Zaharia STANCU

Jocul cu moartea

ZAHARIA STANCU

JOCUL CU MOARTEA

1962

Acțiunea acestei cărți se petrece în toamna anului 1917, când o mare parte a României și aproape toate țările din Peninsula Balcanică se aflau cotropite de armatele imperiale germano-austriece.

Căzusem în plasa poliției laolaltă cu alți coate-goale. Mă ținuseră închis într-un beci întunecos. Nu mă bătuseră. Nu-mi luaseră banii. Nu-mi luaseră nici măcar cuțitul cu teacă de care eram obișnuit să nu mă despart niciodată. După trei zile și trei nopți fuseserăm dați în seama nemților.

Acum… Acum era bine. Scăpasem de umezeala și de șobolanii beciului. Îmi venea să fluier de bucurie, însă nu fluieram. Tăceam. Și, tăcând, mergeam alături de ceilalți arestați, în cârd, între baionete. Nu știam unde o să ajung. Dar parcă știi vreodată când pleci la drum unde o să ajungi? Un flăcău de la noi din Omida, Axente Ursu Găman, plecase într-o duminică dimineața călare pe calul lui costeliv și pintenog la Caravaneți, un sat pe jumătate bulgăresc, pe Călmățui în sus, să stea de vorbă cu o fetișcană oacheșă, Petca Vancu Vene, cu care voia să se însoare. Călărea cu gându-n dorul lelii. După ce trecuse de Stănicuț, a țâșnit din lanurile de ovăz un iepure dolofan, gălbui, și i-a tăiat calea. Pintenogul, sperios, a sărit pe neașteptate în lături. Axentie Ursu Găman a căzut și și-a frânt gâtul. În loc să ajungă la Caravaneți să stea de vorbă cu fetișcana și să se tocmească cu socrii pentru zestre, a ajuns sub pământ, în cimitirul din satul nostru. De atunci și până azi, în fiecare zi cu soare, își aruncă umbra peste mormântul lui bisericuța de lemn, înlăuntrul căreia stau nemișcați în icoane sfinții cu ochii scoși de moașă-mea Dioaica, vrăjitoarea care le descânta oamenilor de dragoste și de urât, de lingoare ori de năjit.

Eu, unul, nicio pricină nu aveam să cred că mă pândește moartea, însă îmi dădeam îndeajuns seama că, în împrejurările acelea, nici binele nu se înghesuia să mă aștepte. Călcam cu sfială pe pietrele colțuroase ale trotuarului. Mi se prăpădiseră de mult ghetele cu care sosisem în vară la București și altele nu avusesem cu ce să-mi cumpăr. Umblam iarăși ca la noi acasă, la Omida, desculț. Mai umblau și alții desculți în orașul de scaun. De cei care umblau ca și mine, desculți și zdrențuiți, nu aveam de ce mă rușina. Eram de-o teapă. Iar de ceilalți!… De ceilalți nici că-mi păsa. Nu-i

cunoșteam. Nici ei pe mine nu mă cunoșteau. Și apoi, ce eram eu pentru multa lume a Bucureștilor? Un pui de bogdaproste!

Piciorul beteag își dădu în petic. Începu să mă supere. Unghiile rupte, degetele pe care nu le puteam mișca și cu care mă loveam mereu de tăioasele pietre mă dureau. Uneori simțeam durerea cum îmi străbate întregul trup, de jos în sus, și se oprește ca un cui înroșit în foc sub frunte, între ochi. Scrâșneam din dinți, apoi încleștam fălcile și tăceam.

— Te-ai lovit?

— Da.

— Te doare?

Mă durea. N-avea însă niciun rost s-o spun altuia. Râsei și răspunsei:

— Nu. Nu mă doare.

— Al dracului om.

— Al dracului.

Eram douăzeci și trei de oameni în cârd. Unii slinoși, rupți și desculți ca mine. Alții tot slinoși, peticiți, însă încălțați. Adunătură. Golani. Derbedei. Lepădături.

— Cum te cheamă, mă șchiopule?

— Darie.

— Și mai cum?

— Atât nu-ți ajunge?

— Ba-mi ajunge.

— Atunci ce mai vrei?

Băietanul înalt și spelb începu să râdă. Râdea cu gura până la urechi. Avea dinții mari și galbeni. Dinți mari purtam și eu în gură, ba chiar prea mari. De aceea la noi în sat mă și porecliseră, de cum învățasem să umblu și să ies în uliță, Dințosul. Cu toate că fumam ca un șarpe, îmi păstram dinții albi ca zăpada. Mi-i spălam în fiecare dimineață cu apă și mi-i frecam cu degetul muiat în cenușă.

— Da. Pentru gunoaie ca noi, ajunge un singur nume.

— De ce crezi că suntem gunoaie? Suntem oameni. Oameni ca oricare alții.

— Oameni! Nu vezi cum ne duc din urmă? Ca pe vite.

Numai noi doi vorbeam. În șoaptă vorbeam. Ceilalți mergeau tăcuți, bălăbănindu-se, cu capetele în pământ, triști și abătuți, ca după mort. Ziua se afla în asfințit. Era o toamnă de aur. Castanii de pe marginea bulevardului începuseră a prinde rugină.

Cum mă agățaseră vardiștii? Simplu. Puseseră mâna pe mine în colț, acolo unde bulevardul se întretaie cu Calea Moșilor. Dracul, care mereu își vâra coada în treburile mele, mă îndemnase și mă împinsese să ies din casă. În chițimia mea din fundătura Buzești, unde târomeam mai mult bolnav decât sănătos, mă pomenisem cu o zi mai înainte cu Mânzulica.

— În sfârșit, ți-am descoperit culcușul…

Mă încruntasem.

— Nu te bucuri?

— Mă bucur.

— Dacă te bucuri, de ce te uiți la mine ponciș?

— Cine ți-a spus unde stau?

— Unul mic și ghebos.

— Teică… Teică Dumbravă…

— Da. Mi se pare că așa îl cheamă, Teică…

Am poftit-o să stea pe scaun și am lăsat ușa deschisă, să intre lumină în odaie. Chițimia nu avea fereastră. Mânzulica s-a uitat un timp la mine. Pe urmă mi-a spus:

— Te-ai jigărit și te-ai jerpelit rău de tot. Te-ai și gălbejit. Nu-ți priește orașul.

— O să-mi priască.

— Poate. Deocamdată însă nu se vede.

Motanul chior al gazdei venise, se așezase pe prag și se apucase să toarcă.

— Dac-ai ști!…

— Ce să știu?

— De câte ori își aduce aminte de tine domnul Jean, te înjură de anafură.

— În lipsă, poate să mă și bată.

— Se lăuda că o să-ți frângă oasele când o să te prindă. Eu i-am spus: „A plecat, domnule Jean. S-a întors la el acasă, la țară.” Nu mă crede.

Am întrebat-o:

— I s-a vindecat nasul domnului Jean?

Mânzulica a râs:

— I s-a vindecat. Dar n-a uitat. Grozav l-ai pleznit! Și mi se pare o singură dată.

— Nu. De două ori.

— Pe urmă ai fugit.

— Am fugit.

— Fuga e rușinoasă, dar e sănătoasă. Ce-au mai râs duduile de domnul Jean… — „Ți-a venit de hac, Jeane.” – „De, duduilor, s-a întâmplat.” Boierul însă…

— A venit Arizan la București?

— La trei zile după ce ai plecat tu. L-au adus niște ofițeri nemți cu mașina. Și-a aranjat treburile și-a plecat îndărăt. Lasă, că-ți spun eu totul cum a fost. Am avut zaiafet mare.

— Spune-mi.

— Nu. Nu acum.

— Dar când?

— Mâine. Vreau să ne întâlnim spre seară, pe Moșilor, în colț, să mergem la cinema American. Rulează *Judex*.

Curtea era pustie. Umbra salcâmilor scorojiți de soare se lungea. Băbătia care-mi era gazdă plecase prin vecini. Nu s-auzea țipenie de om prin apropiere. Mânzulica zise:

— Mă supără pisoiul ăsta chior.

— De ce te supără? Toarce liniștit.

— Mă supără pentru că mi se pare că seamănă la chip cu Bulibașa de la Clocociov. După ce-ai plecat tu de acolo, m-a bătut de câteva ori cu harapnicul. Uneori îl visez noaptea și mă trezesc țipând. Doamne, Doamne, de ce l-oi fi visând mereu pe Bulibașa? Aș vrea când dorm să visez altfel de visuri. Tu ce visezi când dormi?

Nu-i răspunsesem. N-aveam nicio poftă să-i povestesc țigăncușii visele mele. Mă uitasem la ea. Mă uitasem. Atât. Purta o fustă largă, albastră, încrețită pe șoldurile subțiri. Bluza era albă. Tulpanul galben, înflorat cu roșu. După urechea dreaptă își aninase un fir de busuioc. Avea picioarele goale. S-a ridicat de pe scaun și a dat o lovitură motanului. Motanul, trezit, a zbughit-o ca o săgeată. Țigăncușa a închis ușa. Dintr-odată în odaie s-a făcut întuneric.

— Au!

— Șchiopule, iar te-ai lovit la picior. Unde ți-e gândul? Calci în bobote.

— Eu știu unde mi-o mai fi și mie gândul? Nu știu.

— O să dai în gropi, dacă umbli cu gândul pe altă lume.

— O să dau. Dar e mai bine pe lumea aceea pe unde umblu eu cu gândul, decât pe aici.

— Zăpăcitule.

Mânzulica mă mușcase de gură.

— Ai gura amară, Șchiopule.
— Amară. De ce te-ai apucat s-o muști?
— Zambila îmi spusese că e dulce.
— Poate că atunci, acolo sus, pe deal, la arman, era.
Gândul mi se frânse. Mă uitai în dreapta. Mă uitai în stânga. Nici urmă de oraș. Bucureștii rămăseseră în urmă. Nu-i mai auzeam zumzetul. Acum auzeam numai zupăiturile picioarelor noastre prin pulberea adâncă a drumului. Cârdul nostru jalnic mergea pe mijlocul unei șosele. Șoseaua era plină de gropi și de hârtoape. Uneori mi se îngropau picioarele în praf, ca-ntr-o zăpadă alburie și caldă. Într-o parte și în alta a șoselei se întindeau până la marginea zării miriști uscate. Undeva se vedea o covercă în mijlocul unei bostănării.
— Mi s-a uscat gura. Ție nu?
— Mi s-a uscat și mie. E cald.
— Ne-ar prinde bine un pepene galben.
— Nu ne-ar strica nicio lubeniță. Una voinică, lunguiață, miezoasă, cu dungi negre pe burtă.
Soldații nemți, copleșiți și ei de căldură și de osteneală, abia se târau pe lângă noi, târșindu-și prin praful șoselei bocancii grei, care de mult își pierduseră lustrul.
— Dar încotro ne-or fi ducând ăștia?
— Ai orbu găinilor de nu vezi? La gara Obor.
— Unde e gara?
— Uite-o colo, în față. Mai avem nițeluș și ajungem la ea.
— N-am fost niciodată prin aceste părți din preajma orașului. N-am apucat să cunosc încă bine nici orașul.
— O să-l cunoști. N-o să fugă. Orașele rămân acolo unde sunt.
Întorsei capul și mă uitai îndărăt. De departe, Bucureștii părea un oraș mărunt, culcat parcă pe brânci sub o mare pădure de sălcii, de plopi, de salcâmi. Asfințitul se lăsase roșcovan peste oraș și peste câmpurile goale, dezolate și dezolante, din jur. Cerul era încă limpede ca sticla, albăstrimea și-o pierduse. Către scăpătat, bătea în roșu. Deasupra noastră căpătase o culoare fumurie.
Plină de îndoială, neștiind ce s-o fi petrecut cu mine, și din această pricină înjurându-mă, Mânzulica, tocmai în acest ceas al serii, mă aștepta pe bulevard, cum ne înțelesesem. Avea să mă aștepte mult și bine. Mult și bine avea să mă mai aștepte Mânzulica.

Ocolirăm clădirea veche și dărăpănată a gării și soldații nemți ne împinseră din urmă peste liniile de cale ferată, către niște magazii acoperite cu țiglă și cu tencuiala galbenă, crăpată și pe alocuri căzută. Acolo, pe o linie moartă, cu bălării mari crescute pe lângă șini și printre șini, ni s-a arătat un vagon de marfă care avea ușile deschise și dușumeaua acoperită cu un strat gros de paie. Vardistul, care îi însoțea pe nemți, ne îndemnă:

— Hai! Urcați-vă! O să vă încuiem pe dinafară. La noapte o să dormiți aici, în vagon, pe moale.

Ne mai lua și peste picior!

Un bărbat între două vârste, care purta pantofi galbeni, sparți, pantaloni cadrilați, o hăinuță scurtă în talie, roșcată, și gambetă cafenie, dată pe ceafă, îl întrebă pe vardist cu un glas pițigăiat:

— Și dacă ne vine să ne… Ce facem, șefule?

— Vă deșertați și voi, ca vitele, în vagon.

— Și până când o să rămânem zălogiți aici?

— Până mâine dimineață.

— Și pe urmă?

— Pe urmă… Zău că nu mai știu, Diplomatule. Comandatura germană ne-a cerut să-i punem la dispoziție, urgent, douăzeci de bărbați. Iaca. I-am pescuit de pe unde s-a nimerit douăzeci și trei. Ne-am gândit că nu strică să fie câțiva în plus. S-ar putea întâmpla ca unul, doi, dintre voi, să dea ortul popii pe drum.

— Pe care drum, șefulețule? Pe care drum?

— Nu știu, Diplomatule, zău că nu știu.

Soldații germani, plictisiți de acest lung șir de vorbe, ne făcură semn să ne suim repede în vagon. Trebuia să-i ascultăm. Nu aveam încotro. Îi ascultarăm. Ne agățarăm de marginile ușilor și, o dată ajunși în vagon, ne aciuarăm fiecare în câte un locșor, să ne întindem în voie și să ne petrecem noaptea dormind, dacă se va putea să adormim. Băiatul înalt și spelb, cu mustața abia mijită și care era cel puțin cu două capete mai înalt decât mine, mă strigă:

— Mă, ăla șchiopu, vino aici lângă mine, în colț.

M-am dus lângă el.

— Tu cunoști pe careva dintre ăștia?

— Ferească Dumnezeu!

— Nici eu.

— Ai ceva la tine?

— Ce anume?
— Ceva de preț. De pildă, gologani?
— Cred că am vreo treizeci de lei.
— Și altceva?
— Un cuțit de care nu mă despart niciodată.
— Gologanii sunt buni. E bun și cuțitul. Trebuie păstrat. Să încercăm să dormim aici, mai la o parte, mai la fereală. Nu poți să știi ce ți se întâmplă, când ești pus așa, pe neașteptate, să dormi laolaltă cu oameni pe care nu-i cunoști. Pe mine, crede-mă, șchiopule, poți să te bizui. În orice împrejurare poți să te bizui.
— Crezi că or să ne trimită departe de București?
— Fără-ndoială. Altfel de ce naiba ne-ar fi adus aici la gară și ne-ar fi zăvorât într-un vagon? De închis, dacă voiau să ne țină închiși, ar fi putut să ne închidă fie la poliție, fie într-unul din aresturile Comandaturii. E plin orașul de aresturi ale Comandaturii.
Tăceam. Nu mă gândeam la nimic. Tăceam. Spelbul mă iscodi:
— Spune-mi adevărat, ți-e teamă?
— De ce să-mi fie teamă? O viață are omul. Și cu-a morții două.
— Să lăsăm viața morților. Aia nu e viață. Nici mie nu mi-e teamă. Presupun că or să ne ducă undeva, unde și-a-nțărcat dracu copiii. Și-or să ne pună la muncă silită. Au mare nevoie nemții de mână de muncă.
— Așa crezi?
— Cred. Mi s-a mai întâmplat să mă ia așa, de pe stradă, cu arcanul și să mă ducă la muncă silită. De câte ori m-au dus, după o zi, două, am izbutit să le fug de sub nas.
— Ai izbutit să fugi? De sub nasul lor?
— De sub nasul lor și pe sub nasul lor. Astă primăvară m-au luat tot așa, după stradă. Și m-au trimis pe Valea Prahovei, la Băicoi, să desfundăm sondele. Ne aflam acolo cam la o sută de oameni. Am lucrat numai două zile, până am luat seama locului. Pe urmă am tulit-o. Nu era cine știe ce pază. O să fug și acum. Dacă te ții de mine, și ai curaj, eu zic că atunci când o fi să fugim, să fugim împreună.
— Să fugim, dacă se va putea.
— Ei, asta e bună! De ce să nu se poată? Când vrea omul, se poate.
În vagon era întuneric. Numai tavanul era ușor luminat de lumina cenușie a înserării care pătrundea prin ferestrele mici, înguste și zăbrelite, de lângă tavan. Vreo doi vlăjgani aprinseră țigări groase și fumau. Ajungea

până sub nasul nostru fumul tare, cu gust acrișor, de tutun negru și de hârtie de jurnal. Îmi înțepa nările fumul. Diplomatul cu gambetă se rățoia la găligani:

— Domnilor, vă rog să fiți atenți cu chibriturile și cu țigările. Din suflet vă rog să fiți atenți. Gândiți-vă că dacă se aprind paiele de sub noi, până să alerge nemții să ne deschidă, ardem ca șoarecii, cu vagon cu tot.

— Ei și? Mare pagubă, auzi, jaf în ciuperci…

Oamenii din vagon au început să-l înjure pe golanul cu gambetă și să-l înghiontească. Mi-am apropiat capul de urechea spelbului și l-am întrebat:

— Și ce lucrai, acolo, la sonde? Scoteai țiței?

— Nici pomeneală…

— Atunci ce făceai?

— Să vezi. Când s-a rupt frontul în Carpați și au năvălit nemții în țară, englezii, care se cam așteptau la asta, s-au repezit și au dat foc sondelor. În unele puțuri de petrol, ca să le astupe, au aruncat tot ce le-a căzut la îndemână: fiare vechi, pietroaie, scurtături de lemn, până și oale și vase de bucătărie. Nemții ne puneau să scoatem toate lucrurile astea din adânc, cu niște cârlige. Uneori mergea. Alteori nu. Atunci legam o bucată mare de ceară moale de o frânghie, legam deasupra bucății de ceară o greutate și lăsam frânghia să alunece pe gura puțului. Aluneca frânghia până se oprea. După un timp, trăgeam frânghia afară. Pe ceara moale se vedea forma fierului sau a pietroiului, sau a lemnului aruncat înăuntru. Nemții se uitau cu băgare de seamă la această formă, își băteau capul și născoceau un clește potrivit. Migăloasă muncă.

— N-ar fi fost mai ușor să vă pună să săpați alte sonde?

— Poate că ar fi fost mai ușor, însă nemții nu aveau atâtea mașini de săpat câte le-ar fi trebuit. Până acum or fi fabricat și ei și or fi adus destule.

— Dar ce amestec aveau englezii în petrolul de pe Valea Prahovei de i-au dat foc?

— Se vede că ești boboc și nu cunoști lumea. Petrolul, șchiopule, cât se află în țara românească, e al englezilor. Au cumpărat mai de mult pământurile de la țărani, cu tot ce se află în adâncurile lor. Ai priceput?

— Am priceput.

Tăcurăm. Larma din vagon se mai potoli. Departe, peste oraș, soarele scăpătase. Năpădi peste noi întuneric deplin. Paiele pe care ne culcasem ne încălziră. Aerul din vagon, îmbâcsit cu fumul țigărilor, ajunse înăbușitor. Unul, cu voce siteavă, întrebă:

— De ce-ți zicea mă, ție, vardistul, diplomat? Te cunoștea? Și de ce te lua peste picior, dacă ai fost într-adevăr diplomat?

— Dacă mă cunoaște! Mă cunoaște ca pe un cal breaz. Dar cine nu mă cunoaște pe mine în Bucureşti? Toată lumea mă cunoaște. Am fost cineva la viața mea. Da… Da… Eu, domnilor, nu sunt fitecine. Am fost cineva la viața mea.

— Nu te lauzi? Dacă te miros că te lauzi, îți turtesc gambeta.

— De ce m-aș lăuda? Am fost, Siteavule – că n-am avut onoarea să-ți dau mâna și să mi te recomanzi, ca să știu cu cine am de-a face – am fost diplomat de carieră. Consul, dacă unul ca tine știe cu ce se mănâncă această funcție.

— Să zic c-aș ști. Dar dacă ai fost, de ce nu mai ești?

— Cum să mai fiu, mă, cum să mai fiu, dacă am fost dat afară?

— Și de ce te-a dat afară cine te-a dat afară?

— Ei, asta e o poveste lungă… O poveste foarte lungă…

— Spune-ne-o. Ție gura nu-ți cere chirie, iar nouă o să ne treacă noaptea mai ușor.

— De ce să vă spun? Ce, voi sunteți popi? De ce să mă spovedesc eu vouă?

— Dacă ne povestești tot și ne vorbești cum ai vorbi celor de-un soi cu tine, fără perdea, îți dau o țigară, Diplomatule. Una tare, o mahorcă, să-ți ardă gâtul, s-o simți până-n fundul rărunchilor și să strănuți ca măgarul picnit de tignafes.

— O țigare?

— Da. O țigare. Groasă. Tare.

— Ia dă-mi-o, frati-meu, ia dă-mi-o. Că n-am fumat de câteva zile și-mi lasă gura apă.

— Așteaptă s-o răsucesc. Dar ia spune-mi, cum vrei: s-o lipesc cu scuipatul meu, sau să ți-o dau răsucită numai, și de lipit să ți-o lipești singur?

— Lipește-o cu scuipatul tău. Dacă o să-mi vină greață, n-o să vărs. Stomacul mi-e gol.

Siteavul lipi țigarea și i-o întinse prin întuneric.

— Mersi. Dar dacă te-ai apucat să faci pomană, fă-o până la capăt.

— Ce-ți mai poftește rânza?

— Miluiește-mă, frati-meu, și cu un foc.

În vagon fâlfâi scurt flacăra unui băț de chibrit. Văzui fața Siteavului. Era lată și adânc ciupită de vărsat. Îmi amintii numaidecât de el. Era bondocul vânjos, cu gâtul scurt și cu umerii largi care mersese tot timpul în fruntea cârdului nostru.

— Dă-i drumul, Diplomatule, că altfel te ating la moacă de zici că n-ai avut noroc.

— Acuș. Permite-mi numai să mai trag un fum, două.

— Trage și trei.

Siteavul tăcu un timp. Pe urmă ne spuse tuturor:

— Măi, fraților, să nu mai crâcnească unul. Vreau să ascult până la capăt povestea Diplomatului.

Tăcurăm mâlc. Nu fiindcă ne-ar fi fost frică de siteav. Însă devenirăm și noi curioși să auzim ce-o să ne trăncănească Diplomatul cu glas pițigăiat.

— Pomeneai de noroc. Noroc am avut. Cu carul. Însă nu știu cum s-a făcut că l-am pierdut pe drum. Mă cheamă, dacă vreți s-o știți și pe asta, Temistocle Filodor. Părinții și prietenii, pe vremea când aveam și părinți și prieteni, îmi spuneau Temi. Vă rog din inimă, dacă vreți să ne avem ca frații, să-mi spuneți și voi Temi. Cât o să viețuim împreună. Și mi se pare că o să viețuim împreună un timp destul de lung. M-am născut în leagăn de mătase, la Kartum, pe Nil, în Sudan. Tatăl meu împlinea acolo înalta slujbă de consul…

S-a născut în leagăn de mătase, gândii, dacă este adevărat ceea ce ne sporovăie, și acum stă lungit pe paie, între niște coate-goale ca noi și ne spune pentru o țigare „fraților”. Știe, fără îndoială, zicala care spune: „Fă-te frate cu dracul, până treci puntea”. Era adevărat că noi aveam o punte de trecut, nu știam care, dar tot atât de adevărat era că nu aveam nici în clin, nici în mânecă cu dracii. O! Cât eram de dornici să-i auzim până la capăt ciudata poveste! Devenisem toți numai urechi. Dacă ar fi fost lumină în vagon, am fi devenit și ochi. În vagon însă era întuneric beznă.

Diplomatul supse țigarea. Aruncă fumul pe nas și zise:

— Am crescut printre negri voinici, care umblau în pielea goală, cu muște mari roindu-le în jurul gurii. Ce trai! Ce viață! Cu o mână de gologănași de argint puteai să cumperi de la târg douăsprezece fetișcane roabe. Răposatul taică-meu își cumpărase două duzini. Le scutura fetișcanelor boiul, le mai ținea cât le mai ținea, pe urmă le vindea la târg altora mai hârșiți, dar tot hârbari ca dânsul, și-și cumpăra altele, proaspete. Maică-mea, și ea de mult răposată întru Domnul, se săturase de câte

scandaluri îi făcuse. Ajunsese să se liniștească, nu-l mai gelozea și nu-l mai certa. Îl lăsa să-și facă în voie mendrele, câte le avea. Robul sudanez Tibb, care îngrijea de mine…

Poate că Diplomatul a mai rostit câteva cuvinte. Urechile mele, deși ciulite, nu le-a mai prins însă înțelesul, pentru că fraza i-a fost tăiată în două, pe neașteptate, de un zgomot îngrozitor. Izbit puternic, vagonul de marfă în care ne aflam a troznit din încheieturi, a zvâcnit brusc din loc, ne-a aruncat învălmășindu-ne unii peste alții, apoi s-a oprit. Am auzit glasul speriat al Diplomatului:

— Ce înseamnă asta?

— Mai nimic, i-a răspuns Siteavul. Ceferiștii leagă vagonul nostru de vreun mărfar gata să plece. Cu voia sau fără voia noastră, o luăm din loc, Diplomatule, chiar în noaptea asta.

— Încotro?

— Asta o știu numai nemții, care ne au în puterea lor. Și s-ar putea s-o mai știe și Aghiuță, care îi are în puterea lui pe nemți.

Râserăm albastru, dar râserăm.

— Ha-ha-ha!…

— Hi-hi-hi!…

Vagonul nostru se mai ciocni violent de câteva ori cu alte vagoane, se mai plimbă prin gară când într-o parte, când într-alta, pe urmă iarăși zăcu încremenit. Dar acum ne dădurăm seama după pașii pe care îi auzeam bocănind prin apropiere că nu ne mai găseam ca mai înainte, pe o linie moartă, ci chiar în apropierea peronului. Auzeam pașii oamenilor care treceau pe lângă vagon și le auzeam nedeslușit și cuvintele pe care le strigau.

În spatele vagonului nostru pufăi o locomotivă, iar pe tavan licări lumina aruncată de felinarul cel mare din fața peronului. Diplomatul, care-și isprăvise de mult țigarea și-și întrerupsese povestea abia începută, se răsuci neliniștit pe paiele de sub el, scânci ca un câine care vede că se apropie cineva să-l dăuleze fără milă, cu parul.

— Credeți că au să ne ducă la muncă?

— Doar nu s-au grăbit ei să ne culeagă de pe drumuri, ca să ne pună să petrecem. Asta tu, ca diplomat ce-ai fost, ai putea să o înțelegi mai bine decât noi.

— Vai de mine! Vai de maica-măiculița mea! Ce-o să mă fac eu?! Nu mă pricep la niciun fel de muncă, fraților… La niciun fel de muncă…

— Nu ai muncit niciodată, Diplomatule?

— Niciodată! De când mama m-a făcut! Niciodată!

— Atunci din ce mâzga moașă-ti ai trăit?

— Până la treizeci de ani m-au avut în grijă părinții. Pe urmă m-a întreținut statul. Acum…

Fluieră undeva, departe, o locomotivă. Îi răspunse, răgușită, locomotiva de lângă vagonul nostru. Numaidecât după aceea, cu scrâșnet de fiare vechi, scârțâind din toate încheieturile, trenul care, socotind distanța dintre cele două fluierături ale locomotivelor, trebuia să fi fost lung, a plecat din gară. Luneca încet pe șine. Locomotiva de lângă noi sufla greu.

— Un mărfar. Am ajuns să umblu cu un mărfar!…

— Lasă, Diplomatule, nu te mai văicări! Vei fi umblat de multe ori în viața ta cu acceleratele și expresurile. Nu-ți păgubește acum, la bătrânețe, să te mai cărăbănești prin lume și cu un mărfar. N-o să-ți cadă conciul.

— Bine! Fie și-un mărfar! Dar încotro ne-or duce?

— Spre miazănoapte-apus. Mergem pe linia București-Pitești.

— De unde știi?

— Păi, dacă am fi luat-o spre Giurgiu, trebuia să ne tragă, nu să ne împingă locomotiva din spate. E la mintea cocoșului.

Cineva, în vagon, izbucni în râs.

— La mintea cocoșului poate, dar nu și la mintea unuia care a fost diplomat. De fapt, războiul acesta în care se vânzolește întreaga lume a izbucnit și din pricina deșteptăciunii și a priceperii diplomaților.

Pițigăiatul cu gambetă se prefăcu a nu lua în seamă împunsătura.

— Și… fraților, ziceți că ne duc la muncă nemții?

— S-ar putea să ne ducă chiar la ocnă, să tăiem sare. De la un timp cam lipsește sarea de pe piață și cam lipsesc ocnașii din ocne.

— O!… Oameni ai lui Dumnezeu! Așa cum v-am mărturisit, eu nu sunt în stare să muncesc. N-am muncit niciodată în viața mea. Nu înțelegeți? Nu mă pricep nici măcar să țin o mătură de coadă.

— Și n-oi fi vrând cumva, Diplomatule, ca acolo unde o să ajungem, să muncim noi pentru tine? De muncit, mort-copt, va trebui să muncești. Altfel nemții n-au să-ți deie nicio fărâmă de pâine. Ai să te prăpădești de foame.

— Eu mă gândeam să vă rog să mă cruțați de muncă, fraților. O să vă răsplătesc. Pe cuvântul meu de onoare că o să vă răsplătesc.

— Cum? Când? Și cu ce? Nu cumva vrei să ne dăruiești gambeta?

— Am să vă spun glume. Am să vă fac să râdeți. Asta e mult pe niște vremuri în care oamenii râd rar sau nu mai râd deloc.

Trenul se târa înainte prin noapte. Ascultam cântecul roților care era mereu și mereu același. Când s-a făcut târziu, am simțit cum mă cuprinde oboseala, cum îmi pătrunde în mădulare și mă dă pradă lâncezelii. Somnul îmi da târcoale și cu fiecare clipă care trecea se apropia tot mai mult de mine. Obișnuit să rabd, foamea venise și o alungasem. Venise și setea. O alungasem și pe ea. O trimisesem să prindă din urmă foamea. Știam de mult că în asemenea împrejurări este bine să stau culcat, să nu fac nicio mișcare, să respir numai și, dacă se poate, să dorm, să dorm cât mai deplin, cât mai adânc. Aci însă trebuia să dorm numai pe jumătate, cu auzul rămas treaz, la pândă. Spelbul mă întrebă în șoaptă:

— Parcă ziceai că ai la tine un cuțit.

— Da. Am.

— Scoate-l de unde îl ții de obicei și dormi cu el în mână. Dacă…

— Știu.

— Trage-te lângă peretele vagonului și culcă-te cu spatele la el. Uite, eu mă întind aici, și aici o să rămân peste noapte. Să știi.

Ceilalți căscau, le auzeam fălcile troznind, trăncăneau, sugeau din țigări. Unii se grăbiseră să adoarmă și sforăiau de parcă mânau jigărita turmă de porci a satului la gârlă. Nu trecu mult și-mi dădui seama că spelbul adormise. Picotai ce picotai și adormii și eu. Curând însă începui să visez. Visul era limpede. Înțelegeam tot.

Ce visam? Visam că mă scald într-o baltă stătută, căldicică și neagră și, ca în atâtea alte sute și mii de nopți, știam că visez. Îmi spuneam: eu, acum, visez că mă scald, dar, de fapt, dorm într-un vagon de cale ferată, într-un vagon de marfă dorm, pe paie uscate dorm. Aud chiar uruitul roților. Aud până și pufăitul apropiat al locomotivei. Să văd ce-o să visez mai departe.

Apa în care mă scăldam părea fără margini. M-am întors cu fața în sus, în vis, și am făcut pluta. Trupul meu însă nu s-a mișcat din poziția în care adormisem. Nu am vrut eu să se miște. L-am stăpânit. În vis, deasupra, cerul era fumuriu. Am căutat să zăresc soarele și, oricât m-am uitat, nu l-am găsit pe nicăieri. Lumina fumurie era totuși lumină de zi, nu de noapte și pe cer nu se vedea nici urmă de nor. Dacă n-aș fi știut că ceea ce văd visez, m-aș fi mirat. Dar în vis nu e bine să te miri de nimic. M-am răsucit și am început să înot în picioare. Și iarăși m-am uitat în toate părțile. Nu se arăta nicio zare și niciun țărm nu se vedea pe undeva. Totul în jur era pustiu,

pustiu nesfârșit și apa lișteavă în care continuam să mă bălăcesc și care mi se părea moartă.

În vis, uneori, sunt pământuri vii și sunt pământuri moarte, sunt ape vii și sunt ape moarte. Apa în care înotam acum era moartă. Și eu eram, pe toate întinderile acelea nesfârșite, singura vietate.

Tocmai când îmi spuneam astfel, văzui cum, la câțiva pași numai, apa se despică dintr-odată, și din despicătură ieși la iveală o făptură ciudată și hâdă care nu se asemuia cu nimic din ceea ce cunoșteam eu din viață sau din cărți. Urâta, păroasa și strania făptură, de cum ieși la suprafață, începu să vină spre mine, înotând, dar parcă mai curând târându-se pe burtă și cu fereală decât înotând. Atunci, ca fulgerul, îmi trecu prin minte gândul că s-ar putea ca ceea ce visez să aibă o legătură cu ceea ce se întâmplă în realitate în vagon. Îmi adunai, printr-un uriaș efort de voință, pe care-l simții ca pe o adâncă durere, puterile, să mă smulg din vis și din somn, fără să strig și fără să mă mișc. Mă trezii într-o clipă. Deschisei ochii și, instinctiv, strânsei mâna pe mânerul de os al cuțitului și mă pregătii să izbesc. Nu văzui nimic prin întunericul de păcură al vagonului. Nici nu mă așteptam de altfel să văd ceva, dar fără ca măcar să mă ostenesc să-mi ascut auzul, simții cum, acoperit de sforăiturile celorlalți care dormeau, un trup omenesc se târa, ținându-și răsuflarea, către mine. Chibzuii repede ce am de făcut și mă hotărâi să folosesc cuțitul pe tăcute și numai în cazul când omul care se apropia va încerca să mă pipăie, să-mi caute banii și să mi-i fure. Îmi stăpânii respirația și îi dădui un ritm rar și liniștit, ca și cum aș fi fost pierdut în somnul cel mai adânc.

Omul veni târându-se încet și, o dată ajuns lângă mine, se opri. Îi simții răsuflarea caldă cum îmi ajunge în obraz. Îmi strânsei nările și mă copleși de îndată scârba. Omului îi duhnea îngrozitor gura. Valuri după valuri de duhoare de carne putredă mă năpădeau. Dacă nu mi-aș fi ținut firea, aș fi leșinat. Inima îmi bătu repede. Tâmplele îmi zvâcniră. Îmi strunii însă voința și continuai să respir ritmic, liniștit. Omul, pe care nu aveam cum să-l bănui cine ar putea fi, dibui cu palmele în jur, prin paie, până dădu de trupul meu. Atunci își trecu degetele ușor pe lângă obrazul meu, îmi atinse bărbia și apoi îmi pipăi gâtul. Îmi spusei dacă începe să strângă, îl lovesc o dată, o singură dată, cu sete, între umeri. Știam, după răsuflarea lui pripită, unde îi moțăie capul, unde îi stă încordat spatele și unde, insensibil, șezutul. Omul însă nu strânse. Căută gura cămășii și-mi descheie nasturii unul câte unul. După aceea își vârî mâna în sânul meu, ferindu-se pe cât putea să-mi

atingă pielea. Până la urmă însă, tot trebui să mi-o atingă, atunci când începu să mă bârcâie pe sub brâul țărănesc cu care umblam strâns încins, din pricina durerilor de mijloc de care sufeream și care mă chinuiau deseori. Era un prost! Nu acolo unde te poate bârcâi orice hoțoman îmi păstram eu bănișorii câștigați para cu para cu atâta alergătură!

Dar nu puteam să-l las, oricâtă scârbă și oricâtă milă îmi era de el să mă întoarcă pe față și pe dos, să mă scotocească și să mă învăluie în nesfârșita duhoare care-i izvora din gură, ca dintr-o peșteră neagră, cu hoituri putrede în fund. Și apoi, nu știam cât o să fiu nevoit să trăiesc în mijlocul haimanalelor în care mă aruncase întâmplarea. Într-un fel, prilejul era bine venit, să le arăt tuturor că nu sunt un băiețandru pe care maică-sa l-a făcut cu degetul și pe care îl poate pungui, batjocori și lua peste picior oricine și oricând. Încordat tot ca un arc, într-a suta, ori poate că într-a mia parte dintr-o clipă, ridicai mâna, care se făcuse una cu plăselele cuțitului de strâns ce-l țineam și izbii cu sete. Cuțitul se înfipse adânc în carne multă și moale, și când se opri și-mi vibră ușor în palmă, pricepui că vârful lui ascuțit a dat de os. Îl smulsei dintr-o singură zvâcnire, mă proptii în cealaltă mână și mă ridicai, gata să dau a doua oară și altfel, dacă voi simți că hoțul trece la atac și încearcă să mă lovească. Avu noroc. Nu încercă. Uluit de izbitura la care nu se așteptase și înnebunit de durerea tăieturii, icni o dată scurt și, gemând și scrâșnind din dinți, se trase pe burtă de-a-ndărătelea.

Mă pripisem când socotisem că omul în care vârâsem cuțitul s-a dat învins, că se va retrage în culcușul lui și va aștepta, gemând și încercând să-și oblojească rana, zorile. Poate că durerea pe care nu era în stare să și-o stăpânească îi luase mințile. Nu aveam cum să știu. Simții că nu se mai târăște, că s-a oprit și că încearcă să se ridice în picioare. De ce m-aș fi mirat să aibă și el cuțit? O luptă pe întuneric și pe tăcute, dacă ar fi avut loc, nu mi-ar fi fost de niciun folos. Omul pe care îl lovisem nu avea de gând să mă ierte. Îi simțeam grozava turbare din gemetele scurte pe care le scotea și care semănau cu grohăiturile unui mistreț întărâtat. Întinsei piciorul și-i dădui o lovitură zdravănă în cap Spelbului. Spelbul se trezi și, buimac încă de somn, răcni:

— Care dai, mă? Pastele și grijania…

Nu apucai să-i răspund. Îl trezisem prea târziu pe Spelb! Făptuisem această greșeală. Hoțul se și prăvălise asupra mea. Simțindu-i răsuflarea deasupra capului meu, avui totuși timp să sar ca o zvârlugă în lături. Cuțitul lui, repezit, se înfipse adânc, scrâșnind, în peretele de scândură al

vagonului. Pe când se străduia, înjurând tare, să-l scoată, mă folosii cu iscusință de împrejurare și-l mai împunsei o dată, ușor, în coastă. Hărmălaia noastră îl dezbuimăci pe Spelb și mai trezi pe câțiva din cei ce sforăiau. Spelbului îi veni în gând să aprindă un chibrit. Mai aprinseră și alții bețe de chibrituri. În lumina puțină care se făcu, îl văzui pe Diplomat frângându-se de mijloc și prăbușindu-se în paie. În mâna pe care-o ținea ridicată în sus păstra un cuțit lat și bont. Vârful frânt al cuțitului rămăsese înfipt în peretele vagonului. Mă pomenii lipit cu spatele de ușa vagonului. De pe cuțitul meu picura sânge.

Mirați și nu prea, oamenii se uitau la noi cu ochi mari, încă plini de somn. Mormăiau cuvinte pe care, în uruitul trenului și în larma iscată în vagon, nu le pricepeam. Spelbul, ridicat în picioare, trăgând chibrit după chibrit, urla:

— Tăceți, mă, odată! Ce s-a întâmplat?

Răspunsei cu un glas pe care nu mi-l recunoșteam:

— Dormeam și m-am trezit pipăit de unul care-mi căuta punga, să mi-o fure. M-am apărat. L-am lovit de două ori cu cuțitul. Ultima lovitură i-am dat-o în coastă, ușor. Geme acum. Vedeți ce are.

Oamenii se îmbulziră spre Diplomat. Ce era să fac? Îmi ștersei cuțitul pe paie, îl băgai în teaca de piele moale și-l pusei la păstru, în brâu. Poate, îmi zisei, poate că o să-mi mai trebuiască, dacă nu în noaptea asta, în altă noapte sau în altă zi. De multe mă scăpase până acum, dragul de el!…

— De ce-ai vrut, mă, tâlharule, să-i furi băiatului banii? Ce-ai avut cu el, mă?

Spelbul întreba și țipa în zadar. Diplomatul nici nu se gândea să răspundă. Lungit în paie, se ținea cu o mână de bucile șezutului și cu alta de coastă. Gemea scurt și des. Ochii, mărturisind suferinți nestăpânite, i se blegiseră. Abia scânci:

— Căutați niște cârpe, fraților. Și oblojiți-mă, oblojiți-mi fundul, dacă puteți. Și coasta. Sânger ca un porc înjunghiat.

Dobitocul! Îi trebuiau cârpe! Cârpe bune de legat rănile! Cine avea?

În îmbulzeală, cuiva îi scăpase un chibrit aprins, jos, în paie. Focul, la început mărunt, se întinse cât ai bate din palme. Strigai din toate puterile:

— Foc! A luat vagonul foc! Foc!…

Flăcările crescură, se prelinseră pe lângă noi și vârfurile lor începură să iasă afară pe ferestrele înguste și zăbrelite ale vagonului de marfă. Prinse să ne înăbușe fumul.

Nu mai încăpea nicio îndoială că vagonul vechi, numai scânduri uscate și scorojite de soare, luase și el foc. Aveam să ardem laolaltă, ca șoarecii. Se întâmplase tocmai ceea ce voise să împiedice Diplomatul. Și tocmai din pricina lui.

Pentru a doua oară, în decurs de câteva minute numai, buimăceala îi cuprinse pe toți. Țipau și urlau, de parcă fiecare s-ar fi aflat în gură de șarpe. Se și aflau, numai că șarpele nu era un șarpe oarecare, ci un coșcogeamite balaur de foc, care în loc să fie rece cum sunt șerpii, era grozav de fierbinte.

Mă lipii și mai mult de ușă și-mi dusei mâinile în dreptul feții, să-mi feresc, când se vor apropia flăcările de mine, pe cât voi putea, măcar luminile ochilor. Socotii că soarta mea, pe care mi-o voisem mai bună decât a celor de lângă care plecasem de la Omida, era vrednică de râs; să pier de foc, pârpălit de paie, într-un vagon murdar de cale ferată, pentru că m-am încăierat cu un fost diplomat, care voise să-mi fure punga în care păstram treizeci de lei amărâți, câștigați din vânzarea jurnalelor, vreme de două luni! Darie, Darie!… Îmi veni să-mi plâng singur de milă. Nu era însă timp pentru lacrimi. În fața primejdiei care ne păștea, dintr-odată se trezi în noi toți, nesățioasă și sălbatică, dorința de a trăi.

Flăcările cuprinseseră mai mult de jumătate de vagon. Ardeau și scândurile vagonului. Ardeau pereții, ardea acoperișul ușor boltit, ardea și dușumeaua. Trenul alerga prin noapte și curentul iscat din cauza alergării lui stârnea și ințețea flăcările. Între timp, oamenii se adunaseră ghem în partea din urmă a vagonului, unde se afla lungit pe paie Diplomatul, la care acum nu se mai uita nimeni. Atunci a răcnit Siteavul:

— Feriți-vă ochii! Și treceți lângă mine toți cei încălțați. Să încercăm să stingem focul cu picioarele, călcându-l…

Ca la o poruncă îndelung așteptată, oamenii tăcură și se apucară să împingă și să calce cu picioarele, încălțați și desculți laolaltă, paiele aprinse și scândurile care ardeau și ele. Unii împingeau și încercau să stingă focul și cu mâinile. Cu tot sfatul dat, nu ne mai feream nici mâinile, nici picioarele, nici fața. Numai ochii ni-i feream. Bineînțeles, cât puteam să ni-i ferim.

Larma încetă. Roțile trenului uruiau, uruiau. Tăcuți, crânceni, sălbatici parcă în această cumplită încleștare cu moartea, ne luptam cu flăcările și cu fumul gros, înecăcios, care ne strângea de gât și ne sufoca. Mirosea a carne pârlită, a păr ars, a zdrențe arzând înfundat. Focul însă se întinsese, mai ales la acoperișul care, dintr-o clipă în alta, în goana prin noapte a trenului, la o zdruncinătură mai puternică, avea să se prăbușească peste noi. Dacă ușile

nu ar fi fost încuiate pe dinafară, le-am fi deschis și ne-am fi aruncat din tren, în fugă, întâmplă-se orice, pe terasament. Dar erau zăvorâte și de spart nu aveam cu ce să le spargem. Ne sosiseră tuturor clipele din urmă.

O, Darie! Ai râvnit să-ți faci un loc în lume, să umbli și să vezi pământul de la un capăt la altul, să bei și mai mult, până la fund, din marea cupă a amărăciunii, să te îmbeți apoi de frumusețea vieții și să-i guști, într-un târziu chiar, nespusa dulceață! Acum îi gustam fumul, fumul care mă înăbușea. Flăcările îmi pârliseră sprâncenele și dăduse iama prin părul meu bogat, zburlit, ciufulit. Mâinile, pline de arsuri, mă usturau. Picioarele desculțe, pline de arsuri, mă usturau și ele. Acoperișul, care atârna în partea din față a vagonului, s-a prăbușit, ințețind în prăbușirea lui și mai mult focul. Dar oamenii, tăcuți, încruntați, se luptau mai departe cu flăcările, cu fumul, cu jărăgaiul.

Tresărind de înfiorare și de bucurie totodată, am auzit, tocmai când nu mă mai așteptam, fluierul răgușit și speriat al locomotivei din spatele vagonului care ardea, străbătând prelung văzduhul. Un alt fluierat i-a răspuns din depărtare, tot atât de speriat, tot atât de prelung. Frânarii, treziți poate din picoteală, au strâns mânerele frânelor și trenul, într-o uriașă ciocnire de tampoane, s-a oprit scrâșnind. Cu izbituri puternice, de ciocane, ușile vagonului fură sparte. Îmbulzindu-ne, sărirăm afară. Întâi simții sub tălpi iarba aspră, uscată de toamnă, a terasamentului, apoi mă prăvălii în șanț. Acum, că trenul se oprise, vagonul nostru ardea mai departe, cu flăcări potolite. Ca să nu ne ajungă scânteile, care mișunau în toate părțile, ca niște steluțe roșii, ne depărtarăm câțiva pași de linie. Mecanicii și frânarii, adunați, dezlegau vagonul aprins de tren și locomotiva se pregătea să-l tragă mai departe, în urmă, ca să nu se întindă focul și la celelalte vagoane. Siteavul își aduse aminte:

— L-am uitat pe Diplomat în vagon. Arde de viu, dacă nu-l scoatem.

Dintr-o săritură, Spelbul și Siteavul se cățărară în vagonul aprins. Peste o clipă, ni-l aduseră pe Diplomat, cât era de lung, leșinat. M-am dus, l-am luat în brațe, m-am depărtat la câțiva pași de tren și l-am așezat pe iarbă. Temându-se că ne vom folosi de întuneric și vom fugi peste câmp, să ne ascundem în pădurea de porumb care se vedea la o aruncătură de băț, patru soldați nemți se dăduseră jos dintr-un vagon, de cum se oprise trenul, ne înconjuraseră și ne păzeau cu puștile cumpănite în mâini, gata să tragă. Osteneală zadarnică! Pârliți de flăcări, plini de arsuri și copleșiți încă de emoție, niciunul din noi nu se gândea s-o ia la sănătoasa.

Câmpul mi se păru, sub lumina subțire și săracă a stelelor, nemărginit. Nu zării prin apropiere ferestrele luminate ale niciunei locuințe omenești.

Vagonul nostru, tras mai departe de celelalte, în urmă, ardea încă. Dacă ar fi avut la ei lopeți, frânarii ar fi putut să stingă focul cu pământ. Dar nu aveau. Așa ceva, mărturiseau ei, nu li se mai întâmplase niciodată, de când slujeau la Căile Ferate. Vagonul arse până nu mai rămase din el decât scheletul de fier și roțile. Locomotiva îl împinse înainte și-l legă la loc. Asupra întâmplării urma să fim anchetați mai târziu. Nemții ne pipăiră pe rând, ne confiscară chibriturile celor ce aveam prin buzunare chibrituri și ne urcară, să ne odihnim și să ne mai venim în fire, până la cea mai apropiată stație, în vagonul lor. Și ei dormiseră ca și noi, pe maldăre de paie. Acum însă ne pierise tuturor pofta de somn.

În timp ce ne aflam, abia scăpați de primejdie, în câmp, și vagonul nostru ardea încă, am aflat de la frânari și motivul pentru care fusesem zăvorâți în vagonul acela. Trenul cel lung, de peste patruzeci de vagoane, era încărcat cu… oi. Pe la mijlocul trenului, câteva vagoane deschise purtau pe platformele lor mari baloturi de fân uscat și presat. Vreo două, trei vagoane transportau saci cu tărâțe. Noi trebuia, în gările în care trenul era programat să staționeze mai mult, să dăm mâncare oilor, să le adăpăm și să curățăm vagoanele de balegă cu niște mături cu cozi lungi.

— Și până unde o să însoțim noi acest tren?

— Nu știm. Trenul însă părăsește pământul nostru la Orșova. De acolo înainte va fi preluat de către serviciul Căilor Ferate austro-ungare. Veți însoți trenul, așa ne dăm noi cu socoteala, până la unul din fronturile germane. Oile sunt rechiziționate de nemți. Sunt ale nemților.

Uitai și încăierarea cu Diplomatul, în care folosisem cuțitul, uitai și focul care-mi arsese în câteva locuri pielea, îmi pârlise sprâncenele și părul și fusese gata-gata să mă pârjolească de viu și să mă schimbe într-un pumn de cenușă. Imaginației mele îi crescură dintr-odată mari aripi. Așadar, îmi spusei, nu aveam să fim duși într-un loc de muncă forțată în țară. Călătoream… Călătoream… Aveam prilejul să mai văd o părticică din lumea largă!…

Trenul se îndrepta către Apus. Aveam să străbatem întinsul imperiu austro-ungar. Eu aveam să văd pusta maghiară, munții Boemiei și apoi aveam să tai în două Germania. Desigur, nu puteam să mă aleg cu mare lucru, văzând gări și orașe, câmpuri și sate, râuri și munți din goana unui tren de marfă. Pentru mine însă și atâta era de ajuns, la puținii ani pe care-i

număram. Trebuia să țiu ochii cât mai mult și cât mai larg deschiși, să văd… să văd… și să înțeleg… Mă voi întoarce la București, când va fi să mă întorc și dacă va fi să mă întorc, cu mintea mai plină, voi fi mai bogat în cunoașterea țărilor străine și mai iscusit în viață, voi avea, cum *se* spune, mai multă experiență. Mă bucurai. Peste măsură de mult mă bucurai. Îmi amintii de poveștile fraților Grimm și sub fruntea mea înviară ilustrațiile asupra cărora întârziasem cândva la Omida. Căzui pe gânduri și – Doamne – visând ca un nătâng mă închipuii trăind printre nemții din vechime, cu nemții din vechime… Poate că voi avea norocul să mă plimb printr-unul din acele orașe de legendă, clădite pe la începutul mileniului și pe care timpul și oamenii, perindându-se în cuprinsul lor, rânduri-rânduri, și rânduri-rânduri pierind, le-au păstrat întregi până în zilele noastre, cu ulițele lor înguste și întortocheate, cu casele lor scunde și viu colorate, ca de păpuși…

În vagonul nemților, tot atât de vechi, de dărăpănat și de păcătos ca acela care arsese, își răspândea lumina puțină și gălbuie un felinar. Nemții, după *ce* trenul își reluase uruitul, își aprinseseră pipele și fumau. Erau șase soldați. Șase soldați bătrâni, mustăcioși, cu berete rotunde pe cap. Ah, beretele acestea rotunde, cenușii! De aproape un an era plină țara de ele. Al șaptelea neamț, îmbrăcat într-o lungă haină de noapte, era bărbos. Își stinsese luleaua la venirea noastră în vagon, când doi găligani din cârdul nostru îl aduseseră pe Diplomat pe brațe și-l lungiseră pe paie. Bărbosul clătinase din cap și se apucase să-l examineze ca un doctor. La arsurile noastre nici nu se uitase. Vederea sângelui, care începuse să se usuce pe trupul Diplomatului, îi atrăsese însă atenția. I-a scos hainele, una câte una, și l-a lăsat aproape gol. M-am dus și eu lângă bărbos și m-am uitat. De ce să nu mă uit? Doar eu făptuisem isprava. Tăietura din bucă era îngustă, însă destul de adâncă. Cea din coastă, cum mă și așteptam, era numai o înțepătură la suprafață. Nu m-am *mirat* când l-am auzit pe bărbos vorbind aproape corect românește. Mulți nemți din trupele care ne ocupau țara vorbeau românește. Vorbea românește *feldwebel*-ul Rudolf Burger de la noi din Omida. Mai vorbeau și alții care își câștigaseră, ca și acesta, pâinea pe la noi prin țară înainte de război.

— Dar cine te-a tăiat pe dumneata, domnule?

Diplomatul mă arătă cu degetul și zise:

— Asta!

— Pentru ce?

— Crezusem că doarme și am vrut să-i fur banii.

— Cum? Dumneata ești hoț?

— Nu, domnule neamț. De meserie sunt nene la o casă cu fete pe Calea Griviței. Mai înainte am fost în diplomație, consul. Sunt hoț numai uneori, când nevoia mă împinge să fur.

— Eu îți spun dumitale că bine ți-a făcut băiatul, că te-a împuns cu cuțitul. Băiat sărac. De ce să-l furi dumneata?

— Trebuia, domnule german. Voiam să-mi cumpăr cu banii lui tutun.

— Tutun… Să furi pentru tutun…

— Ei, domnule neamț, ce știi dumneata? Furi și pentru mai puțin.

— În sfârșit. Treaba voastră. Tăiați-vă cât poftiți între voi. Noi, germanii, nu ne amestecăm. Dar ia întoarce-te! Să văd cu ce pot să-ți ajut.

— Ești cumva doctor, domnule german?

— Din păcate, nu. Sunt numai sanitar veterinar. Dar războiul m-a pus în situația să mă îngrijesc nu numai de vite, ci și de oameni.

Se întoarse în colțul lui, scotoci într-o raniță și scoase din ea o sticluță și un pachet mare cu pansamente. Eram doritor să văd ce-o să-i facă. La pansamentul răniților mă pricepeam și eu cât de cât. Pansasem cu sanitarul Bâja soldați răniți în școala de la Omida, în care învățasem cândva carte, atunci când războiul se apropiase de satul nostru și chiar după ce nemții intraseră în sat și plecaseră mai departe.

Sanitarul bărbos îi șterse Diplomatului rana din coastă cu un bulgăre de vată muiat în tinctură de iod, apoi deasupra îi aplică un plasture.

— Aici o să treacă repede. Dar dacă băiatul greșea și-ți înfigea cuțitul ceva-ceva mai adânc, n-aș mai fi avut acum pe cine pansa. Inima e la o lățime de unghie de tăietură. Buca o să se vindece ceva mai greu. Cuțitul băiatului ți-a pătruns adânc de tot în carne. Cred chiar că ți-a atins și osul.

— L-a atins. Am simțit când s-a oprit vârful cuțitului în os. Parcă m-a săgetat în creier, domnule neamț. Și acum tot în creier mă ustură mai tare, decât acolo unde mă pansezi dumneata. Ooof!…

Din pricina arsurilor de care suferеam, nu mai adormirăm niciunul. Noaptea trecu greu, dar trecu. În zori, ajunserăm la Pitești. Nemții ne deteră jos din vagonul lor și ne mutară într-altul. De teamă însă să nu-i dăm cumva și aceluia foc pe parcurs, nu ni-l mai așternură cu paie.

— O să dormiți pe scânduri. E mai sănătos.

— Mai sănătos nu e, dar nici până acum n-am dormit pe moale, răspunse Siteavul.

— Diplomatul a adormit, zise Spelbul. Doarme ca pe saltea de puf.

— După cât se pare, trebuie să fie cam multișor de atunci. O fi uitat și el cum e salteaua de puf, spuse Siteavul.

Diplomatul auzi că se vorbește despre el. Încercă să-și ridice capul și scânci:

— De uitat n-am uitat, însă m-am obișnuit să dorm ca țăranii, ca vagabonzii, oricând și oriunde.

Siteavul zise aspru:

— Ai prins glas, Diplomatule?

— Am prins. Ce, credeați că mă curăț? Dacă știți vreunul să cântați, peste o săptămână o să mă puteți vedea și valsând.

— De cântat știm noi să cântăm, dar nu valsuri, boierule, mârâi careva.

Doi soldați nemți rămaseră cu noi. Ușile fură lăsate deschise. Trenul o luă spre Craiova. Pe sub ochii noștri începură să se perinde câmpuri nesfârșite, miriști uscate și arse de soare, păduri de porumb cu moțul auriu, salcâmi cu frunză galbenă. Diplomatului îi izvorî sudoare pe față. Mă auzii strigat:

— Mă, ăla care m-ai lovit azi-noapte cu cuțitul, dă-mi o cană cu apă, că mi-e sete. Auzi? O cană cu apă.

Nu aveam de nici unele la noi. Mă uitai împrejur. Unul din soldați îmi întinse bidonul lui de tinichea, îmbrăcat în postav cenușiu-verzui, ca uniforma pe care o purta. Mă apropiai de Diplomat, destupai bidonul, turnai apă în căpăcelul rotund și adânc ca un pahar și i-l întinsei. Îl dădu numaidecât pe gât, cum se dă o băutură tare.

— Mai dă-mi, te rog, încă unul.

Îi privii capul ușor lunguieț, teșit, pletos. Părul îl avea galben. Gălbui îi erau și mustățile mari, căzute peste gura în care dinții din față se răriseră și arătau între ei largi știrbituri. Ochii rotunzi, nițeluș bulbucați, ca ai unui om care abia s-a trezit din somn, sub sprâncenele stufoase, zbârlite, licăreau un albastru spălăcit. Suferea. Își mușca mereu buzele cărnoase, pentru a-și stăpâni durerea. Nu-mi părea rău că-l lovisem. Nu-mi era milă de el. Nu-mi era milă de nimeni. Nici de mine. Inima mi se uscase ca iasca. Mă întrebă:

— Îți pare rău că ai băgat cuțitul în mine?

— Nu. Nu-mi pare rău.

— Nici mie. Mi se cuvenea.

— Crezi?

— Da. Îmi place că te-ai apărat. Grozav îmi place. N-am nicio considerație pentru blegi.

— Ai cunoscut mulți blegi până acum?
— Destui ca să mă scârbesc de ei.
— De ce ai încercat să mi furi?
— Eram convins că dormi adânc.
— Dormeam. Dar când te-ai apropiat de mine m-am trezit.
— Trenul uruia, iar eu m-am apropiat ca o pisică. Cum de m-ai simțit?

Să mira degeaba. Aveam somnul ușor. Acasă, la Omida, dacă în timpul nopții se pornea vântul, mă trezea șuieratul ușor al șindrilei cu care era acoperită casa, mă trezea susurul domol al frunzelor celor doi duzi bătrâni din bătătură. Trezit, ascultam șuieratul șindrilei cum se ascultă un basm. Ascultam freamătul ramurilor și al frunzelor ca pe un cântec vechi, ceasuri întregi, uneori până veneau zorile și albeau fereastra.

Omida! Satul meu de pe lunga și îngusta Vale a Călmățuiului! Ce departe mi se părea acum! Cu puține ore înainte fusesem la un pas de moarte. Eram pierdut în lume. Părinții, frații, surorile n-ar fi aflat nimic de trista mea pieire în flăcări. M-ar fi așteptat un timp să dau semn de viață, să mă întorc să-i văd, să mă vadă. Pe urmă…

Pe urmă, m-ar fi uitat cum l-au uitat pe frate-meu Alexe, cel care a dat ortul popii la numai șapte zile după ce-l născuse mama. Dar nu. Pe frate-meu Alexe nu-l uitaseră eu totul. Când se apropia primăvara și zăpezile începeau a se topi, aproape de sfârșitul lui februarie, într-o vineri, o auzeam pe mama spunându-i tatei:

— Mâine e ziua Sfântului Apostol Arhip, a Sfântului Filimon și a Sfântului Apfia, e sâmbăta morților. Omule, trebuie să fac colaci morților noștri.
— Mai avem ceva făină în casă, Mario?
— Am mai păstrat nițicușă pe fundul sacului.
— Atunci e bine.
— E bine.

Aducea tata din arie un coș, două de paie, încălzea bine soba oarbă, de cărămidă. Bucuria noastră! Morții, în gropile lor, se bucurau întotdeauna de căldura adâncului pământului. Noi, iarna, ne bucuram de căldură numai atunci când soba era încălzită.

Se spăla îndelung pe mâini mama, îmbrăca straie curate, îngenunchea în fața icoanei din perete, se ruga și se închina până ostenea. Pe obrazul ei bălan, veștejit de vremuri și de necazuri, răsărea atunci și mai mult tristețea. Știam că gândul ei e plin tot de amintirea morților. Tăceam. Nu mă mai

jucam. Cădeam și eu pe gânduri. Se ridica mama. Săruta icoana. Ieșea în tindă, pe vatră. Cernea făina cu sita deasă și apoi se apuca s-o frământe în căpistere, amestecând-o cu apă călduță, după ce arunca în ea o fărâmă acră de aluat uscat. Cât se dospea coca, se încălzea și soba. Mie îmi plăcea să stau lângă mama și lângă foc, ciucit, să mă uit cum împletește colacii. Minuni ieșeau din mâinile ei aspre. Întâi împletea colaci pentru morții dinspre partea tatei, pentru bărbați și pentru femei.

— Ăsta să fie al lui cutare…

Apăsa pe el crucea cu mânerul scobit. Pe colac se înscriau litere și flori ciudate.

— Asta să fie al lui cutare…

Pe toți îi știa, deși pe cei mai mulți nu-i cunoscuse, fiindcă trăiseră și muriseră cu mult înainte ca ea să vină pe lume, să crească și să ajungă, cu doi copii în brațe, de la bărbatul ei dintâi, în casa tatei. Bunici și străbunici, bunice și străbunice, toți morți de mult și de mult topiți în pământ, înviau parcă pentru o clipă și mie mi se părea că înviind își arată parcă chipurile obosite în depărtări, dincolo de flăcările roșii-gălbui ale focului. Făcea apoi colaci pentru morții dinspre partea ei.

O auzeam rostind și numele străbunicului Daud și al străbunicii mele Zarinca, pe care turcul voise întâi s-o treacă prin sabie cândva, într-o primăvară, lângă o fântână, și apoi sfârșise prin a se creștina și a o lua de nevastă. O, Doamne! Ce mulți erau! Ce mare era numărul morților noștri! Dacă ar fi înviat și ar fi venit în aria noastră toți deodată, nici n-ar fi avut loc, chiar dacă ar fi stat unul lângă altul, poate că nu i-ar fi cuprins niciun sat întreg.

Colacii, tămâiați și purtați pe la biserică, îi mâncam noi a doua zi spre prânz, reci. Îi mâncam noi și se săturau, pe lumea cealaltă, morții noștri. Dacă aș fi murit în foc, cum era cât pe-aci să se și întâmple, peste un an, doi, în sâmbăta morților, ar fi dat mama un colac de pomană și pentru mine. Parcă o și văd împletindu-mi colacul. Parcă o și aud:

— Ăsta să fie al lui Darie…

Simțeam în nări mirosul cald al colacului meu.

Privii către nemți. Scoaseră dintr-un sac pâini mari, negre și urâte, pâini de război. Le tăiară în felii. Se îndurară și ne deteră la fiecare câte o felioară. I-am dus una și Diplomatului, care tăndălea întins pe coasta sănătoasă. Începu s-o molfăie în gingii și în puținii dinți pe care îi mai avea.

— E bună pâinea, Diplomatule?

— Bunăă! Nu putem spune că nemții nu-și hrănesc îndestul robii! Pâine cu scuipat! Pâinea ne-o dau ei. Scuipatul ni-l furnizăm singuri. Mai dă-mi puțină apă…

Stam lângă Diplomat și din când în când îl adăpam. Sorbea apa și cerea altă cănuță. Nu se mai sătura de băut. Arșița care-l mistuia era mare. Se vedea cât de colo. Mi-ar fi trebuit un butoi întreg să-i ostoiesc setea. Îl zgândării:

— Ai să te cureți, Diplomatule! În câteva zile ai să înghiți gutuia. O dată mort, o să te aruncăm din vagon, din mersul trenului, să te mănânce viermii și jigăniile câmpului. Ai înțeles, Diplomatule? Ești pe curățatelea, boierule. O să-mi rămână gambeta ta.

— Te înșeli, băiete. Mai am încă mult până o să-mi sune ceasul.

— De unde știi?

— Știu. O să scap. Iar noi doi, afurisitule, o să ne mai întâlnim și după ce o să ne întoarcem la București, când va lua sfârșit această călătorie silită.

— Și te gândești să încerci să te răzbuni pe mine, nu?

— Negreșit. Mi-a plăcut că te-ai apărat. Te văd ager. Însă o lovitură de cuțit nu se uită cu una, cu două. O să te oblig să mi-o plătești.

— Cum? Aș vrea să știu cum.

— Am să te silesc să trăiești pe lângă mine, să mă slujești.

— Să-ți dau ca acum apă? N-o să-ți fie totdeauna sete. Să-ți lustruiesc pantofii? Deocamdată văd că nici n-ai pantofi. Porți în picioare niște rupturi.

— Tu vorbești! Tu care ești desculț!

— Ei și?! N-o să umblu totdeauna desculț. O să-mi cumpăr eu și ghete.

— O să-ți cumperi, dacă o să mă asculți pe mine.

— Adică, să fac, ce?

— E prea devreme, puștiule, să intru în amănunte.

— Totuși! Nu mă lăsa să presupun ceea ce n-ar putea fi.

— Ei bine, poftim, dacă ții să știi de pe acum cu orice preț. E simplu. Simplu de tot. O să te învăț…

Se răzgândi. Tăcu. Pe urmă își luă inima în dinți și vorbi. Nu mă speriai de ce auzii. Mă aplecai asupra lui și-l întrebai încet:

— Nu minți? Într-adevăr, te pricepi la așa ceva, Diplomatule?

— D-apoi cum! Mă pricep. Și încă bine de tot.

— Te mai pricepi și la altele?

— Cum adică?

— Vreau să spun, te mai pricepi și la alte păcătoșenii?

— Păcătoșenii? De ce le spui păcătoșenii? Mă pricep la multe.

— Nu prea îmi vine să te cred. Miroși ca un stârv. Azi-noapte am băgat de seamă că ești și laș. Ești, de fapt, o biată căzătură. Nu știi nici să te bați cu cuțitul. Nici măcar atâta nu știi, Diplomatule. În schimb știi să minți. Minți de-nghează apele.

— Fire-ai tu să fii al dracului! Ai noroc că nu mă pot mișca, altfel…

— Altfel ce?

— Ți-aș arăta eu ție… Te-aș învăța eu minte pe tine, o dată pentru totdeauna.

— Cotul și pișcotul!… Ce să-mi arăți? Stârvule!

— Îmi spui stârv! Este adevărat că-mi cam miroase gura urât. Dracu știe de ce. Sunt mai mult bolnăvicios decât bolnav. Dar capul, înțelegi? Capul mi-e sănătos.

Auzindu-l vorbind în dodii, îmi veni să râd cu hohote de el, ba chiar să-i trag un picior în burtă. Mă stăpânii, ca să nu atrag asupra noastră atenția celorlalți.

— Cap sănătos, se poate. Dar cap de găină, nu de ceea ce ții cu orice chip să pari. Azi-noapte umblai cu degetele pe sub bărbia mea. Îți era la îndemână. De ce nu m-ai strâns de gât?

— Ce-ai fi făcut dacă încercam să te strâng de gât? Spui că erai treaz. Că pândeai.

— Sigur că eram treaz. Dacă ai fi fost atent, ți-ai fi putut da seama că sunt treaz.

— După ce? Era întuneric…

— Dobitoc bătrân! Respiram regulat, prea regulat, nu aveam respirația obișnuită a unui om care doarme. Pricepi, Stârvule? Asta e una la mână. A doua la mână: când mi-ai pipăit bărbia și ți-ai trecut degetele ușor peste gâtul meu, ai fi putut iarăși să-ți dai seama că nu dorm. Carnea, mea era încordată, împietrită, rece, nu caldă și moale ca a unui om care doarme neștiutor și nepăsător. Și ți-aș mai putea spune multe, dar cum cred că ai capul sec, mă tem că n-ai putea să înțelegi.

— Ia te uită ce dă din el!… Dar nu mi-ai răspuns la întrebare: ce-ai fi făcut tu dacă încercam să te gâtui? Ai fi strigat?

— N-aș fi strigat. Te-aș fi lovit cu cuțitul în coastă. Tare. L-aș fi împlântat în trupul tău până-n plasele și, ce mai calea-valea, te-aș fi omorât.

— M-ai fi omorât! Ia spune-mi, mă, te-ar fi lăsat pe tine inima să mă omori?

— Ce-ai fi vrut? Să te las așa, de milă, să-mi sucești gâtul ca unui boboc?

— Așadar, la o adicătelea, tu nu te-ai da în lături să omori om?

— Vezi bine că nu.

Îmi înfipsei ochii în ochii lui și-l întrebai repede, de parcă i-aș fi fulgerat două palme:

— Ascultă, Stârvule, spune-mi drept, tu n-ai omorât niciodată om?

Clipi des, de parcă i-aș fi aruncat în ochi un pumn de sare. Zisei:

— Stai liniștit, Stârvule. Nu te răsuci atâta. Că nu te-am înfipt în frigare. Și răspunde-mi adevărul: n-ai omorât niciodată om?

— Mai dă-mi o cănuță de apă, că-mi arde gâtul. Și pe urmă mai du-te-n mă-ta cu întrebările tale, că n-am poftă de conversație și cu atât mai puțin de spovedanii. Ce ești tu? Popă ești de-mi ceri să mă spovedesc ție?

— Popă! Nu sunt popă, Stârvule. Dar era cât pe-aci să ajung.

— Și de ce-ai apucat alt drum? Ți-ar fi stat bine seminarist. Ți-ar fi stat bine să cânți pe nas: Doamne miluiește, Doamne miluiește, Doamne miluieșteee…

— Ai fost și pe la biserică…

— Am fost. Dar spune-mi, de ce nu te-ai dus, mă, la seminar?

— De dus m-am dus eu, dar nu m-au primit. Sunt șchiop. Părintele arhimandrit Scriboniu, directorul seminarului, mi-a spus, când mi-a respins cererea de înscriere, că Domnul-Dumnezeu din ceruri nu vrea să fie slujit pe pământ decât de popi fără beteșuguri trupești. Poate primește Maica Domnului, părinte arhimandrit, să-i slujesc, i-am spus eu.

— Nu, mi-a răspuns părintele arhimandrit. Nici Maica Domnului nu primește să fie slujită de betegi.

— Poate primește Sfântul Duh, părinte arhimandrit, să-i slujesc.

— Nu, nici Sfântul Duh nu primește.

— Poate primește Iisus Cristos, părinte arhimandrit.

— Nu, nici Domnul nostru Iisus Cristos nu primește, fiule, să fie slujit de un popă beteag.

— Atunci, m-am milogit eu, părinte arhimandrit Scriboniu, poate mă primesc sfinții.

— Nici sfinții nu te primesc, fiule. Și ei vor să fie slujiți de popi cu trupul întreg.

— Atunci, părinte arhimandrit Scriboniu, cui să slujesc eu pe lumea asta?

Părintele arhimandrit Scriboniu, Stârvule, avea barba lungă până la brâu și albă ca zahărul, și ochii mari și cuvioși. S-a scărpinat în barbă, m-a scăldat o clipă în privirile lui de miel blajin și a glăsuit dulce:

— Cui să slujești tu pe lumea lui Dumnezeu, fiule? Diavolului! Diavolului să-i slujești…

Iată, Stârvule, de ce n-am devenit popă. Cu toate astea, poți să mi te spovedești. Știu să păstrez tainele mai abitir decât un popă. Popa le mai scapă preotesei. Eu n-am cui.

— Asta rămâne de văzut. Va trebui să ne cunoaștem mai bine. O să avem timp. Prevăd că drumul ăsta pe care-l facem cu nemții o să fie lung.

Diplomatul putea, la urma urmei, să se și înșele. Trecusem de mult Oltul. Trenul, cu locomotive vechi – una îl trăgea din față, alta îl împingea din spate – abia se târa peste câmpuri.

A doua zi dimineața, am trecut prin Turnu-Severin și ne-am uitat la orașul pe jumătate ars și dărâmat din pricina luptelor care avuseseră loc cu aproape un an în urmă. Ne-am oprit pentru mai multe ceasuri la Orșova. Aci ne-am întâlnit iarăși cu Dunărea dragă pe care o cunoșteam de când eram de o șchioapă, cu Dunărea pe care o străbateam de-a latul, înotând ca o zvârlugă, cu Dunărea căreia îi cântasem de atâtea ori:

Dunăre, Dunăre,
Drum fără pulbere…

Ne trebui o jumătate de zi să adăpăm oile din vagoane, să le dăm tărâțe și fân și să le curățăm balega. Câteva muriseră. Le scoaserăm afară din vagoane cu căngile. Nemții ne puseră să le jupuim. Le jupuirăm. Ne pricepeam la jupuit. Sărarăm din belșug pieile ude de sânge și le întinserăm în vagon, deasupra noastră, pe niște sârme pe care ni le aduseră ei și pe care le legarăm de la o fereastră la alta. După ce isprăvirăm treaba, ne spălarăm pe mâini la cișmeaua din gară – cei care aveam obiceiul să ne mai și spălăm pe mâini – și, în sfârșit, nemții noștri ne adunară și ne dădură de mâncare câte o bucată de pâine neagră, unsă cu marmeladă de prune și câte o cană mare de tinichea plină-ochi cu o zeamă neagră, pe care am adus-o la vagon noi, cu căldările, de la cantina militară a gării. Eram flămânzi ca lupii. Așa că nici n-am avut când să luăm aminte că pâinea e acră, că marmelada e mucegăită și că pământia și fierbintea zeamă neagră e amară ca fierea. Un maior, medic militar, văzându-ne prin gară, pe unii numai pârliți de flăcări, pe alții purtând pe trup arsuri, se îndură și trimise o ordonanță după noi. Ne

duserăm în cârd. Ne purtară doi soldați din urma până la un cabinet medical, instalat într-o casă dărăpănată da lângă gară. Acolo, medicul militar ne examina pe fiecare și puse niște sanitari bătrâni de ne mânjiră arsurile cu alifie. Parcă ne mângâiau. Ni s-au mai liniștit usturimile care ne secau la os. Parcă ni s-au mai liniștit. Veterinarul nostru le spuse câteva cuvinte sanitarilor despre Diplomat. Îl aduseră și-l pansară și pe el. Uwe Uhl, *feldwebel*-ul care era șeful grupului de soldați ce însoțeau trenul, mi-l dete în grijă:

— Tu l-ai lovit, tu să-l hrănești și să-l adăpi câteva zile, până va fi în stare să se țină singur pe picioare.

Diplomatul rânji la mine:

— Eu l-am rugat.

— Vorbești nemțește?

— Vorbesc douăsprezece limbi. Și eu l-am rugat pe *feldwebel* să-ți poruncească să ai grijă de mine. O să te am un fel de ordonanță, ca să vorbesc mai pe ocolite și să nu zic slugă.

Nemții și ceilalți oameni plecară să cerceteze vagoanele, să vadă dacă nu cumva au mai rămas oi moarte nedate jos. Rămăsei în vagon, numai eu cu Diplomatul, căruia mă hotărâsem să nu-i spun decât Stârvul.

Îmi veni să-l scuip între ochi. Nu-l scuipai. Îmi arătai și eu, ca un câine, colții la el și-l înjurai pe țigănește, cumplit, cum înjura prietenul meu Tănase Fier Rău sus, la arman, la Clocociov, când își ieșea din pepeni. Stârvul fierbea de mânie. Tot sângele putred pe care îl mai avea în trup îi năvăli în obraji și i-i învineți. Cu mâinile tremurânde căuta ceva împrejurul lui să ia și să-mi arunce în cap. N-avea ce să găsească.

— Stârvule, i-am spus, Stârvule, dacă nu te porți bine cu mine, cum suntem singuri în vagon, te dau cu tărtăcuța de podea, până ți-o fac zob. Ai înțeles?

Și iarăși îl potopii cu sudălmi.

— Îți merge gura ca moara.

— Îmi merge. Dar nu despre asta e vorba. Auzi, Stârvule! După ce te stâlcesc în bătăi, te arunc din vagon, din mersul trenului. Dau mărturie că te-ai aruncat singur. Jur că ai vrut să fugi, otreapă ce ești!

— Ești în stare.

— De ce să nu fiu?…

Și ca să-l fac să înțeleagă că nu glumesc, îi trăsei un pumn în moalele capului. Diplomatul se muie și începu să-și dea ochii ușor bulbucați peste

cap. Din vânăt deveni galben cum e ceara. Știui că n-o să moară dintr-atâta. Îl privii. Peste puțin timp își veni în fire. Mă aplecai iarăși peste el și-l întrebai, rânjind:

— Te-a durut, Stârvule? Mai mă amenințí?

Diplomatul, ca întors de pe alt tărâm, se uita la mine năuc. Îi spusei aspru:

— Ai să te porți bine cu mine, nu-i așa? Făgăduiește-mi. Altfel, te sting în bătaie. Auzi?

— Aud. Iartă-mă, băiete.

— Așa mai merge. Acum putem să stăm de vorbă ca doi prieteni.

Mai aveam o bucățică de pâine în sân. O scosei și i-o întinsei:

— Poftim! Crapă! Ți-o fi și ție foame.

Omul slăbănog se uită la mine, zăpăcit parcă. Crezu că-mi bat joc de el.

— Nu vrei să mănânci? Bine…

Îi dădui peste obraz o palmă ușoară ca o mângâiere. Diplomatul zise stins:

- Să nu mă mai lovești peste fălci. Mă doare.
- Mai mult te-am mângâiat…

— Am gura bolnavă. Am văzut stele verzi.

— Ți-au plăcut stelele verzi?

— Mi-au plăcut. Dar să nu mă mai lovești.

— Mănâncă. Mănâncă, să prinzi puteri! Altfel…

Mai în glumă, mai în serios, îi arătai pumnul.

— Mănânc, fiindcă mi-e foame. Nu de frică.

— Mă rog. De foame, de frică… Mănâncă. Trebuie să mănânci. Ești lihnit.

Luă pâinea și începu s-o roadă încet, s-o legumească, s-o mestece mult, ca oamenii flămânzi, care vor să-și creeze iluzia că, mâncând puțin dar mestecând îndelung, mănâncă îndestul și se satură.

— Vrei cumva și o țigare, Diplomatule?

— Dacă ai… Dacă ai și dacă vrei…

— Am făcut rost de un pachet de tutun. L-am cumpărat în gară, la Orșova, de la un turc din Ada-Kaleh.

— Cu foită?

— Cu foiță.

— O adevărată raritate pe timpurile astea.

— Da. O adevărată raritate. N-am mai văzut foiță de multă vreme.
— Țigarea cu hârtie de jurnal ustură. Ustură la buze. Ustură în gât.
— Ustură. Fumul totuși e bun!
— Fumul… Totul e fum, măi băiete… Totul…
— Nu știu… S-ar putea să fie așa și s-ar putea să nu fie. Dar… Diplomatule, de ce vrei tu să mă-ntristezi? Crezi că sunt prea vesel?
Nu-mi răspunse. Poate nu vru să-mi răspundă, ori poate nu știu ce să-mi răspundă. Îi răsucii o țigare groasă și i-o întinsei să și-o lipească singur. Îmi răsucii și mie una.
— Ascultă, Diplomatule. Am să te întreb ceva.
— Întreabă-mă. Dar să nu încerci iarăși să mă descoși dacă am omorât sau nu om. Ți-am spus la n-am omorât.
— Lasă asta. Altceva doresc să știu.
— Ce anume?
— De ce ai încercat să-mi furi banii? Dacă mi-ai fi cerut câțiva lei pentru tutun, poate că ți-aș fi dat de bună voie.
— Mă, deși tu ai un cap ager, cum ți-am mai spus-o, ești totuși un băiat simpluț, ba, de ce să nu ți-o spun direct, ești chiar prostănac. Unii fură de nevoie. Alții fură din plăcerea de a fura. Fură din voluptate. Eu fur și din cauza nevoilor materiale care mă silesc să fur, dar și din plăcerea de a fura, din voluptate, dacă tu ești capabil să înțelegi ce este aia voluptate. Eu… Eu am un mare dispreț pentru muncă. Disprețuiesc oamenii, pentru că muncesc și pentru că se supun legilor.
— Diplomatule, crezi într-adevăr că oamenii merită să fie disprețuiți?
— Cred.
— De ce?
— O să-ți spun altădată. Acum… Acum sunt prea istovit.
— Atunci spune-mi altceva. Tu ai făcut armata?
Diplomatul rânji:
— Dar ce, eram prost? M-am învârtit.
— Cum?
— Cu acte măsluite.
— Te pricepi și la măsluitul actelor?
— Mă pricep la foarte multe lucruri.
Câmpurile erau nesfârșite și privirile mele flămânde alergau nestingherite până la marginea alburie a zării. Prin gări femeile și copiii care așteptau trenuri de persoane, pe peron, pe bănci, lângă desagii lor umflați,

vorbeau, ca și noi, românește. Numai soldații bătrâiori, care erau îmbrăcați în uniforme verzi și aveau pe cap chipiuri teșite, grăiau ungurește.

La Craiova, la Tumu-Severin, la Orșova trecusem pe urmele războiului. Adânci urme. Văzusem gări și margini de oraș arse, cantoane purtând pe zidurile lor găuri de schije, vagoane și locomotive răsturnate lângă terasament, poduri metalice rupte și înlocuite la repezeală cu altele șubrede, din lemn. Și văzusem pretutindeni morminte proaspete. Pe aici, prin Banatul care făcea parte din vastul imperiu al bătrânului Franz Iosef, parcă nici nu ajunsese războiul. Toate erau la locul lor, neatinse. Nu se vedeau pe nicăieri negrii și marii pași ai morții. Bărbații însă erau rari. Moartea mușca undeva, departe, la hotare, din trupurile lor. Dar șuieratul gloanțelor, hăuliturile care însoțesc iureșul baionetelor setoase de sânge, lătrăturile seci ale mitralierelor, gemetele prelungi, ca niște tunete de vară, ale tunurilor, nu ajungeau pe aceste meleaguri. Domnea liniștea și, aparent, domnea și pacea. Mai domneau încă resturi ale unui belșug care fusese. Într-o gară de câmp am izbutit să cumpăr, pentru șapte lei de argint, vechi, o pâine mare, albă, țărănească, de aproape două kile. Nemții din vagon se uitară cu jind la pâinea mea. Nu semăna nici pe departe cu pâinea pe care o mâncasem la București, pâine neagră, de tărâțe, amestecată cu pleavă și cu paie tocate, și nici cu pâinea rotundă, întunecată și tare ca pământul, cu care se hrăneau nemții și din care ne primeam și noi porția, un sfert de pâine pe zi.

— Oamenii, pe aici, mai trăiesc încă bine, spuse Spelbul. Până acum sunt învingători și nemții nu au putere asupra austro-maghiarilor. Nu-i jefuiesc. Să-i vedem cât vor mai putea să țină fronturile.

Siteavul întrebă:

— Crezi că nu le vor putea ține până la sfârșit? Că vor pierde războiul?

— Așa îmi dau eu cu socoteala. Acum s-au întins ca râia aproape peste tot pământul. Fură ce pot fura, dar tot pâine amestecată cu gunoaie mănâncă. V-ați uitat la soldații nemți pe care îi întâlnim prin gări? Unii sunt ciungi de o mână, alții șchiopi de un picior. Am văzut și chiori. Cei ce nu au beteșuguri sunt albi de bătrânețe. Asta înseamnă că floarea armatei lor a înghițit-o de mult pământul. Războiul de tranșee cere tărie și sănătate. Bătrânii cad repede. Au și uitat instrucția. I-am văzut pe front.

Doritor să aflu mai mult, mă băgai în sufletul Spelbului.

— Nene, dumneata ai fost pe front?

— Am fost, n-aș mai fi fost.

— Unde?

— În Transilvania. Am făcut parte din armata care a trecut munții pe Valea Oltului în primele ceasuri de război. La început a fost ușor. N-am întâlnit în fața noastră decât un lanț subțire de grăniceri unguri. Mai mult rezerviști. Unii dintre ei erau români, frați, cum s-ar spune. Nici nu aveau cine știe ce arme. Cum ne-am repezit spre ei, după câteva împușcături, s-au risipit ca potârnichile. Ofițerii noștri ne puneau să cântăm. Nu ne prea ardea nouă de cântat. Ne temeam că dintr-un ceas în altul, ori dintr-o zi în alta, o să se întoarcă roata. Războiul e război și când îl pornești trebuie să te gândești și la rău. Eu unul zic că întâi și întâi trebuie să te gândești la rău. Cântam după ordin. Gradații râdeau, erau bucuroși și ne spuneau că tot așa o să mergem înainte, trăgând ici câteva focuri, colo câteva obuze, până la Tisa și chiar până la Budapesta, să făurim cu armele România Mare. Toți visau România Mare.

— România Mare…

— Am început însă curând să înțelegem și noi ce însemna pentru ei România Mare. Pătrundeam într-un sat ori într-un orășel. Ungurii și sașii încuiau porțile, trăgeau obloanele și se ascundeau în casele lor cu porți înalte și cu ziduri groase ca în niște cetăți. Românii însă ne primeau la margine cu flori, cu pâine și cu sare.

— Bine ați venit, fraților! Bine ați venit! De când vă așteptăm!

Soldații mureau. Mărimile se îmbogățeau. Războiul, unora le aduce moarte ori schilodiri. Altora, avere. Așa a fost de când lumea.

Am înaintat noi așa, mai mult jucându-ne de-a războiul decât războindu-ne de-adevărat, până am ajuns în preajma Sibiului. Ne pregăteam să intrăm în Sibiu, să-l cucerim. Către seară însă patrulele care încercau să atingă marginile orașului au fost întâmpinate cu altfel de focuri. Pe dealurile dimprejur s-au arătat căștile turtite ca niște ceaune și uniformele verzi-cenușii ale nemților. S-a întâmplat tocmai ceea ce nu prevăzuse comandamentul nostru. Nemții luaseră trupe încercate și învățate de mult cu focul, de pe frontul din Apus și le aduseseră în grabă în Ardeal. Le-au aruncat fără întârziere împotriva noastră. Ei! Acum, fraților, se schimbase calimera! Ne băteau cu artileria până ne zăpăceau. Pas de te mișcă din loc dacă-ți dă mâna! Ne secerau cu mitralierele, cu puștile mitraliere, cu grenadele. Se sfârșise cu înaintarea. Baionetele nu ne mai slujeau la nimic. Cum să ajungi să te bați la baionetă cu niște ostași atât de bine înarmați, care parcă fuseseră anume crescuți pentru război?

Spelbul vorbea încet, cu glasul uscat, plin de ciudă.

— Vezi, noi nu aveam nimic cu soldații din fața noastră. Erau și ei oameni ca și noi, dar era război. Ei trebuia să ne omoare pe noi și noi trebuia să-i omorâm pe ei. Și ne era necaz că ei aveau scule și mașinării de omorât mai bune decât ale noastre.

— Nene, atunci când te aflai acolo, pe front, în luptă, ți-a fost frică?

— Cum să nu-mi fie?! Cine a fost pe front și zice că n-a simțit frica străbătându-i trupul până-n măduva oaselor, nu spune adevărul. La început, mai ales, mi-a fost frică. Pe urmă m-am mai obișnuit. Dar când intri în luptă, te cuprinde un fel de amețeală, mai curând un fel de beție. Atunci nu mai ai timp să te gândești la moarte. Tragi cu arma, alergi, te culci la pământ, izbești cu sete, dacă ajungi la lupta corp la corp. Te ferești, dacă mai poți să te ferești. Și atunci… Uiți de frică… Însă ce-i adevărat, e adevărat: cu timpul te obișnuiești cu răul. Omul e grozav de tare. Se obișnuiește cu orice.

Îmi plăcea că Spelbul are poftă de vorbă, așa că îi pusei și lui una din întrebările pe care le pusesem mai înainte Diplomatului:

— În lunile în care ai luat parte la război, spune-mi drept, nene, ai omorât om?

Spelbul se uită mânios la mine, se încruntă și ridică pumnul.

Nu mă va lovi, îmi zisei în gând și, drăcește, îl privii dârz, drept în luminile ochilor.

Spelbul se muie:

— Dacă am omorât om! Mă întrebi dacă am omorât om! E greu să iei parte la război și să nu omori oameni. Pe unii îi omori de departe, când tu stai în tranșee și ei năvălesc la atac. Ochești unul care-ți cade mai bine în cătarea armei. Mâna, afurisita, nu tremură. Tragi. Și vezi cum omul în care ai tras se prăvălește pe brânci ori pe spate și nu se mai ridică. Ochești altul. Și așa mai departe. Pe ăștia nu-i știi cum arată la față. Nu știi dacă sunt tineri ori bătrâni. Nu le vezi obrazul. De departe toți soldații se asemuie între ei ca două picături de apă. Aceleași uniforme, aceleași căști, fug la fel, aleargă la fel, se târăsc pe brânci la fel. Oamenii pe care-i omori de departe nu-ți tulbură niciodată nici gândul, nici somnul. În văpaia focului, pe front, te simți grozav de nenorocit când tragi într-un dușman și nu-l vezi căzând. Este ca și cum, aflându-te la vânătoare, tragi într-un iepure, și iepurele, în loc să se dea o dată, de două ori peste cap și să nu se mai scoale, fuge și se ascunde în tufiș. În război viața omului e ieftină. Nu mai face doi bani. Mi s-a întâmplat însă să omor om și de aproape.

— O singură dată?

— De mai multe ori. Spuneam că ne-am întâlnit cu nemții lângă Sibiu. Într-o zi, mă aflam în iscoadă de unul singur și mă târam pe burtă, ca șarpele, printr-un lan de porumb. Aveam ordin să ajung la marginea lanului și să observ dacă, în valea care se deschidea sub clina unde poposisem, se află trupe. Rămăsesem lungit, nemișcat, de parcă aș fi fost stană de piatră. Întâi mi s-a părut că nu se găsește prin apropiere țipenie de om și eram gata-gata să mă trag îndărăt pe burtă, cum venisem. Eram însă ostenit de atâta târât. Soarele, soare dulce de toamnă, strălucea în cumpăna cerului. Ca să-mi fie odihna mai prielnică, era cât pe-aci să calc consemnul, să aprind o țigare și să sorb câteva fumuri. Însă tocmai când mă pipăiam să scot pachetul de țigări și chibritul, s-au ivit de după o cotitură doi soldați nemți. Veneau și ei, ferindu-se, cu armele în cumpănire, pe marginea altei porumbiști. Ca ars, m-am tras puțin mai îndărăt și m-am ascuns mai bine. La centură nemții aveau atârnate mănunchiuri de grenade. Au cercetat împrejurimile cu binoclul și, încredințându-se că nu-i paște nicio primejdie, au mers mai departe pe marginea porumbiștii. Aș fi putut să-i iau la ochi. Eram țintaș bun. Și să-i dobor cât ai clipi, cu două focuri. Lasă-i, băiete, îmi ziceam în gând, să se ducă în drumul lor. Lasă-i să trăiască. Poate ajung sănătoși până la capătul războiului. De ce să-i omor, dacă nu era nevoie?! Nu știu însă ce le-o fi trecut prin cap. Poate nenorocul, poate soarta lor, că deodată s-au oprit, au cercetat iarăși cu binoclul marginea lanului în care mă aflam și au luat-o cu pași grăbiți drept spre mine. Acum nu mai aveam încotro. Trebuia ori să trag și să-i omor, ori să mă las prins sau împușcat de ei. Poate voiau numai să mă prindă, să le slujesc de limbă. I-am așteptat să se apropie, ca la douăzeci, treizeci de pași. Erau amândoi tineri de tot, niște băiețandri bălani și sprinteni, însă supți la față de nesomn. Ce era să fac? I-am doborât cu două focuri. Primul a căzut fără să crâcnească, pe spate, a bâțâit de câteva ori dintr-un picior pe care-l ridicase în aer, apoi s-a liniștit. Celălalt, mirat, a încercat să sară în lături. L-am lovit pieziș, s-a prăvălit și a început să strige: *Mutter, Mutter, Mutter*… Am zbughit-o îndărăt, cu pași mari, fugind aproape prin porumbiște. În fuga mea însă, auzeam undeva în urmă împușcături dese. Dar cum gloanțele nu-mi șuierau pe la ureche, nu m-am speriat. Era înalt porumbul. N-o să uit niciodată chipurile acestor băiețandri. Nici glasul aceluia care se văita acolo, ghemuit în iarba uscată și strigând: *Mutter, Mutter, Mutter.* Altă dată… În retragere am fost măcinați mulți. Ne-am retras pe Valea Jiului. Nemții aduseseră trupe de munte, de pe

frontul italian și ocupaseră laturile trecătorii. Ne-au luat ca din oală. Ne-au tocat cum au vrut cu mitralierele. Puțini dintre noi am mai scăpat. Prizonier am fost luat împreună cu mulți alții tocmai lângă Corabia. Ne-au închis în curtea unei judecătorii. Noaptea am izbutit să fug. Mi-am rupt și mi-am lepădat actele. De atunci trăiesc cum pot prin București. M-au mai prins vardiștii de câteva ori. Nu le-am spus că sunt prizonier fugar. M-am dat drept om fără căpătâi. Am izbutit să fug de câte ori m-au prins. Mă pricep. Știu să mă descurc.

— Și din convoiul nostru ai fi putut să fugi, la Turnu-Severin, ori la Orșova, îi spusei. Era ușor. Nemții aproape că nici nu ne mai păzeau.

— N-am vrut. Dar timpul nu e pierdut. Cum bag de seamă și pe aici tot români de-ai noștri trăiesc.

— Da, dar cu cât mergem mai mult, cu atât ne depărtăm de țară.

De-a lungul terasamentului de cale ferată se înșirau piersici înalți, sădiți cândva la distanțe egale. Erau încărcați de roade. Flămânzi cum ne aflam, ne lăsau gurile apa.

Siteavul, ca să schimbăm vorba, zise:

— Ar fi grozav dacă s-ar opri trenul în câmp, măcar pentru câteva minute.

Îi răspunsei:

— Nu are de *ce* să se oprească, nene.

— Mai știi? S-ar putea totuși opri.

Un om tânăr, îmbrăcat cu pantaloni negri în dungi și cu o flanelă gălbuie, țărănească, cu capul țuguiat, chel și cu mustăți blonde, tunse scurt, pe care până atunci nici nu-l prea băgasem în seamă, aduse iarăși vorba despre război. Zise:

— Vorbeați de front. Mare lucru! Caca! Și eu am fost pe front. Am înaintat în Ardeal, în secuime, cu armatele generalului Prezan, până aproape de Târgu-Mureș. Am fi intrat noi mai departe în Ardeal, ca în brânză, dar s-a rupt frontul la Jiu. Atunci, de teamă să nu ne atace și pe noi nemții, ne-am retras pe graniță, în tranșee. Luni de zile am dus, în munții Moldovei, război de tranșee. Bombardamente de artilerie, schimb viu de focuri, dar mai mult sâcâială decât luptă. Nici noi nu aveam destule forțe ca să-i dăm peste cap pe nemți, nici nemții ca să ne spargă linia. Luptele cele mari aveau loc atunci, ca și acum, pe linia Monteorul-Focșani-Nămoloasa. Între tranșeele noastre și tranșeele nemțești era o vâlcea, prin care se scurgea la vale o ață de pârâu limpede. Se făcuse un fel de înțelegere tăcută între noi și nemți. Pe

la amiază înceta și dintr-o parte și din alta focul. O jumătate de ceas ne duceam noi la pârâu și aduceam apă cu căldările în tranșee, altă jumătate de ceas coborau și-și luau apă cu gălețile nemții. Pe urmă începeau iarăși împușcăturile. Mai cădea de la noi un soldat, mai cădea de la ei. Cum spunea ăla mai adineauri. Războiul e război. Nu se poate război fără moarte și fără răniți, cum nu se poate nuntă fără lăutari. Într-o zi, nu știu din ce pricină, se întinsese liniștea mai mult ca de obicei. Mă strecurasem afară din tranșee, în pădurea de deasupra și căutam bureți. M-am urcat pe o ridicătură și nu știu cum, m-am uitat către tranșeele nemțești. De acolo, de sus, se vedeau mai bine. Erau construite nemțește, solid și cu mult meșteșug. Ale noastre, săpate și întărite în grabă, erau mult mai șubrede și nici nu aveau, cum s-ar fi cuvenit, în fața lor, rețele de sârmă ghimpată. Așa cum erau însă, le păstram și nemții nu le-ar fi putut lua decât dacă comandamentul lor s-ar fi hotărât să aibă mari pierderi și să facă o adevărată risipă de obuze. Nu merita. Al doilea rând de tranșee al nostru era mult mai bine întărit. Mă uitam eu la tranșeele nemțești și mă minunam. Dar tot uitându-mă așa, am descoperit că într-un anumit loc, cu toată priceperea lor, nemții o scrântiseră. Undeva, la o margine de tranșee, înjghebaseră o umblătoare, la vedere. Mi-am încărcat pușca, băieți, și m-am așezat frumușel la pândă. Acum, mi-am spus, să te vedem, Noe, câți nemți ești tu în stare să vânezi. N-a trecut mult și a ieșit din tranșeea lor un soldat numai în tunică. Îl aveam ca în palmă. Al meu era. L-am lăsat să ajungă la umblătoare, i-am îngăduit chiar să-și dezlege pantalonii, să se așeze pe vine și să se ușureze. Când a încercat să se scoale, l-am ochit în cap și am tras. A căzut pe spate. Dar ce să mai lungesc vorba! În cinci minute am omorât trei. Al patrulea, văzându-i pe ceilalți morți, s-a retras în grabă și a dat alarma. Atunci s-a întins focul, dar ce foc! Prăpăd nu altceva, pe toată linia. Nemții au prins de veste că noi împușcasem trei soldați de-ai lor pe când își făceau nevoile. S-au mâniat cumplit și de mânie au bombardat tranșeele noastre cu obuze de calibru greu. Au tras până când a căzut peste munți întunericul. Abia atunci s-a întins iarăși tăcerea pe front. Am ieșit binișor din ascunzișul meu și am coborât în tranșee. Dar ce credeți? Parcă mai aveam unde coborî? Tranșeea noastră era una cu pământul, amestecată cu trupuri sfârtecate. Au pierit atunci mulți dintr-ai noștri. Morți, nu glumă. Puțini scăpaseră. Da, da. Puțini de tot scăpaseră.

Toate acestea omul tânăr, cu chelie, le povestise simplu și cu un obraz liniștit, aproape fericit de ispravă. Siteavul îl întrebă:

— Și zici că te cheamă Noe?

— Noe! Noe!

— Și de pe unde te tragi?

— Bucureștean. Bucureștean get-beget. Înainte de război aveam în Tei o frizerie cu trei lucrători. Am pierdut-o la cărți.

— Și dacă, după retragere, te aflai în Moldova, cum de ai ajuns la București?

— Mi se urâse cu războiul. Am dezertat. M-am strecurat printre linii și am venit frumușel acasă. Parcă nu știi! Știi!…

— Și pe nemții care se duceau la umblătoare, de ce i-oi fi împușcat tu, mă?

— Păi nu erau inamici? Erau. Trebuia să-i împușc. Mi-a venit așa, să-i împușc. Și dacă mi-a venit gust să-i împușc, i-am împușcat.

— Și pe urmă, dacă am înțeles bine, nemții, de ciudă, au omorât mulți soldați de-ai noștri.

— Și ce dacă? Era război. Dacă nu-i omorau atunci, îi omorau altădată.

Siteavului i se roși fața. Ochii i se bulbucară. Îi strigă:

— Câine!

Fostul frizer rămase liniștit. Zise moale:

— De ce câine? Om. Acum e vreme de război. Oamenii ucid oameni. Nu-i trage nimeni la răspundere. Dimpotrivă! Unii capătă și decorații pentru asta. Dacă sunt ofițeri, capătă grade mai mari, capătă și leafă mai bună.

— Dobitocule!

- De ce dobitoc, mă frate-miu, de ce dobitoc? Om…
- Om! Câine, nu om.

Poate că cearta s-ar mai fi întins cine știe cât și s-ar fi schimbat în încăierare dacă, tocmai atunci, în câmpul de toamnă, roșcat, trenul nu și-ar fi încetinit mersul și nu s-ar fi oprit. Sărirăm din vagon să ne mai mișcăm oasele. Se deteră jos din vagonul lor și nemții, să vadă ce s-a mai întâmplat. Departe, în față, semaforul arăta că în gara spre care mergeam nu se afla nicio linie liberă. Eram nevoiți să mai așteptăm. Fericită întâmplare. Pentru că, la câtiva pași numai de terasament, piersicii zvelți își îndoiau ramurile subțiri sub povara piersicilor coapte. Ne repezirăm asupra lor. Un frânar grăsuliu strigă la noi:

— Mâăă… derbedeilor, nu vă apropiați de piersici, că sunt avutul statului. N-auziți? Nu vă apropiați, că vă mănâncă pușcăria împăratului!

Careva îi răspunse:
— Ne căcăm pe împăratul vostru!
Mai strigă ce mai strigă, pe urmă tăcu.
Bine, bine, gândeam noi, o să ne mănânce pușcăria împăratului, dar deocamdată nouă ne e foame și aveam să-i mâncăm noi împăratului piersicile. Ce-o fi după aceea, vom mai vedea.
Timpul era scurt. Locomotiva putea să fluiere și trenul s-o ia din loc din clipă în clipă. N-aveam vreme de pierdut. N-aveam vreme nici de ales și nici de cules n-aveam vreme. Rupserăm crengi întregi încărcate cu fructe, le cărarăm la vagon, apoi ne repezirăm la alți piersici și-i despuiarăm de crengi. Soldații nemți se uitară un timp la noi, fără să ne spună nimic. Apoi se repeziră și ei la piersici.
După ce trenul plecă din locul acela, dezgolirăm crengile, adunarăm piersicile și ne îndoparăm burțile pe săturatelea. Avui grijă și de Diplomat. Mâncă și el până îl apucă râgâiala.
Bune piersici! Dulci piersici! Împărătești piersici, piersicile împăratului bătrân de la Viena, care nu mai voia să moară, Franz Iosef.
Niciodată nu mâncasem până atunci piersici atât de gustoase. Siteavul adusese în vagon, la spinare, un piersic întreg, crengile toate și vârful mândru. Din piersicul de care se apropiase Siteavul, nu rămăseseră decât jalnicele-i cioturi. Omul cu pantaloni dungați, cu mustață scurtă, cap țuguiat și chelie, care ne spusese c-a fost frizer și că-l cheamă Noe, rânji la el:
— De ce-ai rupt, mă, nătărăule, piersicul? Nu puteai să culegi piersicile fără să rupi crengile și moțul piersicului?
— Dar de ce să nu-l rup? L-am rupt. Nu era al meu.
— Tocmai de-aia nu trebuia să-l rupi, că nu era al tău!
— E, asta-i acum! Au mai rămas destui piersici nerupți pe linia ferată.
— Eu îți spun că tu nu trebuia să-l rupi pe acela pe care l-ai rupt. Să fi cules numai piersicile. Piersicul pe care l-ai rupt trebuia să-l fi lăsat întreg, să mai facă piersici și la anul…
— Dar ce, o să mai trec eu la anul pe aici?
— De unde știi că n-o să treci? Poate că o să mai treci!
— Cine știe unde o să-mi albească oasele la anul.
— Dacă n-o să treci tu, o să treacă altul.
— Și ce-mi pasă mie de altul?
— Nu-ți pasă? Atunci de ce făceai gât adineauri, că eu am împușcat niște păcătoși de nemți care se duceau la umblătoare? Ce-ți pasă ție că eu am

împușcat niște păcătoși de nemți? Îți erau neamuri? Nu. Atunci?

— Piersicul e piersic și omul e om.

— În vreme de război, omul nu mai prețuiește nici două parale. Pe câtă vreme piersicul!…

— Dar tu, domnule Noe, cam la câte parale îți prețuiești pielea?

— Uite, să-ți spun drept, la asta nu m-am gândit. Omul, de obicei, când spune că pielea omului nu prețuiește două parale, se gândește la pielea altuia. Propria lui piele i se pare foarte scumpă. Și nu și-ar da-o nici pe-un car de aur. O nădejde zadarnică. Până la urmă fiecare om își pierde undeva pielea. Și măcar de-ar fi bună la ceva pielea omului. Ea însă nu e bună nici pentru o pereche de mănuși.

Siteavul îl cântărea pe chel din ochi. Nu știu de ce, dar mie mi se părea că-și face socoteala în gând cam cât ar prețui, în bani mărunți, pielea omului pe care era vădit că-l cunoaște mai de mult și că nu mai poate să-l sufere.

Mă dusei la capătul vagonului unde zăcea Diplomatul. Cum mă văzu, mă întrebă:

— Tu ai păstrat sâmburii?

— I-am păstrat.

— Ia-i și pe ăștia și nu-i arunca. Sunt dulci–amărui. Poate că într-o zi o să-ți prindă bine.

— De ce numai mie?

— Pentru că eu nu mai am dinți și măsele să ronțăi sâmburi. Și acum află că noi nu ne îndreptăm către frontul francez din Apus. Trenul ăsta are altă direcție.

— De unde știi?

— Am aflat-o de la sanitarul neamț care a venit și mi-a schimbat pansamentul.

— Încotro o să ne ducem?

— Spre frontul din Balcani. O să tot mergem cu trenul ăsta până aproape de Bitolia, în Macedonia. Acolo se află acum linia frontului din Balcani.

— Îmi pare grozav de rău, Diplomatule!

— De ce-ți pare rău?

— Mă gândeam că *o* să văd Germania. Aș fi vrut să-i văd pe nemți și la ei acasă.

— Ești abia un copilandru. Ai destul timp înaintea ta să vezi și țara nemților, să vezi chiar tot pământul dacă-ți place să hoinărești. Mie-mi pare bine, c-o luăm spre miazăzi. În Balcani sunt ca la mine acasă. Cunosc

întreaga peninsulă pe degete. Cu câțiva ani în urmă, la Bitolia mă știau până și copiii. Când mergeam pe stradă, se țineau scai de mine și-mi strigau: Consulu bețivu, diplomatu bețivu, consulu bețivu…

— Ai trăit acolo?

— Pe vremea turcilor. Șapte ani am fost consul la Bitolia. Păcat că n-o să pot vedea și orășelul. Sunt câteva luni de când Bitolia a fost ocupată de francezi. Adică ce spun eu de francezi! Bitolia a fost ocupată de trupele coloniale franceze. Îmi vine să râd, când mă gândesc că iubitelor mele de odinioară din Bitolia le fac curte senegalezii. Zău că-mi vine să râd!

Nu mai gâfâia și nu mai avea sudoare pe frunte. Părea mai înviorat, mai odihnit.

— Ți-a trecut fierbințeala, Diplomatule?

— Mi-a mai trecut. În câteva zile o să mă pot mișca în voie.

— Atunci n-o să am norocul să te văd mort.

— Nu. Sper să n-am prilejul să-ți procur această plăcere nici ție, nici fetelor, nici, mai ales, doamnei Elvira Cârlan.

— De unde dracu ai mai scornit și numele ăsta? Cine mai e și Elvira Cârlan?

— Patroana casei din Calea Griviței, în care-mi fac eu veacul. Faină cucoană! Nu mă prea iubește ea pe mine, dar nici eu nu mă omor cu dragostea pentru uscățiva ei făptură. De altfel, o să ai și tu cinstea s-o cunoști. După ce ne întoarcem la București, o să ți-o prezint.

— Nu știu, Stârvule, dacă o să am cinstea s-o cunosc pe doamna Elvira Cârlan. Deocamdată am cinstea să simt că mă ustură grozav arsurile de la picioare.

— Rabdă!…

Mă usturau și arsurile de la mâini. Le înduram însă și nu mă văităm. Le îndurau și ceilalți oameni din vagon, ca și cum nu le-ar fi avut. Așteptam să ne treacă. Ce altceva am fi putut să facem?

— Cinstea! se rățoi la mine Diplomatul, parcă poate să știe un țărănuș ca tine ce este cinstea!? Țăranii habar n-au de cinste! Cinstea, mă băiatule, este un privilegiu al nostru, al boierilor…

Boierul care-mi vorbea despre cinste era tocmai acela care încercase să-mi fure punga și care acum mirosea ca un hoit. Era mototolit și nespălat de câteva zile și târomea lungit pe-o coastă, pe scândurile murdare ale vagonului.

— Nu știu, Stârvule, despre ce fel de cinste-mi vorbești. Te-am lovit și nu mi-ai întors loviturile. Te-am înjurat și nu mi-ai întors înjurăturile. Te-ai strâmbat numai și ți-ai holbat ochii la mine. Pe urmă te-ai înmuiat și te-ai îndulcit. Ești un mincinos de mâna întâia. Minți. Furi. Cred că măsluiești cărțile, când joci cărți pe bani…

Se bucură. Îi sticliră ochii. Râse.

— De unde-ai ghicit?

— Dacă măsluiești hârtii, nu se poate să nu măsluiești și cărți de joc.

Diplomatul rânji:

— Nu că mă laud, dar trebuie să știi că sunt asul așilor. Însă ce-are-a face asta cu cinstea? Ai putea să-mi spui?

— Nu. Mărturisesc că nu sunt în stare.

Îl lăsai să bălmăjească ce-o vrea și nu-mi mai dădui osteneala să-l ascult.

La Timișoara cerul se înnoră și se întunecă. Rămaserăm în gară puțin timp. Soldații care ne păzeau nu ne îngăduiră să ieșim din vagon. Trenul fu agățat de două locomotive mari și plecă îndată spre miazăzi. La Vârșeț, începu să plouă. Toamna își arătă pletele ude și obrazul mâhnit pe care erau scrise întâiele semne ale veștejirii. Se răcori. Mi se făcu frig. Dârdâind, mă gândii la zilele care vor veni, mai umede, mai reci. Aveau să mă prindă aproape gol pușcă. Greu îmi venea să îndur frigul și prea deseori avusesem parte de el. De când mă știam pe lume eram îndrăgostit de soare. De câte ori tremuram și mă zgribuleam și nu aveam nici unde mă încălzi, nici unde mă culca, visam copilărește, deși nu mai eram copil, îndepărtata insulă Ulala din caldele și blândele mări ale Sudului, unde îmi plăcea să cred că stăpânește încă, după aprinsa mea închipuire, măruntul, negrul, burtosul și buzatul rege Abu. Mă mângâiam cu nădejdea nebună că, după ce războiul cumplit, care bântuia de trei ani încheiați lumea, se va sfârși, iar eu voi crește ceva mai mărișor, voi ajunge să plutesc pe acele mări străvezii, de vis, și apoi picioarele mele vor călca alburia țărână a insulelor veșnic înflorite și veșnic aromate. În sufletul meu visarea se împletea îndelung cu tristețea și atunci mă cuprindea o lâncezeală adâncă, un fel de boală care mi se părea mai primejdioasă decât orice altă suferință a trupului meu slab, deșirat. Răul cel mai negru se afla undeva, înlăuntrul meu, și-mi spuneam că, dacă nu voi izbuti să-l birui, mă va măcina zi cu zi și noapte cu noapte și va sfârși prin a mă doborî. De oamenii din jur, de semenii mei, învățasem să mă apăr, ca sălbăticiunile codrilor, de mic. Uneori mă apăram cu ascuțișul vorbelor, cărora le creșteam puterea turnând în ele, ca în niște bolovănoase

ulcioare de piatră, sucul aspru și amar al sudalmelor nerușinate. Tuturor celor care mă jigneau, ori mă loveau într-un fel sau altul, făcându-mă să simt durerea neputinței mele, le scornisem porecle care-i făcuseră de râs și de rușine în fața oamenilor și pe care ei aveau să le poarte toată viața, atât de bine se potriveau firii și înfățișării lor trupești. Blestematul, dar mult folositorul meu dar, îl moștenisem de la mama. Tot din partea ei îmi veneau acele visuri bolnave și acele speranțe cu aripi mari, de nestăpânit, care nu aveau să se împlinească niciodată, dar care mă chinuiau într-una, ca niște arsuri ale inimii și pe care niciun fel de ulei nu ajungea să le ungă, să le ogoaie. O! Dar cât îi eram de recunoscător mamei! Pe același făgaș pe care îmi venise din străbuni răul, îmi venise și se aciuase puternică în mine și forța uriașă care se ridica dârză și semeață împotriva răului. Semănăm la câinoșenie cu aspra-mi bunică de la Cârlomanu. Unei călcături pe picior, îi răspundeam cu ruperea în bătăi a celui ce mă călcase. Unei ocări, îi răspundeam însutit cu ocări auzite, ținute minte, înflorite și îngroșate de mine și care făceau să plesnească urechile celor ce le auzeau. Mă apăram cu glasul. Iar când această apărare nu mă mai slujea, mă apăram cu pumnii și cu ciomagul, mă apăram cu picioarele. Dacă se întâmpla să fiu culcat la pământ de unul mai zdravăn și mai greu ca mine, și nu găseam alt mijloc de luptă, mă apăram, căutându-i aceluia de deasupra mea boașele. I le găseam și i le strângeam în mâini ca într-un clește de fier. În același timp, îi prindeam vinele gâtului și i le mușcam până la sânge cu dinții mei mari și albi, de lup puiandru.

Așa îmi poruncea să mă port străvechea lege a vieții, care-mi striga cu toată carnea mea chinuită: dacă vrei să trăiești, trebuie să te aperi! Dacă vrei să trăiești, trebuie să și ataci! Mă apăram totdeauna. Atacam numai atunci când eram în primejdie să fiu furat, să fiu schilodit, ori să mi se ia chiar viața. Nu mă sfătuise nimeni și niciodată să mă port așa. De altfel, dintre ai mei, nu avusese nimeni, niciodată, vreme să-mi dea sfaturi, învățături cu privire la viață. Eram însă înzestrat cu ochi ageri. Priveam la tot ce se întâmpla în jurul meu. Ascultam și învățam de la toți cei pe care îi întâlneam și din ceea ce vedeam că se întâmplă. Aș fi ajuns să-mi fie nesfârșită silă de mine, dacă aș fi băgat cumva de seamă că am orbul găinilor.

Iar Diplomatul, rămășița jalnică de om care zăcea în colțul vagonului, încercase să mă fure! Își primise în bună parte pedeapsa. Pe urmă cutezase să-mi vorbească de cinste. Mai mult: îmi vorbise și de *onoare*. Dar ce-o fi

înțelegând el prin cuvântul acesta, pe care, într-adevăr, țăranii nu-l rostesc niciodată? După ce venisem de la Clocociov și-mi duceam târâș-grăpiș zilele în casa din Parcul Ioanid, unde-l ajutam pe domnul Jean să slujească stăpânele, am fost trimis într-o zi să duc în salonaș o tavă de argint, cu o sticlă de lichior Martini și două păhărele de cleștar albastru. Duduia Lola Nicodin avea musafir ales pe excelența-sa domnul colonel Helmuth von Holtz, care abia venise de la Comandatură, adus de un Steyer lung, deschis. Intrase în casă zdrăngănindu-și sabia și cu coiful lucitor de război pe cap, cum îi plăcea să umble prin București. N-am mai bătut grijuliu, în ușă. Nici nu se obișnuia în asemenea împrejurări. Coiful se afla pe măsuță. Și lângă coif, sabia, cu dragonii de aur atârnându-i. Duduia Lola Nicodin, goală, se încăibărase cu neamțul, care avea șezutul dezvelit și pantalonii în vine. Doamne, Doamne! Ce mai puteam să fac? M-am tras îndărăt și am așteptat sfios lângă ușă. Peste câteva minute, a ieșit, aprinsă la chip, duduia.

— Ai văzut ceva?

— N-am văzut nimic, duduiță.

— Pe onoarea ta?

— Dacă vă spun că n-am văzut nimic, n-am văzut.

— Bine. Ești băiat deștept. Și chiar dacă ți s-a părut că vezi ceva, dă-mi cuvântul tău de *onoare* că-ți ții gura.

— Nu mi s-a părut că văd nimic, duduiță.

— Poftim cinci lei.

Altădată, în aceeași casă mare, îl ajutam la servitul mesei pe domnul Jean, care-mi atârnase de gât un șorț alb și care, bietul de el, nădăjduia să facă din mine, țărănușul, un pui de valet. Erau mulți musafiri. Domni, doamne, ofițeri germani. Excelența-sa, domnul colonel Helmuth von Holtz, cu picioarele lăbărțate, trona în capul bogatei mese. Duduia Mutzi Nicodin fusese aceea care-l întrebase obraznică:

— Gurile rele spun, colonele, că dumneata ai fi acela care a pierdut bătălia de la Marna.

— Nu, nu, pe onoarea mea că n-am pierdut-o eu. A pierdut-o von Gluck. Cum era s-o pierd eu? Eu am dat numai ordinul de retragere. Așa dicta situațiunea militară. Pe onoarea mea, duduiță.

— Și-ați avut pierderi mari?

— Mari? Nu! Pe onoarea mea! Câteva zeci de mii de porci de tranșee.

— Dar ce sunt aceia porci de tranșee, excelență?

— Soldați, ce să fie, duduiță Nicodin! Așa le spunem noi soldaților noștri! Porci de tranșee! Dacă i-ai vedea, duduiță scumpă, cât sunt de murdari și cum put, nici dumneata nu le-ai spune altfel!

Multe amintiri mai aveam din casa boieroaicelor Nicodin! Aș fi vrut să le uit, însă nu izbuteam.

Trenul străbătea câmpuri nesfârșite. Cerul era vânăt, mărunt. Vântul vânzolea ploaia peste miriști, peste lanuri de porumb, peste podgorii, peste livezi, peste sate răzlețe.

Oamenii dormeau pe dușumeaua vagonului, cu genunchii la gură. Unii, prin somn, bolboroseau cuvinte nedeslușite. Soldații de pază, înfășurați în mantale, sforăiau cu armele sub cap. Ca să-mi mai treacă urâtul, mă apucai și spărsei c-un pietroi câțiva sâmburi de piersici. După aceea le rosei miezul dulce-amărui între măsele.

— Diplomatule! Știi ceva? M-am gândit la *onoare.*

— Ei și? La ce concluzie ai ajuns? Ai putea să-mi spui tu mie ce este aceea *onoare?*

— Pisica, Diplomatule, își acoperă scârnăvia cu cenușă. Oamenii de lume își acoperă ticăloșiile și minciunile, cu… *onoarea.*

— Al dracului! Mi se pare că ai găsit formula care se potrivește. Tocmai formula care se potrivește! Am s-o popularizez. Mai ai țigări?

M-am făcut că nu-l aud.

— Mă, Scaurus, te faci că nu mă auzi?

— N-am auzit ce întrebi.

— Mai ai țigări?

— Mai am..

— Milostivește-te și întinde-mi una. Milostivește-te de mi-o și aprinde.

— Poftim! Dar de ce mi-ai spus Scaurus?

— Asta înseamnă pe latinește *picior strâmb.* Ești șchiop, nu?

— Sunt. Dar n-am piciorul strâmb.

— Nu-l ai. Dar cu timpul o să se strâmbe el. Așa că eu, să știi, de acum înainte am să-ți spun Scaurus.

— Poți să-mi spui cum poftești. Dar dacă ai să-ncerci să-ți bați cumva joc de mine, îți crăp dovleacul, Stârvule. Suntem înțeleși, nu?

— Pe onoarea mea că suntem înțeleși!

Acoperișul vagonului era spart. Vântul se înteți. Ploaia spori și se îndârji. Șiroaie de apă începură să curgă peste noi. Trenul se opri într-o gară de câmp. Satul cenușiu se vedea departe, pitulat între arbori. Numai turla

ascuțită a bisericii rămăsese neclintită împungând cu vârful cerul mărunt și vânăt. Soldații nemți se treziră, înjurară și plecară să se acuieze prin alte vagoane. Ceilalți oameni din vagon plecară și ei și-și căutară adăpost prin gheretele goale ale frânarilor. Rămăsei numai eu cu Diplomatul. Noaptea de catran care se prăvăli peste întinderile nesfârșite ne găsi dârdâind și clănțănind în vagonul ud. Mecanicii se apucară să ciocănească locomotiva. Auzii un glas:

— S-a stricat. Aici o să stăm mai mult.

Nu mai văzui câmpurile. Nici satul nu-l mai văzui. Noaptea înecă totul, în afară de peronul scund care căpătă puțină însuflețire legănând câteva felinare cu lumină săracă, gălbuie. În sfârșit, vagoanele se ciocniră. Locomotivele scoaseră țipete scurte, supărate. Deslușii în ușa vagonului un om și apoi îi auzii glasul:

— Mă băiete… mă, ăla șchiopu…

Recunoscui vocea Spelbului.

— Da, nene, aici sunt.

— Vino mai aproape.

Ud și înghețat de frig, cum eram, mă târâi de-a bușelea mai aproape de el.

— Ce este, nene?

— O șterg. Vrei să vii cu mine?

— Sunt sleit de puteri și înghețat.

— Nu face nimic. Mergând, o să te mai încălzești.

— Nu, nene, îți mulțumesc, dar nu merg.

— Faci rău, băiete. În noaptea asta vagoanele vor fi trecute pe șlepuri, peste Dunăre, la Semendria, în Serbia. Am vorbit aici, în gară, cu un acar de prin partea locului. În Balcani bântuie tifosul și foametea. O să te prăpădești pe-acolo.

Nu mă speriai. Cunoșteam tifosul. Într-o iarnă toți ai noștri zăcuseră palangă. Zăcusem și eu. Cu foametea, ce să mai spun? Eram prieten vechi. Mi-ar fi părut rău să mă despart de ea, așa tam-nesam.

— Nu, nene, nu merg, zău că nu merg.

— O să te cureți.

— N-o să mă curăț. De tifos am zăcut. N-o să se mai prindă de mine.

— Îmi pare rău.

— N-are de ce să-ți pară, nene.

— Atunci… Atunci s-auzim de bine.

— Noroc, nene, noroc și… drum bun.

Se pierdu în ploaie, în vânt și-n întuneric.

Din colțul lui, Diplomatul, care trăsese cu urechea, mă întrebă:

— Cine era? Băiatul acela înalt?

— Da, acela era.

— Și te-a îndemnat să fugi cu el?

— Întocmai.

Trenul scârțâi din toate încheieturile și plecă. Ploaia, dușmănoasă, se ținu după noi.

Trupul!… Trupul omului cere somn. Însă când ești ud, înghețat și nu ai nici cum te încălzi, nici unde te întinde, somnul vine, dar de lipit nu se prea lipește de tine. Somnului îi place culcușul cald.

— Dormi, Diplomatule?

— Aș vrea…

— Și nu poți?

— Nu…

— În prima seară când am plecat la drum cu trenul ăsta te apucaseși, nerugat de nimeni, să-ți povestești viața. Aveai într-adevăr de gând să ne spui adevărul, sau plănuiai să ne vinzi gogoși?

— Gogoși.

Tăcurăm. Tăcurăm mult timp. Ascultarăm uruitul trenului. Ascultarăm vântul. Ascultarăm ploaia. Trenul se opri lângă Dunăre. Lumini sărace în gară. Lumini sărace în port. Vagoanele scârțâiră. Se ciocniră. Spusei:

— Acum trecem Dunărea.

Diplomatul nu-mi răspunse. Vagonul plin de apă în care ne aflam începu să se legene ușor pe șlepul în jurul căruia plescăia Dunărea. Mi se păru că aud prăvălindu-se în apă un sac plin cu pietre. Mi se mai păru că aud și un țipăt care se curmă repede. Vântul înnebuni. Închisei ușa vagonului. Degeaba o închisei. Vântul continuă să se vaiete. Ploaia continuă să bată. Diplomatul mă chemă lângă el. Aprinserăm țigări. Pe când fumam, Diplomatul căpătă chef de vorbă.

— Tu, Scaurus, m-ai întrebat dacă am omorât om.

— Te-am întrebat, dar nu mi-ai răspuns.

— O să încerc sa-fi răspund acum.

— Sunt numai urechi.

— Acum optsprezece ani s-a petrecut în București o dramă de care au vorbit pe larg toate ziarele și care a zguduit inimile multora. Dar ce m-apuc

să-ți povestesc eu ție? Parcă știe un țăranoi ca tine ce e aia presă? Ai văzut vreodată un ziar?

— Am văzut. Înainte de a fi arestat, vindeam ziare pe stradă.

— Cult băiat. Scuză-mă! Drama aceea, ca să spun așa, m-a făcut celebru. Pot spune că de atunci a început adevărata mea viață.

— Cum adică?

— Drama era legată de numele meu. Ziarele se ocupau de familia mea și se ocupau și de mine. Câteva mi-au publicat și fotografia. Eram băiat frumos pe vremea aceea și aveam succes nu numai la femei. Dar asta e altă poveste. Poate că o să ți-o spun, întreagă, într-o *zi*… Ziarele din București o vară întreagă au ținut-o mațu-gaia: Zeno Zenon în sus, Zeno Zenon în jos…

— Dar cine dracu mai era acest Zeno Zenon?

— Eu, cine vrei să fie altul? Chiar eu.

— Parcă ziceai că te cheamă Temistocle Filodor.

— Mă cheamă Temistocle Filodor, dar mă cheamă și Zeno Zenon.

— Păcat, Diplomatule. Îmi plăcea mai mult să te cheme Temistocle Filodor.

— M-ai întrebat dacă am omorât om. Direct, nu, până acum încă n-am omorât om. Indirect, da.

— Și cum ai scăpat de pedeapsă?

— Legea pedepsește numai omorul direct, omorul făptuit cu mâinile tale. Și cum îți spusei, până acum n-am făptuit încă un asemenea omor.

— Ți-a fost teamă de pușcărie?

— Nu. Am și trecut prin pușcării, însă pentru altceva. Pentru că, trebuie s-o știi, în pușcărie intră omul nu numai pentru omor. Intră și pentru fleacuri. Mulți intră în pușcărie, chiar fără nicio vină. Eu am intrat pentru niște mărunțișuri.

— Și pe cine ai omorât, așa cum îți place să spui, indirect?

— Familia. Mi-am omorât, indirect, aproape toată familia.

— Aveai familie mare?

— Mare. Nouă persoane. Tata, Dumnezeu să-i odihnească sufletul, murise după ce avusese grija să-și risipească toată averea la cărți, în chiolhanuri cu muieri și în voiajuri. Familia rămăsese pe capul meu și pe al lui frate-meu Dick, care acum e mare bogătaș și trăiește în Elveția. Gândește-te și tu: bunicul și bunica; mama și o soră a ei, mătușă-mea, adică; două surori, fete mari, și un frățior de nouă ani. Dick avea pe atunci nouăsprezece ani. Nu era în stare să aducă un gologan în casă. Stâlp de

cluburi și de cafenele. Eu, douăzeci și doi. Rudele bogate, mă înrudesc cu toată protipendada Bucureștilor, odată ce noi am căzut în sărăcie, nici nu s-au mai uitat la noi. Rudele bogate sunt bune când tu însuți ești bogat. Altfel, se feresc de tine ca de râie.

— Cunosc… Cunosc…

— N-ai de unde să cunoști, Scaurus. Mai bine taci și ascultă.

— Tac…

— Atunci am încercat să intru, ca tata, în corpul consular. Aveam tot ce se cerea: un nume vechi, cu rezonanță străină, știam să port smocul și fracul, cunoșteam limbi străine mai multe decât mi-ar fi trebuit, dansam ca nimeni altul mazurca, valsul și tangoul. Nu eram nici respingător la înfățișare. Acum, de, sunt. Atunci însă eram o mândrețe de flăcău. Tocmai apăruseră automobilele. Făceau furori. Am vrut să muncesc cinstit întâia și ultima oară în viața mea, de altfel. Am deschis, cu banii pe care-i luasem, amanetând casa și mobila, o mare reprezentanță de automobile. Nimeni nu mi-a dat concursul. Nimeni n-a cumpărat de la mine o singură mașină. Îl preferau pe Leonida. După scurt timp, m-a păscut falimentul. M-am pomenit cu chiria neplătită, cu mobila sechestrată, dator la frizer, dator la băcan, dator la fisc, dator la bănci. Cele nouă guri, începând cu a mea, nu voiau să știe de nimic. Cereau zilnic mâncare. Nimeni din familie nu voia să muncească. Nimeni nu era obișnuit să muncească. Surorile, necăutate și necurtate, tânjeau și se ofileau, prăbușite în dezolare. M-am sfătuit cu frate-meu Dick ce să facem. N-aveam nicio soluție. Niciuna. Adică, la drept vorbind, o soluție aveam noi, dar era macabră: să scăpăm de familie, să rămânem numai noi doi în viață. Singuri am fi putut să ne descurcăm. Ne-am prefăcut amândoi că suntem deznădăjduiți și le-am propus celorlalți, pentru a nu da rudelor și cunoștințelor noastre spectacolul mizeriei și decăderii, să ne sinucidem împreună, toți, cu mangal. Mi-a trebuit câteva zile până să-i conving. Am avut dificultăți mai ales cu bătrânii, care se încăpățânau să se agațe de viață, să mai trăiască. Mi-au dat însă o mână de ajutor surorile. Amândouă aveau în firea lor ceva romantic. Ideea sinuciderii în bloc li s-a părut de la început fericită.

— Vor scrie despre noi ziarele.

— Negreșit că vor scrie.

— Atunci rudele și cunoștințele noastre, care nu ne-au ajutat cu bani, vor fi arătate cu degetul și nu vor mai scoate capul în lume de rușine. Vom sfârși odată cu această viață amară și *ne* vom răzbuna pe lumea rea.

Dick a aruncat o vorbă:

— Voi două ați putea să munciți. Ce-ar fi, de exemplu, dacă ați învăța croitoria?

— Noi, croitorese? Noi, să muncim? Prostule, nu merită să muncești, să te dezonorezi într-atât, pentru a trăi.

— Da, a spus Dick, într-adevâr nu merită să muncești pentru a trăi.

Fiecare membru al familiei mele a scris câte o scrisoare. Apoi și le-au prins cu ace pe piept, au plâns îndelung, s-au sărutat și s-au îmbrățișat cu foc. Am plâns și eu cu Dick…

Nu izbutii să mă stăpânesc. Mârâii:

— Lacrimi de crocodil.

— De circumstanță. I-am sărutat și eu și Dick și i-am și îmbrățișat. Era seară. O seară verde-roșcată, de început de vară. O seară pentru care merita să trăiești. Dar ei s-au culcat fiecare pe unde au nimerit, într-o singură odaie. Și surorile mele, cu ochi mari, au aprins mangalul. Atunci, eu și Dick le-am spus că ne ducem să ne împușcăm în Cișmigiu, în văzul lumii, ca să fie și mai romantic, și mai spectaculos. Au găsit că ideea e excelentă. Am plecat amândoi și plecați am fost. A doua zi, cadavrele au fost descoperite de băcanul din colț. Venise după plata datoriei, sunase, bătuse în ușă și, văzând că nu-i răspunde nimeni, apăsase clanța. Ușa, care nu era încuiată, s-a deschis. Poliția, parchetul, jurnaliștii, – ah, ce soi de oameni nesuferiți mai sunt și jurnaliștii! – și-au băgat nasul în toate intimitățile familiei noastre. Au fost publicate fotografiile bunicilor și ale surorilor, cum arătau înainte de a muri și cum arătau după ce muriseră, cu scrisorile prinse pe piept. S-a dat în ziare și textul romantic, și nițeluș cam nătâng, al scrisorilor. Nici tata, care putrezea mai demult în mormânt, n-a fost iertat. I s-a scotocit până la fund trecutul. S-a vorbit până la saturația publicului despre viața lui dezmățată, îngroșându-se și punându-se coarne până și faptelor lui nevinovate. S-a început în ziare cu titluri care strigau din pagină cu litere de-o șchioapă *Tragedia din strada Berzei,* s-a trecut la *Două surori dezolate din lumea bună,* s-a ajuns la *Fostul consul al României din Sudan era un satir* și apoi a venit rândul meu și al lui Dick să fim făcuți albie de porci. Se mersese mult prea departe. De morți puteau să scrie ce pofteau, că morții nu se mai supărau, dar eu și cu frate-meu rămăsesem vii. Au sărit rudele, în sfârșit, rușinate. Au intervenit. Pe doi directori de fițuici, care puseseră reporterii să se țină scai de noi, pentru a ne descrie viața, am fost nevoiți, în

disperarea care ne cuprinsese, să-i amenințăm cu împușcarea. Dar, așa cum și prevăzusem, în miezul fiecărui rău, se găsește un sâmbure de bine.

— Stai, Diplomatule, că m-a pălit foamea.

Am mai spart câțiva sâmburi de piersici și m-am apucat să le ronțăi miezul.

— Hai, dă-i drumul mai departe, Diplomatule, că-i zici bine.

— Mă apasă, și uneori, rar de tot, îmi vine să povestesc întâmplarea.

— Povestește-o.

— Neamurile au ținut sfat, un fel de consiliu de familie, și s-au hotărât să-și pună trecerea în joc pentru noi. Au lăsat să se stingă și să se uite totul. La București oamenii uită repede. Apoi, un decret regal mă trimetea consul la Varna. Alt decret regal îl trimetea pe frate-meu, Dick, consul în Turcia, la Beirut, în Asia Mică. Ne începeam cariera într-o atmosferă de înduioșare a lumii bune pentru soarta noastră. Strălucite și înzorzonate cariere diplomatice ni se deschideau pentru viitor. Frate-meu a ajuns om mai mult decât înstărit.

— A făptuit cumva vreo tâlhărie în imperiul sultanului?

— N-avea nevoie s-o facă. La Istambul, unde venise să se prezinte noului nostru ministru plenipotențiar, un prinț Soutzo, cu care ne înrudeam, a cunoscut o braziliancă, regină a cafelei din America de Sud. Nițeluș veștedă și lăsată, brazilianca l-a plăcut pe frate-meu. S-a căsătorit frate-meu cu ea. Milionar, scăldându-se cu mâinile în aur, a ocolit pământul ca să-l cunoască. Războiul l-a prins la Paris. S-a retras și-i așteaptă sfârșitul, ca toată lumea bogată de altfel, în Elveția.

— Și cu Diplomatul ce s-a întâmplat mai departe?

— Roade-ți sâmburii de piersică și ascultă.

— Ascult. Nu vezi că ascult? Stârvule!

— De la Varna am fost mutat tocmai în nord, la Upsala și, în urma unei întâmplări urâte în care eram mai mult victimă decât părtaș, un joc nenorocit de cărți, în care pare-se s-au folosit cărți măsluite, am fost aruncat din nou în această viermăraie pitorească a Balcanilor, la Bitolia. Acolo, băiatule, a și început rostogolirea mea. Îl voi blestema cât voi trăi pe Talaat…

— E vorba chiar de Talaat bei?

— Da. Pe atunci însă Talaat nu era decât un funcționar oarecare la poșta turcească din Bitolia. Acum, mă rog, a parvenit. Își spune Talaat bei și e ministru atotputernic, iar unii zic că ar fi chiar mâna dreaptă a lui Enver-

pașa, stăpânul Turciei junilor turci. Alunecarea mea a început din patima pe care prietenul meu Talaat, cu care băteam cafenelele, o avea pentru…

Legănarea vagonului încetă brusc. Dunărea bătea șlepul numai dintr-o parte. Auzii năvălind pe șlep frânari și alți oameni ai Căilor Ferate. Ciocăniră pe undeva, pe sub roți.

— Se pare că am ajuns la mal.

— Am ajuns.

Mă dusei și deschisei ușa vagonului. Urgia ploii își continua năprasnica-i revărsare. Dincolo, peste Dunăre, în portul pe care-l părăsisem puțin mai înainte, licăreau prin smoala nopții mărunte lumini. Alte lumini se clătinau pe Dunăre.

Ne-au tras vagonul pe o linie în port. Cu toate că eram uzi leoarcă și înghețați, osteneala ne-a biruit și am adormit. Urechile mele rămăseseră însă, dintr-o veche obișnuință, tot treze. Așa că știut tot ceea ce se petrece în jurul meu. Spre ziuă ploaia conteni, vântul se potoli, însă lumina care vestea începutul zilei era vânătă. Nori pântecoși lunecau încet pe deasupra Dunării și a portului sărac și murdar în care ajunsesem. Trenul nostru, acum iarăși întregit vagon lângă vagon, ar fi trebuit să plece numaidecât către sud, unde armatele germane, bulgare și austro-ungare din tranșee așteptau carne proaspătă. Însă locomotivele rămăseseră dincolo de apă și aci, cu toată stăruința *feldwebel-ului* neamț, care arătase la Comandamentul militar al portului ordinele și actele lui, nu se găseau, așa, la repezeală, cum cerea el, alte locomotive. Abia când i-am văzut pe ceilalți oameni adunați la ușa vagonului, ce ochi fac, mi-am dat seama că aveam mâinile și fața, flanela și pantalonii pe care-i purtam, plini de sânge. Peste noapte, ca să mă mai feresc de ploaie și să mai alung frigul, luasem de pe sârmele de sus câteva piei de oaie și încercasem să mă acopăr cu ele. Ploaia muiase sângele uscat și astfel mă mânjisem. Arătam de parcă mă tăvălisem beat într-o băltoacă roșie.

Nemții ne-au adus pâine, marmeladă și zeama neagră fierbinte, cu care începusem să ne învățăm. Nu știu ce le-a venit, poate că era vreo bănuială la mijloc, că ne-au și numărat. Din cârdul nostru lipseau doi: Spelbul și fostul patron al frizeriei din Tei, care se ciondănise cu Siteavul. De Spelb știam că fugise. Mă întrebai însă ce s-o fi întâmplat cu numitul Noe Dodu; aceluia nici vorbă să-i fi ars de fugă. Nu era chiar timpul cel mai potrivit să întreb pe careva. Așa că o lăsai și eu, cum de altfel o lăsaseră și nemții, încurcată.

Furăm puși, după ce ne înfulecarăm porțiile, să adăpăm oile și să le dăm hrană. Apoi, *feldwebel-ul ne* strânse în cerc și ne spuse prin tălmaci:

— Băgați de seamă. Acum ne aflăm în Serbia și aici, din pricini locale, domnește starea de război. Oricare dintre voi va fi prins că încearcă fugă va fi împușcat fără nicio judecată. Ați înțeles voi bine ce v-am spus? Valahi murdari!

— Am înțeles, îi răspunserăm toți într-un glas.

Siteavul adăugă:

— Niciunul dintre noi n-are de gând să fugă, domnule *feldwebel.* Dar v-am ruga să ne dați puțin săpun, ca să ne spălăm și să nu mai fim murdari. Că valahi, orice s-ar mai întâmpla cu noi, tot valahi rămânem.

— N-avem săpun.

— Păcat că n-aveți, spuse Siteavul.

— În ordine, în ordine! Și acum, ca să vă dau o dovadă de încredere și ca să vă arăt că și eu sunt om, deși v-am înjurat și o să vă mai înjur, vă îngădui ca, însoțiți de domnul veterinar, să vă plimbați prin oraș. Ar fi păcat să nu vedeți orașul și mai ales să nu luați cunoștință de… frumusețile lui. La ora patru după masă să fiți la vagon. Ați înțeles?

— Am înțeles, domnule *feldwebel.*

— Poate până atunci facem rost de locomotive și plecăm chiar astă-seară mai departe.

Mă rupsei de grup și mă depărtai câțiva pași de vagon. Privii Dunărea. Ploaia care ținuse toată noaptea tulburase apa și mai mult. Îmi spălai mâinile și obrajii de sânge. Straielor nu aveam ce să le fac. Le lăsai așa cum erau.

De-ar fi fost măcar soare! Soarele însă, ascuns dincolo de norii întunecați și groși, rămânea, de rușine parcă, ascuns, să nu vadă ceea ce se înfățișa ochilor noștri, care și până atunci văzuseră destule. Lăsarăm cetatea Semendriei, cu ziduri și turnuri înalte și roșii în stânga noastră, și pătrunserăm în oraș. Jerpelitul și jalnicul nostru cârd părea, alături de băștinașii pe care îi întâlneam, îmbrăcat boierește.

Uliți înguste, pavate cine știe când cu bolovani, poate pe vremea stăpânirii turcești, case mărunte, căzute parcă pe brânci, acoperite cu olane înnegrite de timp, pe care mușchiul se prinsese și putrezise. Deasupra acestor acoperișuri ale caselor cu obloanele trase se ridica, ici turla rotundă a unei biserici scunde, ceva mai departe minaretul subțire și alb al unei giamii turcești. Căutarăm și găsirăm strada principală. În fața dughenelor,

cele mai multe erau zăvorâte, se afla câte o masă de lemn, pe care era înșiruită toată marfa negustorului bătrân; cechii cu limbă grosolană de fier și plăsele de lemn, sticle de lampă, sparte, lipite cu hârtie de jurnal, potcoave de ghete tocite de prea mult purtat, cuie vechi, strâmbe și ruginite, ciorapi rupți de lână și cârpiți cu petice mari, colorate, de postav, curele de încins mijlocul, alcătuite din bucăți vechi cusute una de alta, fesuri sârbești, soioase, tocite și găurite. Pe una din aceste mese găsii de vânzare – minune a minunilor tale, Doamne! — o pereche de ghete vechi care tocmai mi s-ar fi potrivit, și care nici nu prea erau rău cârpite. I-am făcut semn negustorului că vreau să închei târg. Era un bătrân mărunt, dar se ținea drept, cu mustăți groase, căzute pe gură, osos și cu ochi mari, albaștri.

— Dar de ce nu vorbești, mă? Ești mut?

— Nu sunt mut.

Ceilalți se tot duceau înainte. Cum doi, trei dintre ei întoarseră capul, să vadă de ce-am rămas în urmă, le-am strigat că am ceva de cumpărat și că o să-i ajung numaidecât.

— Știi românește, domnule negustor?

— Cum să nu știu! Pe aici mulți vorbim românește. Înainte de război, am umblat pe la voi prin țară. Cu munca. Și mai sunt și pe aici români, care trăiesc printre noi din vechime.

— Cât îmi ceri pe ghetele astea, domnule negustor?

— Ca să știu cât să-ți cer, ar trebui să știu întâi ce fel de bani ai tu la tine, mă rumânule.

— Bani românești.

— Hârtie? Nu-mi trebuie. Nu merge la noi.

— Am argint. Lei de argint.

— Scoate-i să-i văd.

Scosei punga de unde o păstram și-i arătai unul. Mi-l ceru să-l pipăie. Îl pipăi îndelung. Îi încercă marginile cu dinții pe care și-i păstrase întregi, apoi se aplecă și sună de câteva ori moneda, trântind-o de bolovanii uzi ai trotuarului.

— Sunt bani buni, banii tăi, mă rumânule! Argint curat. Merg. Facem târgul.

— Ei, cu cât îmi dai rupturile?

— Rupturile? Ghetele, vrei să spui.

— Da. Ghetele.

— Zece lei ca ăsta.

— E mult, domnule negustor.

— Nu e mult, mă rumânule. Altele, oricât ai căuta în Semendria noastră, n-ai să mai găsești. Trăim în mare lipsă, cât vom mai trăi.

— Văd.

— Dacă ai destui bani și le vrei, ți le vând cu opt lei.

— Lasă-mi-le cu șase.

Îmi fuse milă de sărăcia lui, dar îmi dădui socoteala că prețul pe care mi-l cere e mare față de ceea ce ar putea câștiga de la altul. Îmi fuse însă și mai multă milă de mine. Pielea e mai aproape de trup decât cămașa, iar carnea e mai aproape de os decât pielea. Mă văzu că stau la îndoială și se temu, pe bună dreptate, să nu plec fără să facem alișverișul.

— Scoate șapte lei și ia-le. Sunt la mare strâmtoare. Altfel nu le-aș vinde nici pe aur.

Nu înțelesei ce vrea să spună. Dar dacă m-aș mai fi tocmit mi s-ar fi făcut greață de mine. Îi numărai șapte lei în palmă și înhățai ghetele. Picioarele-mi erau ude și pline de noroi. Arsurile mă usturau grozav.

— Vrei să-încalți ghetele chiar acum?

— Aș vrea, domnule negustor.

— Văd că n-ai ciorapi. Văd că n-ai nici obiele, mă rumânule.

— N-am de nici unele. Am plecat la drum pe nepusă-masă.

Bătrânul scoase din buzunarul hăinuței lui două petice mari de pânză albă și groasă, aspră, de cânepă. Zise:

— Ciorapi n-am nici eu. Dar aș putea să-ți vând obielele astea, ieftin. Doi lei pentru amândouă.

Îmi fuse lehamite să mă mai tocmesc. Le cumpărai și mă așezai pe marginea trotuarului. Îmi ștersei picioarele cu batista pe care o aveam la mine, apoi le înfășurai cu grijă în obiele și mă încălțai. Îmi veneau cam largi ghetele. Însă asta nu mă supăra. Mai rău ar fi fost dacă m-ar fi strâns.

— Să le porți sănătos, mă rumânule. Au fost ale băiatului meu.

— Atunci de ce mi le-ai vândut? I-ai cumpărat lui altele mai bune? Parcă spuneai că altele mai bune nu se găsesc în toată Semendria.

— Numai pe astea le avea. Acum nu-i mai trebuie.

— S-a hotărât să umble desculț tocmai acum când se apropie iarna?

— Acolo unde stă, poate să stea și desculț. L-au împușcat nemții acum o săptămână.

— De ce l-au împușcat?

— L-au prins. Pe toți cei care n-au mai putut să se retragă cu armatele noastre spre miazăzi îi caută. Și dacă îi prind, îi împușcă, îi spânzură. Într-un fel sau altul, le fac de petrecanie. Se tem să nu ridice armele împotriva lor.

— Dar câți ani avea băiatul dumitale?

— Cincisprezece. Aici e mult mai rău decât la voi. Aici nemții se poartă ca niște sălbatici. Curge mereu sânge. O să vezi tu, mă rumânule, multe-o să vezi dacă ai să mai rămâi pe-aici.

În timp ce vorbeam cu sârbul și simțeam cum mi se încălzesc picioarele, auzii bocănituri. Uitându-mă, văzui că se apropiau, mergând pe mijlocul străzii, cu puștile în mâini, grijulii și privind în toate părțile, gata să tragă, patru soldați austrieci, din cei de la etape, cu mustăți albe. Sârbul se întunecă la chip și se întoarse cu spatele la ei. Se întorseseră cu spatele la soldații austrieci toți negustorii și negustoresele care aveau tarabe pe trotuar, cât ținea strada. Soldații trecură. Se depărtară.

— Câinii!… Într-o zi tot o să-i bată voinicii noștri și o să-i alunge din urmă până unde și-a-nțărcat dracul plozii.

— Dar voinicii voștri sunt tare departe. Și, după câte am auzit, mulți au pierit.

— Au pierit și mai pier. Sunt departe. Însă câți vor mai fi trăind se vor întoarce și o să-i pună pe fugă pe câinii ăștia. O să-i omoare până la unul. I-am omorât și i-am alungat noi pe turci, care erau mai mulți, mă băiatule, mă, mă rumânule, mă… Poartă sănătos ghetele și du-te cu Dumnezeu.

După ce făcui câțiva pași, negustorul mă strigă:

— Mă rumânule, cum te cheamă, mă?

— Darie.

— Pe fiu-meu îl chema Mirko… Era înalt și frumos…

Din pricina ostenelii, a nemâncării, a nesomnului, mă podidi plânsul. Numai din pricina oboselii, a nemâncării și a nesomnului. Într-un fel, mă și bucurai că plâng. Pentru că de ani întregi nu mai plânsesem. Viața mă asprise atât de mult, încât ajunsesem să cred că nu mai am lacrimi.

Mersei… Mersei… Dar acum, când scriu aceste rânduri, nu-mi mai aduc aminte cât am mers, fără să mai văd și fără să mai aud nimic. Îmi amintesc numai că, la un moment dat, mă trezii ca dintr-un somn adânc și mă uitai în jur. Mă aflam într-o mică piață. Și dintr-odată, ochii mi se uscară și trupul mi se încrâncenă și mi se împietri. La câțiva pași numai de mine, în mijlocul pieței, se înălța o spânzurătoare de lemn. Era întâia oară că vedeam o

spânzurătoare. Mai târziu aveam să mai văd eu și alte spânzurători, dar până atunci nu mai văzusem niciuna. Într-o parte și alta a spânzurătorii făceau de pază doi soldați. După uniformele pe care le purtau, băgai de seamă că unul era austriac, altul german. Stăteau nemișcați, de parcă ar fi fost încremeniți, cu armele lângă picior. Clipeau numai din ochii cu care priveau undeva departe, peste acoperișurile de olane negre-roșii ale orașului sârbesc, priveau în golul cerului vânăt, care începuse iarăși să cearnă peste nesfârșiri ploaie deasă, măruntă, de început de toamnă. De spânzurătoare atârnau cinci oameni: doi bărbați, două femei și un copii de zece, doisprezece ani. Lațurile care le tăiase răsuflarea erau din frânghie groasă, de cânepă. Picioarele spânzuraților erau goale. Întâiul spânzurat, de la marginea din stânga, era un bătrân ca de șaptezeci de ani, cu părul rar, lung și alb. Fața o avea vânătă-pământie, ochii sticloși, deschiși larg spre lumea pe care nu o mai vedea. Purta cămașă smolită de cânepă și izmene lungi, înfoiate. Tălpile picioarelor lui erau neobișnuit de late, cu călcâie mari, crăpate. Degetele picioarelor erau subțiri și zgârcite ca într-un spasm care durase câteva clipe numai. Zgârcite, ca încremenite și ele în același spasm scurt, erau și mâinile, care îi atârnau lungi și uscate pe lângă trupul uscățiv și lung, pe care șpânzurătoarea îl lungise parcă și mai mult. Al doilea spânzurat era tânăr. Să tot fi avut treizeci, treizeci și doi de ani. După față se asemuia atât cu bătrânul din stânga lui cât și cu bătrâna care atârna în laț, în dreapta, și de la care moștenise bărbia ușor prelungită. Bătrâna fusese și ea spânzurată tot numai în cămașă. Cămașa ei, ca și a femeii de alături, fusese croită dintr-o pânză de bumbac ceva mai subțire.. Gulerul, gura cămășii și mânecile erau împodobite cu mici cusături de arnici albastru. Cămașa femeii tinere avea cusături mai mari, de arnici roșu. Amândurora părul lung – al bătrânei pe jumătate alb, al celei tinere castaniu, mătăsos – le atârna pe deasupra lațului pe care-l aveau strâns în jurul gâtului, peste umeri și pe spate. Băiețașul, tuns scurt, purta și el o cămașă de cânepă aspră și izmene albe, curate, de parcă le-ar fi îmbrăcat chiar atunci. Avea picioarele mici băiatul. Printre degete și pe la călcâie mai păstra încă noroiul prin care umblase și care i se lipise de piele.

Odată cu ploaia se iscase iarăși vântul. Spânzurații se legănau, ca și cum ar fi dansat un dans vechi, unul din acele dansuri care trec de la un rând de oameni la alt rând de oameni, ajungând astfel din cea mai veche vechime până la noi. Era un dans molatic, straniu. Îmi dădui seama, cu un început de spaimă, că piața spânzurătorii e pustie și că pustii sunt și ulițele învecinate.

Casele aveau, toate, obloanele negre, trase peste ochii ferestrelor. M-am dat încet îndărăt, am întors spatele spânzurătorii și am lungit cât am putut mai mult pasul. Ajunsei pe o uliță strâmbă, pustie și ea. Căutai alta, care să mă ducă spre Dunăre. Îmi spusei că, o dată ajuns pe malul Dunării, îmi va fi ușor să găsesc portul, care se afla în apropierea cetății, și apoi vagonul în care Diplomatul, neînstare încă să se țină mult timp pe picioare, rămăsese singur cuc. Cu cât căutai însă o uliță care să mă ducă mai repede la port, cu atât mă încurcai. Ceea ce mi se păru cel mai ciudat era faptul că în această parte a vechiului oraș nu întâlnii nici urmă de om. Cartierul părea pustiu, mort. Mă uitai la coșurile caselor, să văd dacă nu cumva iese pe vreunul o șuviță de fum. Nu ieșea. Cu toate acestea, nu știu de ce mă stăpânea gândul că din toate acele case, care păreau dăruite de mult morții, mă privesc, printre spărturile obloanelor lăsate, ochi vii. Mersei, aproape alergând, mai departe și mă încredințai că ființele acelea vii, pe care le aștepta poate spânzurătoarea, se mirau că un băiat șchiop, cu straiele mânjite de sânge, umblă, când n-ar trebui, pe ulițe. Eram încordat tot. Așteptam să se întâmple ceva. Dar ce anume? Răspunsul pe care îl căutam și nu izbuteam să-l găsesc în mintea mea mi-l dădură împușcăturile dese care izbucniră în apropiere. După o cotitură, la câteva sute de pași în fața mea, apărură câțiva oameni, bărbați și femei, care fugeau de rupeau pământul drept spre mine. Mă trăsei lângă o poartă și mă trântii fulgerător la pământ, căutând să mă lipesc cât mai bine, ca broasca, de pietrele zgrunțuroase ale trotuarului. În urma cetei de oameni care fugeau pe lângă ziduri, se arătară soldați cu căști turtite pe cap. Alergau și ei și trăgeau, oprindu-se o clipă în loc, focuri de armă înspre oamenii pe care-i alungau. Trăgeau câteva focuri fiecare, apoi iarăși își începeau goana în urmărirea celor ce fugeau. Poarta de lemn lângă care stam lipit de caldarâm, cu capul ușor ridicat ca să văd ce se întâmplă, se deschise, o mână vânjoasă mă apucă de mijloc și mă trase repede înăuntru. Poarta se închise la loc și un ivăr mare de lemn o încuie.

— Stai culcat! Nu te mișca! Orice s-ar întâmpla, nu te mișca.

Cizmele soldaților, răpăind pe bolovanii uliței, se apropiară, trecură. Se depărtară. Se mai auziră multă vreme împușcături, însă din ce în ce mai rare, tocmai în cealaltă parte a orașului. În cele din urmă se potoliră cu totul și atunci liniștea adâncă, a morții, se așternu iarăși peste oropsitul și ciudatul oraș sârbesc.

— Hai în casă!

Mă sculai în picioare și văzui că lângă mine se afla o femeie smeadă, îmbrăcată în straie aspre și negre, ca de doliu. Curtea în care mă adăpostise era îngustă, de numai câțiva pași, acoperită, ca și ulița, cu mari bolovani zgrunțuroși, de piatră cenușie. Lângă zid picurau stropi de apă din frunzele unui măr chircit, care purta pe ramurile lui niște fructe zbârcite, pe care le știam acre, ceva mai mărișoare ca pruna. În fundul curții se afla o fântână de piatră, cu roată și lanț. Casa, măruntă, cu două odăi mici și cu o tindă îngustă, era la câțiva pași numai de noi. Femeia îmi făcu semn s-o urmez. O urmai, în prag se întoarse și mă pofti într-o odăiță în care, la început, nu văzui nimic. Obloanele erau trase și întunericul era adâne.

— Stai aici.

Spunându-mi acestea, mă împinse către un pat de scânduri, pe care, după ce-l pipăii cu mâinile, mă așezai.

— Mă întorc îndată.

Ieși cu pași stinși în tindă. Până să se întoarcă, auzii în apropiere respirat liniștit de oameni. Câți or fi fost, și ce fel de oameni se aflau acolo? N-aveam cum să ghicesc. Rămăsei nemișcat. Femeia se întoarse ținând în mână un muc de lumânare aprinsă.

— S-au dus. Poate că în noaptea asta o să ne lase în pace.

— Nemții?

— D-apoi cine!

Pe un perete văzui trei mici icoane din lemn: Maica Domnului cu pruncul în brațe, la mijloc; Sfântul Gheorghe, în dreapta; Sfântul Dumitru, în stânga. Pe alt perete lucea un calendar colorat. Patul pe care stam era acoperit cu un țol din cârpe răsucite și țesute într-o urzeală de cânepă. Într-un colț al patului, în care puteau dormi cinci, șase oameni unul lângă altul, își scoseseră căpșoarele speriate, de sub cerga care-i învelea, trei copii:

— Ești croat?

— Nu.

— Bozniac?

— Nu.

— Sloven?

— Nu.

— Atunci ce naiba ai putea fi?

— Român. De dincolo de Dunăre.

Puținele cuvinte sârbești pe care le învățasem de la copiii sârbilor din Stănicuț, când mă jucasem cu ei, la noi, pe îngusta și săraca Vale a

Călmățuiului, îmi prindeau acum cât nu se poate de bine. În câteva fraze pe care mă silii să le rostesc cât mai limpede, îi spusei că venisem de peste Dunăre, noaptea trecută, împreună cu alții, aduși de nemți, că plecasem să vedem orașul și că eu mă rătăcisem de ceată. Mergând pe ulița lor, voisem să ajung la Dunăre, în port.

— Acum nu se poate, mă rumânule. E primejdios. După ce cade întunericul, o să-ți arăt eu drumul. Portul e aproape.

— Dar ce s-a întâmplat? De ce îi fugăreau nemții pe oamenii aceia și de ce trăgeau cu puștile în ei?

— Ce s-a întâmplat azi, se întâmplă aproape în fiecare zi pe la noi. Ieri, sârbii noștri au aruncat în aer linia de tren care merge de la Semendria la Belgrad, pe aici, pe aproape de oraș. Trenul era încărcat cu muniții și cu soldați nemți. Au pierit o sumedenie de soldați nemți, iar muniția s-a prăpădit. Și acum, nemții au turbat. Neputând să-i prindă pe voinicii care le-au stricat linia și le-au omorât soldații, împușcă și spânzură și ei pe cine se nimerește să le cadă în mână.

— Am văzut în piață cinci oameni spânzurați.

— Familia Mladinovici. I-au ridicat azi-noapte de aici, din casa lor de peste drum. I-au luat din pat. I-au dus, așa cum i-au găsit, în cămăși, și i-au spânzurat în zori. Ce-au mai bătut tobele! Nu le-ai auzit?

— Nu le-am auzit. Azi-noapte nu eram în oraș.

Mucul de lumânare din mâna ei era pe stinselea. Îl lăsă să se stingă. Deschise nițeluș oblonul care da în curte și în odaie pătrunse o șuviță din trista și vânăta lumină a zilei. Cămașa udă mi se lipise de spinare. Aveam cămașa udă de ploaia care mă bătuse și de sudoarea care-mi ieșise din carne în timp ce alergasem pe uliți. Aerul din odaie, stătut și încălzit de răsuflarea copiilor și a femeii, mi-o uscase și cusăturile ei groase începuseră să-mi înțepe pielea. Îmi mișcai trupul, să se așeze cămașa mai bine pe mine. Sârboaicei i se păru că mă scarpin.

— Ai păduchi?

— Până acum nu i-am simțit, dado. N-am avut când și de la cine să-i iau. Cel puțin așa cred.

Îmi arătă un scăunaș lângă ușă, mărunt, strâmb, cu trei picioare.

— Poate că totuși ai păduchi. Așază-te aici, lângă perete.

— Ți-e frică de păduchi, dado? Mai frică decât de nemți? Acum lumea e plină de păduchi.

— Da, mă rumânule, de păduchi mi-e frică chiar mai mult decât de nemți. Nemții ne-au luat oile și porcii. Ne-au luat vitele de muncă și vacile. Avem lipsă. Lipsă mare. Tot ne-au luat. Lipsește grăsimea. Din ce să mai facem săpun să ne spălăm? Nu mai avem nici pânză, să le croim copiilor cămăși. Nu mai avem nici lână, să le împletim flanele și straie. Ne-au adunat tot de prin case. Tot. Tot. Înțelegi? Ne-au lăsat în sapă de lemn. Pânza ne-au luat-o. Cânepa ne-au luat-o. Așternuturile ni le-au luat. Cojoacele ni le-au luat. Ne-au luat și cămășile. Ne-au lăsat numai ce avem pe noi.

Cum eu mă tot răsuceam să-mi așez cămașa pe trup și să mă pipăi, sârboaica bănui fie că o mint, fie că am luat de undeva păduchi și nu-mi dau seama că umblă pe mine.

— Vino mai bine în tindă, mă rumânule. O să aprind ciobul și o să deschid și ușa. Să avem mai multă lumină decât aici.

Nu înțelesei de ce-mi spunea toate acestea. O urmai totuși. Sârboaica luă de pe poliță un fund de oală spartă, în care albeau închegate două-trei linguri de seu de oaie, din care abia se ivea un moț de cârpă împletită. Puse ciobul pe vatră. Dintr-un colț al vetrei strânse o grămăjoară de găteje și le așeză pe vatră peste o mână de paie. Apoi dibui pe undeva, printr-un cotlon, o cremene, un amnar și un boț de iască galbenă.

— Ce vrei să faci?

— Să aprind focul și de la foc să aprind ciobul.

— Nu te osteni, dado. Mai am eu câteva bețe de chibrituri în buzunar.

— Chibrituri? N-am mai văzut chibrituri de când au venit peste noi austriecii și nemții. Noi aprindem focul cu cremenea și amnarul, ca bătrânii noștri, care au trăit pe vremea turcilor. Bogată țară aveți voi rumânii! Auzi, pe la voi se mai găsesc acum până și chibrituri! Te pomenești că pe la voi, mă rumânule, se mai găsește și făină.

— Se mai găsește, dado. Puțină. Neagră ca pământul. Amară. Amestecată cu pleavă și cu paie măcinate. Dar se mai găsește.

— Noi am uitat de mult gustul pâinii.

Trăsei un băț de chibrit și aprinsei ciobul, după ce-i scosesem afară sfârcul și i-l răsucisem. Și noi aveam acasă, la Omida, ciob. Îl aprindeam seara, când ne lipseau gologanii și nu aveam cu ce să cumpărăm gaz. Atunci, odaia se umplea curând de miros de seu ars și de fumul care făcea să ne usture ochii.

— Și acum, mă rumânule, eu zic să te dezbraci.

Îmi scosei flanela și cămașa și i le dădui. Flanela o puse ghem, lângă vatră, iar cu cămașa se apropie de lumina tremurătoare a ciobului și începu s-o caute de păduchi pe la încheieturi.

— Nu, n-ai. Nu găsesc niciunul. Nu văd nici lindeni. N-ai păduchi, mă rumânule. Poți să te îmbraci.

Mă îmbrăcai. Sârboaica se uită la mine cu multă băgare de seamă.

— Ești plin de sânge. Ar fi bine să-mi dai flanela să ți-o spăl. Și pantalonii. Până spre seară se usucă. Nu trebuie să umbli cu îmbrăcămintea plină de sânge. Bate la ochi.

Îmi spălă straiele în câteva rânduri de apă, până când petele de sânge se șterseră. Le întinse pe-o frânghie afară, pe prispă, în bătaia vântului, să se usuce.

— Ai părul ars, mă rumânule. Și sprâncenele. Ai arsuri și pe mâini.

— Am trecut printr-un foc, dado.

— O să-ți treacă. Bine c-ai scăpat cu viață.

Ziua vânătă se scurgea încet. Într-un ceaun de tuci se afla pe fund un rest de mămăligă sleită. Sârboaica tăie trei felii cu coada lingurii de lemn și le dete copiilor aproape goi care se jucau pe lângă noi.

— Mâncați!

Îmi întinse și mie o felioară subțire și îngustă.

— Mănâncă și tu, mă rumânule, mămăligă sârbească. Ți-o fi foame. Altceva n-am. Am pus în căldare, când am fiert mămăliga, o lingură de ardei pisat și două de seu.

Mămăliga, amăruie, nu era străină gurii mele. Ardeiul iute îi dăruise o culoare roșcată și un gust înțepător care-mi ațâța și mai mult foamea. Aș fi mâncât și aș tot fi rnâncat. Nu mai aveam ce.

— Ai apucat să vezi orașul?

— Încă nu.

— L-au ars dușmanii când l-au cotropit. Au fost lupte îndârjite pe toate ulițele. Săptămâni de zile au ținut luptele. Ne-au omorât cu tunurile de pe vasele care veneau din sus, pe Dunăre și trăgeau, fără să aleagă unde e soldat și unde nesoldat.

— Așa e războiul, rostii încet, mai mult ca să nu tac.

— Așa o fi. Dar ar fi putut să ne lipsească. Se bătuseră ai noștri destul cu turcii. Se bătuseră și cu bulgarii.

Își ridică spre mine fața smeadă, uscată și atunci îi văzui ochii strălucind de o lumină mare. Tot atunci îi văzui și dinții mari, albi. Zâmbea.

— Dar Prinkip al nostru, mă rumânule, dragul de el, tot l-a împușcat acolo, la Sarajevo, pe Franz-Ferdinandul lor. Aveau armată și aveau poliție. Armata și poliția lor aveau multe puști și multe mitralii. Și totuși, Prinkip, băiatul, numai cu un pistol l-a doborât pe Franz-Ferdinand. A scos pistolul și a tras. A căzut Franz-Ferdinand. A căzut și nevastă-sa. I-a săturat Prinkip al nostru de pământ străin. Acum amândoi, pe acolo pe unde s-or odihni, au gura plină de pământ. Sunt sătui de pământ! Sătui de pământ! Cu toate că erau nesăturați.

Sârboaica își întunecă iarăși chipul, ca mai înainte.

— Poate te-ai mirat că eu, femeie străină, ți-am spus să te dezbraci și ți-am căutat cămașa de păduchi. Îmi țin copiii în casă, le dau să bea apă fiartă, îi spăl cu leșie, le fierb în clocote zdrențele. Nu las să-mi calce în casă și în curte picior de om străin. Pe tine te-am tras de lângă poartă, de milă. Mă mai cuprinde și pe mine câteodată mila. Te-ar fi omorât nemții, dacă rămâneai în uliță. Mi-e frică de păduchi. Bântuie tifosul în toată țara pe unde au ajuns austriecii și nemții. Îi culeg cioclii de prin case pe morți și-i duc cu căruțele la cimitir. Cum boala asta rar are leac, pe unii îi duc și-i îngroapă chiar înainte de a fi murit. Așa au ordin de la stăpânirea austriaco-nemțească. N-ai văzut căruțe cu morți pe uliți?

— N-am văzut încă, dado.

— Mai bine, mă rumânule. Dar tot ai să vezi. Ți se face părul măciucă.

Peste oraș căzu întunericul. Sârboaica ieși și-mi aduse straiele uscate. Mă îmbrăcai.

— Hai să-ți arăt pe unde s-o apuci.

Plecarăm strângându-ne unul într-altul, prin întuneric. La cotitura la care se arătaseră fugăriții și apoi nemții, îmi șopti:

— O ții tot înainte. Să mergi pe lângă ziduri. Dacă auzi pași, te culci lângă zid până trece patrula. E destul de întuneric. N-o să te vadă nimeni. Mergi în calea ta, cu Dumnezeu, mă rumânule.

Îi apucai mâinile și i le sărutai. Femeia și le trase.

— Nu, nu trebuie… Până acum… Până acum, mie nu mi-a sărutat nimeni mâinile.

— M-ai scăpat de la moarte, dado.

Mă strânse la piept. Mă sărută pe obraz. Șopti cu glas uscat:

— Du-te… Du-te…

O luai la picior. Ajunsei repede în port.

Portul!… Portul era adormit. Nicio lumină nu mai sclipea pe Dunăre. O clipă mă temui ca nu cumva trenul nostru să fi plecat și eu să fi rămas de unul singur în întunecatul oraș de lângă apă. Temere zadarnică. Găsii trenul. Găsii și vagonul.

Unul dintre oameni șterpelise de pe undeva un felinar de mână, nemțesc, așa că în vagonul nostru era lumină și veselie. Înțelesei. Lumina venea de la felinar. De unde venea veselia? Oamenii văzuseră și ei spânzurătoarea, însă, ieșind afară din oraș să urce sus pe dealuri, la vii, cu veterinarul neamț, auziseră de departe împușcăturile și nu se sinchisiseră de ele.

— Se bat nemții cu sârbii. Ce ne pasă nouă? Treaba lor dacă au poftă să se bată.

— În împrejurimile Semendriei, îmi spuse Siteavul, am dat peste niște vii străvechi, peste acele vii din care sârbii scot un vin tot atât de vestit ca Tokaiul unguresc. Am căutat și vin pe la crame. N-am găsit, mă băiete, niciun strop. Un strop măcar, de leac. În schimb am dat peste un belșug de struguri copți, dulci ca mierea, care se topesc în gură singuri. Au încercat niște sârboaice să ne alunge cu ciomegele, dar noi eram mai mulți și aveam și un neamț cu noi. Așa că ne-am strâmbat spre ele și au fugit, lăsându-ne în pace. Am furat două coșuri de lângă o covergă, le-am încărcat cu struguri și le-am adus la vagon. Uite. A mai rămas ceva pe fundul coșului ăsta. Ia și tu. Umflă-ți burta. Diplomatul a mâncat până n-a mai putut. S-a cufurit pe el de atâta mâncare.

— Dar, am îngăimat eu, pofticios, aici în vagon miroase nu numai a struguri.. Miroase și a carne friptă, nene.

— Ți-am păstrat și ție o halcă întreagă. Ține-o.

Îmi întinse un picior de oaie friptă.

— Nene, ați furat cumva o oaie din vagon și ați fript-o?

— N-am furat-o. Am luat-o. Și nu una. Două am luat. Dar, cum îți spun, nu le-am furat. Ni le-a dat veterinarul. Le-am tăiat, le-am jupuit, le-am fript pe malul apei. A pâlpâit până mai adineauri un foc grozav.

Nu pricepeam cum de au devenit nemții care ne însoțeau, așa, dintr-odată, atât de filotimi la inimă.

— L-am bătut la cap pe veterinar, când am fost cu el la furat struguri.

— Ce i-ai spus?

— Domnule veterinar, i-am spus eu, de ce Dumnezeu vă pedepsiți pe voi, nemții, cu mâncarea și ne pedepsiți și pe noi? Stăm ca nătângii cu friptura sub nas și ne îndopăm cu marmeladă.

— Care friptură?

— Friptura, i-am spus. Oile. Mor în fiecare zi oi? Mor. Ce faceți voi, nemții, cu oile moarte? Ne puneți pe noi să le jupuim, le aruncați și încheiați acte de scădere, că în gara cutare, sau pe parcurs, între gara cutare și cutare, au murit atâtea și atâtea oi. Dumneata, ca veterinar, certifici moartea, este?

— Este. Eu certific moartea.

— Uite ce mă bate pe mine gândul, domnule veterinar. Mor zece oi. Scrieți în acte că au murit douăsprezece. Nu vă costă nimic. Două le tăiem noi de vii, le jupuim, le păstrăm pielea și carnea o frigem. O oaie o s-o mâncăm noi, alta v-o dăm vouă s-o haliți. Ia spune-mi, domnule veterinar, nu-ți lasă gura apă?

— Ba-mi lasă.

— N-o să pierdeți voi, nemții, războiul din pricina asta.

— E o idee. Am s-o comunic *feldwebel-ului.* Asta însă să știți, rumânilor, că rămâne totuși hoție.

— Dar când ați luat oile din bătăturile oamenilor noștri, ce-a fost? A fost negustorie cinstită? N-a fost tot hoție?

— Aceea n-a fost hoție. Le-am luat cu hârtii în regulă. Le-am rechiziționat. Am dat pentru ele bonuri de rechiziție, cu ștampilă.

— Tot hoție rămâne.

Neamțul nu înțelegea sau se făcea că nu înțelege.

— Cum hoție, mă, cum hoție ? Am dat în schimbul oilor bonuri cu ștampilă.

— Uite cum judec eu: dacă voi, nemții, câștigați războiul, se cheamă că sunteți stăpânii țărilor pe care le-ați cucerit. Și atunci, ca învingători, n-o să mai plătiți nimănui nimic. Cu bonurile de rechiziție pe care le-ați dat o să se șteargă oamenii cu ele undeva, dacă s-or putea șterge. Dar eu unul nu cred, pentru că peticile voastre de hârtie, numite bonuri, sunt mai mici decât podul palmei. Voi, nemții, sunteți grozav de economi. Și apoi, cine a mai pomenit învingători care să plătească ceva învinșilor? Este?

— Este, a răspuns neamțul.

— Iar dacă dă Dumnezeu și pierdeți războiul, cum vrea toată lumea, iarăși n-o să plătiți nimic. Ați stricat atâtea țări și-ați pricinuit atâtea pagube, pe acolo pe unde ați ajuns cu armatele, că nu v-ar ajunge nicio sută de ani de muncă să plătiți ce-ați ars și ce-ați dărâmat. Până la urmă, de! o să fiți iertați.

— N-o să pierdem războiul.

— O să-l câștigați, ori o să-l pierdeți. Dar oile din vagoane, tot neplătite or să rămână acelora de la care le-ați luat. Adică oile din vagoane rămân tot oi de furat…

A căzut pe gânduri neamțul. Când ne-am întors de pe dealuri cu două coșuri cu struguri, unul l-am dat pomană *feldwebel*-ului. L-a primit. Apoi ne-a chemat veterinarul:

— Scoateți oile moarte din vagoane.

Am scos treisprezece. Unsprezece moarte și două vii.

— Cu astea ce faceți? m-a întrebat el, zâmbind, mai mult ca să mă întrebe.

— Nu se simt prea bine, domnule veterinar, și ne-au rugat încetișor, pe limba lor, să nu le mai lăsăm să se chinuie de înghesuială în vagon și să le tăiem. Cum v-am spus. Una o tăiem pentru voi și v-o dăm gata friptă, alta pentru noi.

— Bine, mi-a răspuns veterinarul. Se aprobă.

— Cu ștampilă?

— Cu ștampilă.

— Vă mulțumim din inimă, domnule german.

Și iaca, din oaia friptă, ți-am păstrat și ție o ciozvârtă.

— Să trăiești, nene.

— Credeam că nici nu te mai întorci. Credeam că te-or fi împușcat nemții prin oraș, ori că te-or fi prins și te-or fi spânzurat la grămadă. Când ne-am întors de pe dealuri, am văzut în oraș o mulțime de oameni împușcați și lăsați să putrezească pe străzi.

— Era cât pe-aci să fiu împușcat și eu. Am scăpat ca prin urechile acului. Dar, nene, vreau să te întreb ceva.

— Întreabă-mă.

— Ce s-a întâmplat cu omul cu pantaloni cadrilați, cu care te-ai certat ieri?

— Cu Dodu?

— Cu el.

— Dracu știe?! Habar n-am. A fost…

— Adică?

— Simplu! A fost! Și acum, iacă, nu mai este!

— Nu mai este…

— Și ce dacă nu mai este? Nu ne spunea el ieri că pielea omului nu face nici două parale? I-o fi luat careva pielea.

— Poate că o fi lunecat și o fi căzut azi-noapte în Dunăre. Mie mi s-a părut, pe la miezul nopții, că aud un strigăt și-o plescăitură în apă.

— Poate. Oi fi auzit. Or ți s-o fi părut el auzi. Multe i se par omului că aude.

Sătul, Diplomatul își mai venise în fire. Râgâia.

— Știi, Scaurus, azi m-am ridicat în picioare. Am și umblat pe lângă vagon. În trei zile sunt ca și sănătos.

— Îmi pare bine, Stârvule.

Mă chemă lângă el. Mă dusei. Mâncam ciozvârta de oaie friptă. Înghițiii ce aveam în gură, și spusei:

— Zi-i… Se pare că vrei să-mi mărturisești ceva.

Diplomatul îmi șopti în ureche:

— Siteavul l-a omorât azi-noapte pe Dodu.

— L-o fi omorât. Ce-ți pasă ție dacă Siteavul l-a omorât sau nu pe Dodu? Îți pasă ceva? Cu câteva nopți în urma tu erai gata să mă omori pe mine.

— Nu-mi pasă. Ți-am spus ca s-o știi.

Tăcui. Și rosei până la os piciorul de oaie fript. Mă dusei, băui apă de la fântâna din port, mă întorsei la locul meu și mă culcai. Oamenii din vagon ținură felinarul aprins, până noaptea târziu și sporovăiră între ei. Plănuiră ca a doua zi să jefuiască din nou viile de pe dealuri și apoi să caute ceva de furat și prin oraș. Voiau, mai ales, să șterpelească pături ca să aibă cu ce se înveli noaptea.

Planurile lor rămaseră planuri. Nu mai apucară să facă niciuna, nici alta. În zori, două locomotive vechi și mici, cu coșurile largi și înalte, cum se fabricau în Germania pe la 1870, una trăgând, iar alta împingând trenul, ne scoaseră din port, când încă eram buimaci de somn și îndepărtându-se de oraș începură să ne poarte spre miazăzi.

Trenul nostru, lung și greu, abia se târa, mai încet decât o căruță, dar ce e drept – e drept, ceva mai repede ca un car tras de bivoli. Ziua, spre deosebire de aceea trăită în Semendria, era însorită și albastră. Deschisesem larg ușile vagonului și într-o parte și într-alta, ca să primim înăuntru aerul curat, care ne înviora și soarele dulce și cald, după care jinduisem atâta. O! Dar ce putea să însemne asta? Din loc în loc, de-a lungul liniei ferate, vedeam bordeie. Bordeie țărănești, cum se mai aflau încă destule pe la noi prin sat, la Omida, numai ca acelea erau vechi, iar acestea, pe lângă care treceam iavaș-iavaș, erau construite, dacă se potrivește să spun astfel, de curând. Bordeiele de lângă calea ferată erau înconjurate de câte două, trei

rânduri de șanțuri adânci, tranșee în toată puterea cuvântului, și de înalte rețele de sârmă ghimpată. Soldați austrieci la unele, soldați germani la altele stăteau tolăniți pe iarbă. Se încălzeau și ei la soare, însă cu puștile alături și cu mitralierele puse în bătaie pe marginile șanțurilor. La fiecare sută de pași, sentinele păzeau linia, lângă terasament, și, din când în când, scrutând zarea îndepărtată, către care fugeau câmpuri galbene și dealuri ondulate.

Siteavul, care apucase să stea lângă mine, în ușă, cu picioarele atârnând pe lângă vagon, își țuguie buzele a mirare.

— Aici le merge greu nemților. După aproape trei ani de ocupație, sunt încă nevoiți să mai păzească drumul-de-fier. Cu sârbii se vede treaba că nu e de glumit. O să aibă nemții cu ei de furcă până la sfârșitul războiului.

— Nene, crezi că mai apucăm noi sfârșitul războiului?

— Ei, asta e bună… De ce să nu-l apucăm?!

— Eu știu? Mi-a venit și mie să zic așa.

Mă dusei la Diplomat.

— Trage-te lângă ușă, Stârvule, să te mai vadă soarele, că ai prins mucegai.

— De tras o să mă trag eu. Dar o să fiu nevoit să stau culcat pe o rână. Tăietura pe care mi-ai făcut-o în bucă nu s-a vindecat încă.

Îi făcui loc între mine și Siteav.

— Nici prin cap nu le trecea oamenilor acum trei ani, când au răsunat focurile de pistol ale lui Prinkip, la Sarajevo, ce urmări avea să aibă acel atentat.

— Atentatul lui Prinkip, spuse Siteavul dând din cap, a fost picătura care a făcut să se reverse paharul. Războiul se pregătea de mult.

Diplomatul adăugă:

— De fapt situația era atunci coaptă pentru război. După ce au început pe toate fronturile lupte, a început și la București, la șosea, bătaia cu flori. Mulți credeau că războiul e glumă. Ține de trei ani și nici Dumnezeu, nici dracul nu știu cât are să mai țină.

Siteavul ne arătă cu mâna unul din bordeiele militare pe lângă care treceam. Bordeiul era înconjurat, ca toate câte le văzusem, cu șanțuri de apărare și cu rețele de sârmă ghimpată.

Atunci simții o lovitură puternică, de parcă m-ar fi pocnit cineva cu maiul în cap și ameții pe jumătate. Apoi urechile mele înregistrară o bubuitură îngrozitoare, însoțită de un infernal zgomot de fiare care se loveau brutal între ele. O putere împotriva căreia nu mă puteam pune mă

proiectă în aer. Peste o clipă, mă pomenii în șanțul plin de iarba uscată și galbenă, coaptă, de toamnă și necosită, de lângă terasament. Izbitura de pământ mă ameți și mai mult. Făcui însă, încordându-mi toate puterile, efortul de a mă dezmetici, și mă și dezmeticii. Mă temui să mă mișc, ca nu cumva să descopăr că mi-am frânt mâinile sau picioarele. Ridicai numai ușor capul și mă uitai să văd ce s-a întâmplat. Locomotiva din față se odihnea pe o rână, în șanț, stâlcită și ruptă în bucăți, din care ieșeau groase șuvoaie de aburi fierbinți. Tenderul cu apă și cărbuni, sfârtecat și el, o încălecase. Trei vagoane cu oi, izbite crâncen unele de altele, se sfărâmaseră și zăceau și ele alături de linie. Alte câteva deraiaseră. Restul trenului rămăsese întreg pe linie. Dinspre locomotiva sfărâmată se auzeau țipete, gemete, văicăreli.

Țipete, gemete, văicăreli se auzeau și sub vagonul din care năprasnica ciocnire mă aruncase pe neașteptate în iarbă. Uitând teama, sării în sus. Îmi julisem cotul, care mă durea, și mă lovisem la șold. Diplomatul nu pățise nimic. Nu pățiseră nimic nici ceilalți oameni din vagon. Se buluciseră numai unii într-alții, sau se izbiseră cu capetele de pereții vagonului, fără să și le spargă. Îmi dădui seama că trenul, mergând iavaș-iavaș, din pricina lipsei de putere a locomotivelor, catastrofa nu luase proporții. Nemții care ne însoțeau săriseră din vagonul lor, care se afla cam pe la jumătatea trenului, și acum alergau cât îi țineau picioarele spre locomotiva și vagoanele sfărâmate. Tot într-acolo alergau frânarii și mecanicii celeilalte locomotive din coada trenului. Soldații de la postul de pază pe lângă care trecusem puțin mai înainte alergau și ei, trăgând focuri, însă alergau către marginea unei pădurici care se afla la câteva sute de pași de terasament. De acolo, oameni ascunși pe după tufișuri, răspundeau, slobozind și ei focuri de pușcă.

Urmăream vânătoarea aceea. Întâi a căzut un soldat austriac. Pe urmă, încă unul s-a dat de-a berbeleacul pe miriște și a rămas întins pe burtă, cât era de lung. Pe urmă…

În clipa în care eu fusesem proiectat în șanț, Siteavul, împins de nenoroc, lunecase numai pe margine, și, printr-un ciudat joc al întâmplării, curentul de aer, provocat de mersul trenului, îl zvârlise cu picioarele pe șine. Roțile vagonului i le retezaseră pe amândouă mai sus de genunchi. Un bulon îi izbise și-i sfărâmase pieptul. Dar omul mai trăia. Îi strigai pe cei ce săriseră din vagon și o porniseră și ei după nemți. Până să vină aceștia, îl târâi pe Siteav lângă terasament și-l așezai în iarba galbenă, înaltă și coaptă de

dulcea toamnă. Siteavului i se măriseră ochii, și gura, vânătă, i se strâmbase. Gâfâia numai. Mă așezai lângă el, în genunchi, în iarba pe care o mânjea sângele lui, mă aplecai mult asupra-i și-l întrebai:

— Nene, poate vrei să-mi spui cum te cheamă și de unde ești. Când mă voi întoarce acasă, dacă mă voi mai întoarce, să scriu alor dumitale ce ți s-a întâmplat și unde. Mă auzi?

Omul se uită la mine nițeluș mirat, șovăi un timp și după aceea îmi răspunse:

— Nu mai am pe nimeni pe lume. Pe nimeni. N-ai avea cui să-i scrii.

La marginea pădurii, împușcăturile se întețiră. Pe deasupra capetelor noastre șuierară gloanțe. Oamenii ceilalți se pitulară în șanț cu pântecele la pământ. Cu Siteavul nu mai era nimic de făcut. Respirația îi deveni din ce în ce mai scurtă. Avea să moară curând de tot. Îi luai o mână între mâinile mele, să nu se simtă murind singur. Abia atunci băgai de seamă că-i lipseau două degete de la mâna dreaptă. Mâna Siteavului, era caldă încă, dar pulsul slăbea cu fiecare bătaie. Mă auzii chemat pe șoptite:

— Măi băiete… Mă auzi?

— Te aud, nene. Te aud bine.

— Ascultă-mă…

— Sunt numai urechi.

— Dacă mai ai zile și te întorci la București, s-o cauți în cartierul Tei pe Anghelica, nevasta lui Dodu, și să-i spui că eu și cu bărbatu-său… am fost… și că nu mai suntem… Auzi? Că nu mai suntem…

I se răci mâna. Împușcăturile se pierdură în pădure, se îndepărtară. După aceea nici nu se mai auziră. Se apropia, caldă și luminoasă, amiaza.

Austriecii își aduseră la bordei morții lor. Erau trei morți, trei soldați bătrâni și mustăcioși, cu sânge închegat pe piept și pe față. Alți soldați veniră ceva mai târziu, târând după ei, de picioare, doi țărani sârbi, negri, osoși, aproape doi moșnegi, împușcați și sfârtecați după împușcare cu baionetele. Pe soldați îi așezară pe iarbă, lângă bordei, unul lângă altul, ca și cum cei ce-i așezau astfel voiau ca și după moarte soldații să stea tot la rând, tot în poziție de drepți, tot cu mâinile întinse pe lângă trup, tot cu degetele țepene lângă vipușca pantalonilor. Îi acoperiră cu o pătură cenușie. Pe morții sârbi îi lăsară mai departe, lângă tranșee. Unul din vagoanele care aveau să plece spre oraș urma să-i poarte chiar în ziua aceea la Semendria. Soldații aveau să fie înmormântați cu tristele onoruri militare, în cimitirul cel nou, ale cărui cruci de lemn se tot înmulțeau.

— Și sârbii?

— Sârbii vor fi atârnați, așa, împușcați cum sunt, în spânzurători, pe la răspântii, să fie văzuți și vederea lor să înfricoșeze.

Sanitarul veterinar ne făcu semn că ne cheamă *feldwebel*-ul Uwe Uhl. Aveam de lucru, nu glumă. Un tren sosit în grabă de la Semendria, unde nemții telefonaseră agățând o sârmă a telefonului lor portativ de una din sârmele telefonice, care alergau întinse pe stâlpi de-a lungul terasamentului căii ferate, se oprise în câmp, la câțiva pași numai de locomotiva care împinsese trenul nostru. Ofițeri nemți și austrieci, sosiți cu acest tren, anchetau asupra catastrofei. Prizonierii aduși din cetatea Semendria, schimbată de la ocuparea Serbiei în lagăr, vreo șaizeci de franțuzi slabi, numai piele și os, bărboși și zdrențăroși, erau însoțiți nu numai de sentinelele care îi păzeau, dar și de o companie de pionieri nemți, specialiști în degajarea liniilor de cale ferată și în urgenta lor reparare. Pregătiți, se vede, pentru asemenea întâmplări care pe aci nu erau rare, aduseseră mașini și macarale. Vagoanele deraiate fură ridicate, după muncă multă și grea, și așezate pe linie, iar cele grav avariate aruncate alături de terasament. Degajarea liniei însă, cu toată graba nemților, cerea cel puțin două zile, în care timp se putea repara și linia ferată, ruptă pe o distanță de mai mult de treizeci, patruzeci de metri.

Feldwebel-ul Uwe Uhl ne porunci să îngrijim de oile rămase în viață. Apă aveam să luăm pentru ele, ca și pentru noi, din tenderul locomotivelor care aduseseră trenul cu materiale, cu pionieri și cu soldați pentru întărirea pazei, precum și bruma de hrană necesară tuturor. Apoi ni se mai ordonă încă o operație ceva mai dificilă. Dintre rămășițele vagoanelor sfărâmate, noi trebuia să scoatem oile ucise în ciocnire, ca și pe cele rănite, care mai trăiau. Veterinarul ne povățui să punem trupurile moarte ceva-ceva mai departe de terasament, pe iarbă. Oilor rănite trebuia să le tăiem beregata cu niște cuțite care ni s-au dat și apoi să le jupuim fără mtârziere.

Ne îndeletnicirăm până spre seară cu această muncă dezgustătoare, însă nu se afla printre noi niciunul care să nu fi fost obișnuit și cu treburi chiar mai puțin plăcute. Tăind, jupuind și adunând sfârtecături de oi dintre rămășițele vagoanelor, ajunsesem de ne umplusem cu toții mâinile, fețele și straiele, care și așa erau destul de puțin arătoase, cu sânge. Muștele ne pișcau, bâzâind în jurul nostru, ca și cum noi toți am fi și devenit mortăciuni.

Austriecii, după ce-și luaseră morții, și pe ai lor și pe sârbi, într-unul din vagoanele care adusese pe pionieri și prizonieri, și care acum pleca spre Semendria să mai aducă oameni și materiale, se bucurau laolaltă cu nemții și cu prizonierii chiar că le-a căzut în mână, când nici nu se așteptau, atâta belșug de carne. Într-adevăr, de sub țăndările vagoanelor sfărâmate noi scosesem oi pierite prin accident, și deci bune de mâncat, le jupuisem de piele și le golisem de măruntaie, cât nici nu gândeam. Ridicasem pe iarbă, alături de terasament, un morman uriaș de carne, căruia îi adăugasem, de o parte, un alt morman, tot atât de ademenitor, din carnea oilor rănite numai și pe care fusesem siliți să le tăiem. Multe din ele plezneau de grase. Seul alb sclipea în soare. Măruntaiele le golirăm și le păstrarăm. Patru prizonieri fură însărcinați să le aleagă, să le treacă măcar o dată prin apă și apoi să le arunce în două cazane uriașe, sub care ardeau mari focuri aprinse din sfărâmăturile lemnoase ale vagoanelor. Câmpul, care mai înainte mirosea a iarbă coaptă și a mour, era plin acum, până departe, de mirosul ademenitor și gras al cărnii fierte și fripte, căci în jurul altor focuri înalte, care s-au aprins, nemții, austriecii, prizonierii chiar, primindu-și fiecare partea, frigeau hălci mari de carne înfipte în țepoaie, la jarul sclipitor. Până la mulți kilometri, într-o parte și alta a locului catastrofei, pichetele de soldați de pază își primiră în ziua aceea porția lor de carne.

Aprinserăm și noi un foc al nostru și ne fripserăm hălcile pentru care ne ostenisem atâta.

— Măi băiete, tu l-ai uitat cu totul pe Diplomat.

— Nu l-am uitat. Îi frig și lui o coastă de oaie grasă.

— Frige-i-o bine.

Ducând Diplomatului gustoasa friptură fierbinte, din care seul se scurgea în picături, trecui pe lângă Siteav. Ciuntit de picioare, se odihnea, așa cum îl lăsasem, neclintit, în balta sângelui care i se scursese din trup și care acum se închegase. Siteavul privea cerul înstelat al începutului negru de noapte, cu ochii larg deschiși, ca de sticlă, și în fundul ochilor lui se oglindeau, ca niște vârfuri de ac de argint, puzderia de stele a înaltului și îndepărtatului cer.

— Mi-ai adus și mie ceva carne, Scaurus?

— Ți-am adus, Diplomatule, o coastă întreagă.

— E mai bine de un ceas de când mă gâdilă mirosul cărnii fripte pe la nas. Muream de poftă, dacă nu-mi aduceai.

Îi întinsei halca. Zisei:

— Ține-o și crapă. Nu mai muri. Satură-te.

Mă văzu că mă îndrept iarăși către focuri.

— Te duci să-mi mai aduci încă o halcă?

— Nu. Mă duc să-i închid ochii Siteavului. A murit cu ochii deschiși.

— Nu te mai duce, măi băiete, mă. Lasă-l să mai privească cerul în noaptea asta. Lasă-l să-i mai cadă o dată peste ochii deschiși lumina zorilor și a soarelui care va răsări mâine dimineață. Gândește-te și tu: după ce va fi îngropat bietul Siteav, cu gâtul lui scurt, tot cu ochii închiși o să rămână până o să putrezească…

A doua zi dimineață împrumutarăm niște cazmale și niște lopeți de la soldații austrieci de la pichet, săparăm o groapă largă și adâncă, între terasamentul căii ferate și miriștile sârbilor și-l așezarăm ușor-ușurel pe Siteav pe fundul ei. Careva îi culese de sub vagon picioarele și le aduse târându-le de labe. Pogorâi în groapă și i le pusei cât mă pricepui mai bine, acolo unde fusese mai înainte neclintitul lor loc. Îi încrucișai mâinile, creștinește, pe pieptul lui sfărâmât, scofâlcit. Apoi îi închisei încet, încet de tot, ochii mari și rotunzi. Pe urmă, îl acoperii repede cu pământ. Îi înfipsei la cap o cruce de lemn și șoptii numai pentru mine:

— Odihnește-te în pace, nene Siteavule. Odihnește-te în pace…

Prizonierii, după atâția ani de foame îndurată, sătui acum, se treziră o dată cu zorile și se apucară de lucru. Unii cântau și începură să pună traverse și șine noi în locul celor rupte de explozie. Dar până când aveau ei să sfârșească munca, până avea să vină altă locomotivă și să tragă trenul nostru mai departe, spre sud, trebuia să mai treacă timp. Obișnuit la țară să umblu cu un băț în mână, luai din grămada de sfărâmături o spărtură tăioasă de scândură și, învârtind-o prin aer ca pe o sabie, mă depărtai de tren și mă tolănii în iarbă, lângă o tufă de măceș. Mă dureau încă arsurile de la picioare pe care le întărâtase obielele aspre de pânză de cânepă. Mă durea mâna pe care mi-o julisem și șoldul pe care căzusem atunci când locomotiva și primele vagoane ale trenului săriseră în aer. Lungit pe pântec, îmi pusei mâinile sub obraz, să nu mi-l zgârie iarba. Vrusei să ațipesc, însă bocăniturile oamenilor care lucrau la linie, cântecele și strigătele lor, și chiar cuvintele lor mai potolite ajungeau prin văzduhul limpede până la mine și mă împiedicau să adorm. Adia ușor vântul. Iarba înaltă și galbenă, aspră și țepoasă, se legăna ca apa liniștită a unui lac, în care ai aruncat, în joacă, piatra. Tufa de măceș își foșnea foile uscate de toamnă.

Ar fi fost zadarnic să-mi mai tem viața. Moartea secera împrejurul meu oameni, care cu o clipă înainte de a muri nu se gândeau la moarte. Acum, pe întinsul întregului pământ oamenii mureau în fiecare zi cu miile. Pe unii îi pierdea bătrânețea. Cei mai mulți cădeau din pricina bolilor iscate din război și a foametei, care nici ea nu avea alt izvor. Niciodată pe lume nu mișunaseră atâtea legiuni de păduchi care dăruiau moartea prin tifos cu o mușcătură nici măcar simțită. Niciodată pământul nu fusese udat de atâta sânge și nu se îngrășase, în scurgerea câtorva ani numai, cu atât de multe trupuri omenești.

Pământul! Din pământ ne naștem, umblăm o vreme prin lume, scrâșnind ori cântând, urând ori iubind, și apoi iarăși ne întoarcem în pământ. Tu, frunză de măceș, ai fost pământ și acum ești frunză, te vei scutura – cât de aproape e toamna, am și intrat în toamnă – și din nou vei deveni pământ, frunză. Și tu, iarbă… Și tu, lăstun… Și tu, libelulă care străpungi aerul ca o subțire săgeată albastră, trasă de cine și din ce arc?

— Și tu, Darie?

— Da. Și eu!…

Siteavul cu gât scurt l-a îmbrâncit în Dunăre pe Dodu. Aveau, ei doi, niște vechi socoteli de încheiat. Și trenul, care mergea aproape la pas atunci când a izbucnit explozia care a aruncat în aer locomotiva, i-a tăiat picioarele Siteavului și i-a stropșit pieptul. Acum, umflat ca un buhai, Dodu e purtat de tulburi ape. Mâine o să fie aruncat la mal. Și o să putrezească. Și o să devină iarăși ceea ce a fost cândva: pământ. Pe Siteav l-am îngropat adânc în pământ. Cu pământ l-am acoperit. Soarele o să răsară și o să apună. O să răsară și o să apună. O dată. De două ori. De mii și mii de ori. Și trupul Siteavului o să se schimbe și el din nou în ceea ce a fost odinioară, în pământ. În pământ au fost îngropați soldații austrieci care ieri, înainte de amiază, încă trăiau și-i alungau pe sârbi, și-i luau la ochi, și-i împușcau. Pământ vor deveni. Pământ! Acum, la Semendria, atârnă în spânzurători sârbii care ieri, înainte de amiază, trăiau încă după ce aruncaseră în aer trenul nostru și se apăraseră, la marginea crângului, cu puștile lor de pe vremea frumoasei regine Draga Mașin, sora celor doi frumoși frați Lunievița, de mult uciși, de mult îngropați, de mult deveniți și ei pământ, ca și regina Draga, despre care numai vechile romanțe mai pomeneau. Dar mâine, poimâine, sârbii din spânzurători vor fi și ei îngropați în pământ. Cu timpul și ei vor deveni pământ.

Pământul e darnic. Dăruie ființei noastre, de gând și de văzduh, înveliș de țarină. Pământul e și primitor. Când gândul din noi obosește, când flacăra albastră din noi abia mai pâlpâie, când gândul cere odihnă deplină și flacăra albastră din noi cere să fie stinsă, când văzduhul din noi se destramă ca un fum de aur pe care l-ar risipi în nesfârșiturile lumii adierea de răcoare a serii, el, primitorul pământ, ne dăruie o groapă în scoarța lui, ne acoperă, ne topește, ne schimbă în ceea ce am fost la începutul începutului, în pământ. Poate obrazul meu, pe care acum îl feresc de soarele dulce al dulcei toamne, a fost cândva scoarța unui copac. Poate coapsele mele au fost cândva coapsele unui sprinten cerb. Poate picioarele mele au fost cândva picioarele unui mânz sălbatic care nu suferea apropierea urangutanului păros, cu frunte îngustă, dar pe care viața îl învățase să poarte în labele lui din față noduroasa și cumplita bâtă.

— Ești mulțumit de vremelnicul tău înveliș, Darie?

— Cum aș putea să fiu? Inlăuntrul învelișului meu sunt rob. Povară de piatră îmi este acest înveliș. Povară de piatră!

— Dacă ți-ar fi carnea de piatră!…

— Nu. Carnea mea nu e de piatră. Atârnă numai greu, de parcă ar fi de piatră.

— Îți aduce suferințe învelișul?

— Suferințe? Nu! Dar el este îmbibat de dureri, cum e îmbibat de apă buretele mării. Suferința se iscă din gând și din văzduhul dinlăuntrul meu.

Îmi părea rău că am înveliș și că acest înveliș greoi, uneori plin de necurățenii, trudit și înnăscut în zdrențe, mă împiedica să umblu prin lume în voie, cum aș fi vrut. Neputând umbla destul cu întregul meu, mă desprindeam de șubreda-mi scoarță, pentru care deseori simțeam o adevărată silă, și călătoream departe, departe. Uneori pluteam cu corabia de argint a lunii printre strălucitoare astre. Alteori, mai pe sus pluteam, în luntrea de aur a unei comete cu coada de pulbere albă, resfirată și lungită la nesfârșit. Mă jucam, trecându-mi de pe un deget pe altul inelul de aramă coclită al lui Saturn. Mă scăldam în râurile negre ale lui Plutus. Mai de mult, într-o toamnă tot atât de roșcată ca asta, îmi copsesem o poală de știuleți de porumbi fragezi la jarul roșiatic al roșiaticului Marte. Bătătoream Calea Lactee ca pe un bulevard luminat de o nesfârșire de sori. Priveam lumea cerului prin ochiul albastru al luceafărului de dimineață, și o vedeam, toată, albastră. Obosit, pogoram în adormitul meu înveliș, la odihnă.

Odihna! Mintea mea nu cunoștea odihnă, cum nu învățase încă să cunoască odihna visu-mi mereu hulpav. Plecam pe căi bătătorite de oameni. Aspre, mult prea aspre erau aceste căi.

Obrazul mi-apăsa mâinile.

Poate că mâinile mele au fost cândva aripi și m-am legănat, ca Albatrosul, sprijinindu-mă pe ele, la mari înălțimi, deasupra oceanelor înspumate de năpraznice furtuni, cum nu văzuse încă ochi omenești…

Ochi omenești!… Poate că ochii mei au fost odinioară două mari flori de nufăr care au pierit fiindcă primeau între genele lor, mult prea de timpuriu, lumina arzătoare a unui sălbatic soare tânăr. Poate că limba cu care mă apăr, aruncând unuia sau altuia sudalme, a fost cândva limba despicată la vârf a unui șarpe cenușiu, șuierătoare limbă…

Mă trezii deodată din lunatica mea visare. Deschisei larg ochii. Ciulii urechile. Îmi încordai auzul. Să se fi întețit oare adierea? Iarba înaltă rămânea lângă mine numai ușor legănată. Foșneau frunzele măceșului, foșneau. Șuierătura pe care o auzii acum, subțire și nemetalică, nu putea veni de departe. Instinctiv, strânsei în mână spărtura de scândură și ridicai încet capul. Și, ridicându-l, văzui la numai un pas în fața mea, lângă măceșul mărunt, un șarpe ciudat, ca de pe alt tărâm. Avea pielea acoperită de o stranie și măiastră broderie de solzi verzi-roșcați. Era pe jumătate încolăcit. Își înălțase capul, cu creștet cenușiu și fălci verzi, deasupra înaltelor ierburi. Cu ochii-i rotunzi mă privea fix, să mă înghețe, în timp ce limba-i pământie, adânc despicată la vârf, îi juca.

Mirare! Desupra botului șarpelui două coarne mici, galbene ca secara coaptă, și ascuțite, înțepau văzduhul. Gata să sar, ager, în lături și să izbesc pentru a mă apăra, mă trăsei ușurel îndărăt. Abia apucai să schițez mișcarea când, deșirindu-și încolăcirea fulgerător și înălțându-se și mai mult, șarpele se năpusti spre mine. Cu iuțeală îndoită sării alături și-l izbii cu latul spărturii de scândură ceva mai jos de grumaz. Crezui că se va întinde și, târându-se, va pieri în iarbă. Întărâtat însă, șarpele, într-un sfert de clipire din ochi, răsucindu-se, se întoarse și iarăși se năpusti asupră-mi. Ferindu-mă și de data asta la timp, vergeaua colorată a trupului lui îmi trecu, rece, pe lângă ureche. Aș fi putut s-o zbughesc și să scap. Mă întărâtasem însă și eu și începuse să-mi și placă neobișnuita încăierare. Întorcându-mă cu ochii către el, mă depărtai de-a-ndărătelea câțiva pași, fără să-i scap mișcările. Sprijinit de partea din urmă a trupului, care avea cel puțin patru picioare, încordându-se, fluturându-și limba despicată și șuierând acum ascuțit și

puternic, șarpele se repezi iarăși asupra mea ca o lance. Izbutii, în sfârșit, să-l izbesc în cap. Ar fi însemnat să nu cunosc șerpii, dacă mi-aș fi închipuit că lovitura pe care o primise putea să-l domolească măcar. Îl amețisem numai. Căzut în iarbă, șarpele își clătină capul lunguieț și era vădit că se pregătește pentru o nouă săritură. Îmi simții trupul scăldat tot în sudori reci și-mi spusei că jocul începuse să fie primejdios. O singură mușcătură ar fi fost de ajuns ca înainte de scăpătat, după ceasuri de chin greu de îndurat, umflat și galben, să-mi dau duhul. Nu-i mai îngăduii răgazul să mă atace. Mă repezii asupra lui și-i dădui câteva lovituri zdravene, tot cu latul spărturii de scândură, în cap. În același timp, sub talpa piciorului beteag izbutii să-i prind mijlocul gros. Se întoarse și încercă să-mi muște genunchiul, continuând să mă lovească repede cu sfârcul cozii, cum m-ar fi lovit cu un bici țepos. Nu-mi păsa de loviturile cozii lui. Îl izbii mai departe în cap până-l domolii și-i pusei talpa celuilalt picior pe ceafă. Așezându-mă acum cu toată greutatea asupra lui, ca nu cumva să se subțieze și să-mi scape de sub tălpi, scosei batista din buzunar și, răsucind-o la un colț, mă aplecai și i-o întinsei s-o muște. Aproape că i-o împinsei în gură. Când simții că și-a încleștat fălcile în ea, o trăsei iute, zvâcnind-o. Dinții albi, mărunți, ascuțiți, cu vârfurile întoarse înăuntru erau adânc înfipți în batista pe care o mușcase. Aruncai în iarbă batista udă, plină de bale și de venin. Acum aș fi putut să-i descânt șarpelui cum știam eu:

Șarpe laur,
Șarpe balaur,
Cu solzii de aur…

Descântându-i, puteam să-l domolesc, să-l moleșesc și până la urmă să-l adorm și să mă joc după vrere cu el, grozăvindu-mă, cât aș fi avut poftă. Cu o simplă mutare a tălpii deasupra capului cu coarne și cu o apăsare mai puternică a ghetei, ori numai cu câteva lovituri date în cap, aș fi izbutit să-l omor. Jocul cu un șarpe fără dinți veninoși nu mai avea însă niciun chichirez. Și de ucis, de ce să-l ucid? N-avea cum să-mi ia el mie pâinea de la gură. Sării dintr-odată în lături și-l slobozii, ridicând spărtura de scândură și fiind gata să-l ating încă o dată dacă, nesăbuit, ar mai încerca să sară din nou asupra mea. Nu mai sări. Scăpat din strânsoare, înnodându-se și deznodându-se cu o iuțeală de necrezut, se fofilă și se pierdu în ierburile galbene ale câmpului gol și trist și ale albastrei zile de toamnă.

Două locomotive venite dinspre miazăzi treceau peste porțiunea de linie ferată reparată și frânarii, după ce locomotivele se opriră pufăind, prindeau

ultimul tender al uneia de primul vagon al trenului nostru. Locomotivele fluierară umplând văzduhul de neliniște. Fluieratul lor era gros, înfiorat și parcă semăna a chemare. Înțelesei că *feldwebel-ul* Uwe Uhl, având în sfârșit linia liberă în fața lui, grăbea plecarea.

Abia apucai să mă prind cu mâinile de marginea vagonului și să fac un salt înăuntru, că trenul nostru se și puse în mișcare. Nu știu de ce, dar tocmai atunci mă gândii că dacă Mirko nu ar fi fost spânzurat de austrieci, negustorul bătrân din Semendria nu mi-ar fi vândut mie ghetele lui. Desculț, cum mă găseam cu două, trei zile mai înainte, n-aș fi scăpat nemușcat de șarpele cu care mă bătusem. Aș fi pierit. Eram gata să cad în întristare. Îmi veni însă să râd. Poate că, desculț fiind, nu m-aș fi încumetat să umblu pe câmp și să iau în tălpi țepii și ghimpii miriștii. Cine putea ști? Râsei. Tare. Cum rareori râd. Cu gura până la urechi râsei. Diplomatul se miră:

— De ce râzi, mă? N-a rostit niciunul dintre noi nicio glumă.

— Ei! Asta-i acum! Nu știi? Prostul râde de ce-și aduce aminte, nu numai de ce vede și de ce aude.

Dincolo de un șir de plopi, galbeni ca niște lumânări înalte și aprinse, pământul mușca lacom din marginea roșie a soarelui mic și rotund. Mușca lacom și flămând pământul din marginea soarelui.

— Diplomatule, ai mâncat toată pâinea?

— Nu. Ți-am mai păstrat și ție un coltuc.

— Dă-mi-l.

— Poftim.

Flămând cum eram, începui să mușc și eu lacom, dar nu din marginea de jărăgai roșu a soarelui, ci din marginea zgrunțuroasă a coltucului de pâine neagră, amăruie.

După două zile și două nopți de mers, ajunserăm, în sfârșit, în gara în care ni se spuse să descărcăm oile din vagoane.

Le descărcarăm. Repede de tot.

Acum, ciuciți pe lângă zidul de piatră albă al gării unii, tolăniți pe iarbă alții, ne încălzeam la soarele amiezii. Nemții care ne însoțiseră până aci se odihneau ceva mai departe, pe marginea unui șanț. Noi așteptam să fim duși printre munții negri, prăpăstioși și goi până aproape de poale, în spatele frontului de lângă Bitolia, de care ne despărțea mai puțin de o poștă și jumătate de drum, să săpăm tranșee. Întârziam în gara măruntă și albă din apropierea câmpurilor de luptă numai pentru că soldații bulgari, cărora le

fusesem predați, și care urmau să ne însoțească până acolo, se duseseră la o cantină să se aprovizioneze cu hrana pentru drum.

Nemții așteptau seara, să plece cu trenul ce avea să se formeze la acest cap retezat de linie ferată, spre miazănoapte, să ajungă la Dunăre și apoi la București.

Cerul, pe care întinși pe spate îl priveam, era de un albastru stătut, vâscos, cum nu mai pomenisem. Din când în când se auzeau dinspre Bitolia tunete, pe care munții uscați, prinzându-le între văgăunile și prăpăstiile lor, le multiplicau la nesfârșit, până se destrămau, se stingeau.

Dimineața sosise în gară, venind de pe front, un lung convoi de catâri, mânați din urmă și de pe lături de câțiva localnici. Catârii purtau pe spinările lor soldați germani răniți. Cei ce fuseseră mai ușor loviți călăriseră catârii pe deșelate. Ceilalți, așa-numitele cazuri grave, călătoriseră legați de-a curmezișul, pântecul fiind așezat pe spinarea catârului, capul atârnând într-o parte ca o desagă, picioarele în cealaltă parte. Te mirai cum de răniții aceștia mai puteau să-și tragă răsuflarea. Un tren sanitar, cu mari cruci roșii zugrăvite pe pereții vagoanelor și pe acoperișurile lor, îi adăpostea. Cum locomotiva se defectase și nu se mai putea urni, trenul sanitar încremenise pe linie. Mai târziu sosise, tot dinspre front, târșindu-și picioarele prin pietrișul și pulberea drumului îngust, un cârd de prizonieri luați în cea din urmă încăierare. Prin apropierea gării trecea o sfoară de apă, căreia pietrele de pe fund, negre, îi împrumutaseră cernita lor culoare. Satul se găsea ceva mai departe, pierdut printre arbuști, pe o coastă ușor înclinată. Sărac sat. Apropierea frontului mai-mai că îl golise de oameni.

După ce fuseseră despovărați, catârii se repeziseră la râu și, însetați, se adăpaseră îndelung. Acum pășteau pe marginea apei iarba aspră, ghimpoasă, care le însângera boturile. Prizonierii, africani înalți și subțiri, cu capetele lunguiețe, acoperite cu păr des și creț, odată ajunși și ei în gară, se năpustiseră tot către apă să-și stingă arșița ostenelii și a setei și să se răcorească. Pe africani îi păzeau soldați austrieci, destul de bine îmbrăcați, căci Imperiul habsburgic încă nu ajunsese la sleire, și un pluton de turci, bărboși, de pe care curgeau zdrențele. Prizonierii și cei ce-i păzeau se lungiseră și ei pe iarbă, prin preajma gării. Nădăjduiau și unii și alții ca, înainte de a porni mai departe, să li se dea ceva de mâncare. Osteniți de drumul pe care îl bătuseră cu picioarele toată noaptea, mulți adormiseră. Somnul nu numai că odihnește și întremează, dar mai amăgește și foamea.

În liniștea aceea a amiezii calde, plină de lene și marasm, simții văzduhul, până atunci încremenit. Vibrând ușor, ca lemnul uscat al viorii când pe coarde lunecă lin arcușul, și apoi auzii zgomot de motoare. Un soldat german, cu capul gol, ieșind în grabă dintr-un birou, agită în mână, speriat, un ciocan de lemn. Se repezi și începu să bată cu el într-o bucată lungă de fier, care atârna, spânzurată cu lanțuri, de doi stâlpi ai peronului, ca o toacă. La auzul alarmei, se năpustiră afară din biroul gării o sumedenie de soldați germani. Alergând către niște șanțuri depărtate de gară, își potriviră din fugă căștile de oțel pe cap. Se repeziră către aceleași șanțuri și nemții noștri în cap cu *feldwebel*-ul Uwe Uhl. Catârilor nu le păsa de nimic. Pășteau mai departe iarba săracă, uscată și ghimpoasă, care le însângerase boturile. Țăranii localnici se traseră spre marginea unei râpi din apropiere și căutară să se ferească la adăpostul ei. Prizonierii negri nici nu se clintiră de la locurile lor. Sentinelele însă se răsfirară, îi înconjurară și se culcară la pământ, nescăpându-i din ochi. Ne ridicarăm și noi.

— Hai, Diplomatule, să ne punem pieile la fereală.

— Crezi că merită?

— Merită.

Ceata de oameni cu care plecasem din București se repezi și ea tot către râpa unde se ascunseseră localnicii. Diplomatul, care se răzgândise, mă apucă de mână.

— Hai să stăm jos. N-avem nici unde fugi, nici unde ne ascunde. De altfel, iată-le, aeroplanele franțuzești au și sosit. Zboară destul de sus. Vor ținti gara și bombele vor cădea mai departe.

— Poate că ai dreptate.

Ne trântirăm la pământ lângă zidul din spate, de piatră, al gării.

Văzduhul vibră puternic. Geamurile gării zăngăniră. Nu știu ce-mi veni, dar mă întorsei cu fața în sus. Dacă va fi să mor aici, îmi spusei, cel puțin să văd de unde-mi vine pieirea și să mă sfârșesc cu ochii la cer.

Nu-mi plăcea deloc cerul acela care devenise opac, alburiu și parcă și mai vâscos. Era totuși cer.

Două grupuri de câte trei aeroplane *Farman*, de bombardament, se rotiră deasupra noastră. Ceva mai departe, și mai sus, un biplan de vânătoare, alb, ca o albină de argint, făcu largi viraje. Spectacolul mi se păru plin de o rară frumusețe. Niciodată nu văzusem atâtea aeroplane la un loc și încă planând într-o atât de desăvârșită ordine. Parcă erau legate unele de altele cu sfori nevăzute. Parcă le pilota, pe toate șase, mâna ageră a unui singur pilot.

De undeva, dintre arbuștii cățărați pe coasta pe care se afla spânzurat și satul, începură să tragă tunuri. Obuzele se spărgeau în văzduh ceva mai la dreapta noastră și după fiecare plezniturǎ înflorea acolo, sus, o floare mare, desfoiată, de fum. Diplomatul sta ghemuit lângă zid, cu capul plecat adânc și prins între genunchi, ascuns parcă. Mâinile și le împreunase deasupra capului, pe care încerca astfel să și-l apere. De sub pântecele *Farman*-urilor se prăvăleau, vâjâind, bombe. Mă uitai la ele și le văzui rostogolindu-se ca niște mari pepeni.

Avusese dreptate Diplomatul. Aviatorii ochiseră, fără îndoială, gara și vagoanele înșirate pe linii. Dar bombele căzură, după câte putui să-mi dau socoteala, mai încolo, cel puțin acelea pe care le aruncaseră până atunci. De curiozitate, încercai să le număr, și-mi fu necaz că nu izbutesc. Primele ajunseră la pământ, unde, explodând, îmi asurziră urechile. Coloane de fum și de praf se ridicară dintr-odată tocmai în partea în care se ascunseseră nemții, în șanțuri și în lunca săracă, pe unde pășteau, liniștiți, catârii. Al doilea rând de bombe plezni și mai departe de gară, peste râpa lângă care căutaseră scăpare însoțitorii catârilor și oamenii cu care noi doi făcusem drumul lung din țară și până aici. Aeroplanele greoaie zburau înainte în linie dreaptă. Crezui câteva clipe că primejdia trecuse. Nu-mi putui lua privirile de la ele, și le văzui cum, făcând un larg viraj și pogorând ceva mai jos, se năpustiră, cu o iuțeală îndoită parcă, din nou asupra gării. Acum era acum! Tunurile de pe coastă traseră pieziș și își întețiră bătaia. Din florile mari de fum care se desfăceau în aer, deasupra gării, plouară în jurul nostru spărturi de schije. Al treilea rând de bombe pe care-l auzii vuind, vâjâind și apoi bubuind, căzu în fața gării, acolo unde se aflau înșirate pe linii trenurile fără locomotive și trenul sanitar, plin de răniți. De dincolo de munții cu vârfuri negre și golașe, pe deasupra satului, se arătară două aeroplane de vânătoare germane. Erau două *Taube*. Le cunoscui după aripi și după crucile negre pe care le aveau zugrăvite dedesubtul aripilor. După câteva țăcănituri de mitralieră, aeroplanul cel mic, franțuzesc, luă foc și se prăbuși în stânga, peste o pădure de tufani, rară, galben-roșcată. Bombardierele *Farman*, urmărite de aviatorii nemți, se pierdură către miazăzi. Văzduhul se liniști.

Atunci mă repezii cu Diplomatul, care mergea șchiopătând mai rău decât mine, către șanțuri. Îi găsirăm pe nemții din gară sfârtecați bucăți-bucățele. Pântece deschise și însângerate lăsau să se vadă galbene intestine, stomacuri vinete, măruntaie amestecate cu pământ. Picioare desperecheate rămăseseră încălțate cu bocanci lustruiți, în timp ce mâini rupte, pline de sânge, păreau

încremenite, cu degete zgârcite. Un cap retezat ne privi cu ochi mari, albaștri, holbați, de sub o cască turtită, de oțel. Într-un șanț alăturat, trei dintre nemții noștri își scuturau hainele de țărâna sub care fuseseră îngropați. Al patrulea zăcea lungit. Privind fețele albe ale celor ce rămăseseră vii, îmi dădui seama că mortul fără cap era *feldwebel*-ul Uwe Uhl. Nu mai aveam de ce rămâne acolo. Ne întoarserăm în gară și ne strecurarăm peste linii, spre râpi. Trecând pe lângă catâri, văzui vreo doi cu burțile sparte și zvâcnind încă din copite. Ceilalți pășteau în preajma lor, aceeași iarbă săracă, uscată și ghimpoasă, care le însângerase boturile. Câteva vagoane, peste care căzuseră și bombe incendiare, ardeau cu flăcări mari. Din trenul cu răniți, care ardea și el cu mari vâlvătăi și din care ieșeau fuioare groase de fum, auzii răcnete și urlete înfiorătoare. Austriecii și turcii îi aduceau din urmă, mânându-i ca pe o turmă, pe prizonierii africani, să încerce să stingă focul cu mâinile și să mai salveze ceva, dacă acolo, în mijlocul flăcărilor și al fumului, ar mai fi fost ceva de salvat. Coborau din sat, alergând către gară, soldați germani, de la niscaiva posturi de ajutor, fiindcă aduceau cu ei și câteva tulumbe.

— Trebuie s-o ștergem repede de pe-aici, băiete.

— Încotro?

— Deocamdată spre pădure.

— Dacă zici…

În vacarmul și învălmășeala care se iscase din pricina bombardamentului, ce ne luase pe toți prin surprindere, nu ne mai avea nimeni grijă. Soldații bulgari, care ne luaseră în primire și care urmau să ne ducă spre front, la săpat tranșee, nu se arătau. Fuseseră și ei uciși sau răniți, ori se ascunseseră pe undeva și găseau că nu e încă timpul să părăsească ascunzișul.

Trecurăm pe lângă râpă repede, însă tot aruncarăm o privire. Pământul, însângerat, era și acolo amestecat cu ciosvârte de oameni. Unii mai trăiau, răniți, și urlau, strigau sau se văitau încet, fiecare după durerea pe care o simțea, după frica ori groaza ce-l stăpânea, sau după cum îl părăsise ori nu puterea de stăpânire. Poate că se mai aflau pe acolo și câțiva oameni vii și întregi, dintre ai noștri, ori din paznicii catârilor. Nu aveam vreme să ne dumirim. Și apoi, prăpădul era prea mare, ca din slăbiciune ori milă omenească, primejduindu-ne nouă înșine viața, să încercăm s-o păstrăm pe-a altora. Fără nicio mustrare de cuget, fără nicio tresărire de înduioșare măcar, ne mărirăm pașii, ferindu-ne să nu ne zgâriem în tufele ghimpoase.

După puțin timp pătrunserăm în pădurea din apropiere și nu ne oprirăm din mers decât târziu, către scăpătat, când pădurea se și sfârșise, retezată de un zid de piatră, care se ridica drept, tăiat cu briciul parcă, înalt și negru, cu creasta spre cer.

Timp de ceasuri mersesem, așa, când eu urmându-l pe Diplomat, când Diplomatul urmându-mă pe mine, fără se ne spunem unul altuia vreun cuvânt, de parcă priveliștea din jurul gării și cea de la râpă ne-ar fi golit de suflet și ne-ar fi secat glasurile.

— Mai poți să mergi, Diplomatule?

— Nu.

— Nici eu.

Ne așezarăm jos, ca la poruncă, în iarba de la marginea pădurii, galbenă și uscată, sub care răsărise, ca primăvara, alt rând de iarbă, verde, proaspătă, grasă. În aerul tare, care ni se păru arzător de uscat – carnea mea, așa puțină câtă aveam, era istovită, sleită și însetată – veni de undeva din preajmă, o slabă adiere de jilăveală.

— Trebuie să fie pe aici pe aproape un ochi de apă, Diplomatule.

— M-aș mira.

Abia când mă ridicai să plec în căutarea apei, luai seama la cât de puțină snagă mai aveam în trup. Picioarele mă ascultau cu greu și mâna cu care mă proptii de un copac, în amețeala ce mă cuprinsese o clipă, îmi tremură. Semănăm în mișcări cu un om netrezit deplin dintr-o lungă beție. Smulsei câteva fire de iarbă proaspătă și le frământai între dinți. Aveau gustul amar.

Mergând pe lângă peretele de piatră neagră, și sprijnindu-mă deseori de el, ajunsei curând lângă o scobitură rotundă, ca o gură de fântână, plină cu apă limpede, liniștită. Izvorul subțire trebuie să fi fost undeva, în fund. Nu i se auzea susurul. Numai izvoarelor de la suprafață le auzim murmurarea. Copacii cu scoarțe cafenii, cu ramuri strâmbe și frunziș gălbui, ca și negrul perete de piatră de alături, își priveau chipul în oglinda neclintită a lacului. Când mă aplecai să iau apă în căușul palmelor și să beau, îmi văzui și eu chipul suprapus peste chipurile copacilor. Fața îmi era trasă, galbenă, slabă, ca și cum ar fi fost acoperită cu o subțire fâșie de piele, arsă și neagră, a unui schelet. Îmi văzui ochii vii, lucind, arzând aproape, și buzele umflate, albe, pleznite. Băui îndelung, și cu fiecare sorbitură prinsei puteri, sau mi se păru numai că prind puteri. Îmi spălai mâinile, pe care vechile arsuri se uscaseră și se cojiseră, și-mi răcorii obrazul. Nu văzui în sclipirea lacului nici viermuși, nici broaște sau broscuțe măcar. Singurele vietăți pe care le

prinseră privirile mele atunci fuseră doi bondari scurți și groși, care se alungau și sfărâmau moarta liniște cu bâzâitul lor.

— Am găsit apă, Diplomatule.

— Unde?

— În partea asta. Mergi înainte, pe lângă stâncă, până dai de ea.

Soarele nu se mai vedea. Se lăsă îndată o înserare adâncă, tăcută, de un galben însângerat, smintită parcă în tăcerea ei deplină. Partea de sus a peretelui de stâncă era încă luminată.

O dată cu căderea întunericului, tunuri cu bătaie lungă începură iarăși să geamă, să tune și să răsune. Ne făcurăm culcuș de frunze fiecare, ne aciuarăm cum puturăm și adormirăm cu vuietul lor în urechi.

Ne treziră, târziu, zorile, mai mult cu răcoarea decât cu lumina lor puțină. Jos, în pădure, mai stăruiau încă pale de întuneric străveziu. Muntele rămăsese întunecat, căci soarele răsărise dincolo de el și nu-i atingea decât culmea, pe care i-o știam știrbă și golașă, dar care acum scăpa privirilor mele. Cerul era, tot, un nețărmurit ocean de orbitoare lumină. Odihna și somnul netulburat ne mai întremase. Diplomatul își trozni oasele.

— Ce faci? Întinzi pielea măgarului?

— O întind, vezi bine.

Începui să râd.

— Te pomenești că ți-o fi și foame?

— Sunt învățat cu foamea, dar acum mi s-a lipit burta de șira spinării.

— Ce planuri ai? Încotro crezi că trebuie s-o luăm ca să ajungem târâș-grăpiș în țară?

— În țară? De ce în țară?

— Atunci unde vrei să mergem?

— Dacă o apucăm spre miazăzi, ajungem pe linia frontului. Este puțin probabil că am putea s-o străbatem și să ajungem dincolo, la francezi. Aici se duce război de tranșee. Nu pot exista goluri prin care am izbuti să ne strecurăm. Dacă am încerca, am fi prinși și împușcați, fără prea multă vorbă. Dacă o vom lua spre răsărit, călcăm cu piciorul, de aici de unde ne aflăm, o parte din Macedonia și răzbim în Bulgaria. Ne-ar mai rămâne să ne facem drum către Dunăre.

— Și care ar fi a treia cale?

— Ar mai fi una. Însă aceea mi se pare mai grea decât oricare alta.

— Care anume?

— Să ne îndreptăm slăbiții și betegii noștri pași spre Apus. Am ajunge, după câteva zile și câteva nopți de drum, la Adriatică. Dacă, ajunși prin minune la țărm, găsim o barcă cu pânze să ne treacă Adriatica, am putea debarca în Italia. Italienii au un singur front, în nord. Cunosc bine peninsula care arată pe hartă ca o cizmă. Vorbesc și limba. Ne-am descurca. Italienii sunt săraci, dar sunt generoși.

— De ce te plângi de asprimea balcanicilor, Diplomatule? Ai trăit atâta timp între ei sau cel puțin așa pretinzi.

— N-ai văzut? Ne-au aruncat trenul în aer.

— Nu era trenul nostru. Era un tren german.

Diplomatul, plictisit, își clătină capul, nemaiostenindu-se să-mi spună prin cuvinte că își păstrează mai departe părerea. Un stol de bombardiere germane, cu mari cruci negre zugrăvite pe aripi, lunecară prin văzduh, zguduindu-l, spre miazăzi.

— Se duc să-și ia revanșa pentru atacul de ieri. Au să omoare câțiva catâri din tabăra aliaților și poate chiar să lovească un tren cu răniți coloniali.

Discutarăm amândoi multă vreme, ciorovăindu-ne, ciondănindu-ne, ba chiar înjurându-ne ca la ușa cortului. Când îl potopii sub o avalanșă de sudalme ungurești, învățate de mine sus, la arman, la Clocociov, de la Amos Oarcă, îmi răspunse cu ocări și măscări turcești.

— De la cine ai deprins asemenea podoabe, Diplomatule? Nu cumva de la Talaat bei?

— De la Talaat și de la alți juni turci, cu care eram prieten la Bitalia și la Salonic, înainte ca ei să dea lovitura de stat, să pună mâna pe putere și să devină bărbați însemnați. Talaat era stricăciunea însăși, iar măruntul Enver, ambiția ridicata la rang de sminteală. Ți-am spus că de la Talaat mi s-a tras prăbușirea. Talaat era scurt și gros. N-am văzut până acum alt om mai înecat în cărnuri și-n osânză ca el. Îi plăcea să mănânce și să bea bine. Și-i mai plăcea…

— Bănui ce vrei să-mi spui și te rog să taci.

Diplomatul rânji.

— Vrei să rămâi pur ca un înger. Până la urmă însă, Scaurus, te dau eu pe brazdă.

— Stârvule!…

Tăcurăm un timp. Ne liniștirăm. După aceea schimbarăm câteva vorbe numai și hotărârăm să stăm ziua ascunși prin pădurile de care Macedonia nu

ducea lipsă, și să călătorim numai noaptea și mereu către Apus. Încercarea de a ajunge, cu chiu, cu vai, pe țărmurile albaneze ale Adriaticei și de a trece îngusta mare cu vreun prilej oarecare era mai mult decât îndrăzneață, dar era singura care, odată împlinită, ne-ar fi scăpat fie de împușcare, fie de robia la care aveam să fim supuși și siliți să lucrăm la tranșee sau pe lângă front, până la sfârșitul războiului. Mai aveam la mine câțiva lei de argint, bani care se dovediseră a avea multă căutare în Balcanii inundați de bancnotele verzi, emise de administrația militară germano-austriacă. Deocamdată însă leii de argint nu-mi puteau sluji la nimic. Ca să cumperi ceva, trebuie să existe un om cel puțin, în afară de tine, și acel om să aibă ceva de vândut. Ne hotărârăm, pentru atingerea scopului ce ne propusesem, să ne ferim de oameni. Păstrai puținul argint ce-mi mai rămăsese. Poate că, într-o regiune săracă lipită, acolo, pe țărm, banii aceștia aveau să ne ajute la trecerea mării. Dorința mea de a ieși cu viață din împrejurările în care fusesem aruncat de oarba întâmplare, de a trăi măcar până la douăzeci de ani, avea multe tulpini. Una din ele, și nu cea mai plăpândă, era curiozitatea de a vedea, tocmai în aceste împrejurări grozave din vreme de război, cât mai mulți oameni, de a fi de față și de a participa la cât mai multe fapte, de a-mi plimba ochii pe deasupra a cât mai multor priveliști, de a călca cu picioarele mele cât mai mult pământ, și de a ajunge acolo unde nu aș fi izbutit, cu șubredul meu înveliș de țărână, măcar cu închipuirea, căreia nimeni și nimic nu-i putea reteza marile ei aripi. Aș fi lepădat, fără nicio părere de rău, învelișul meu, de a cărui construcție slăbănoagă și șoldie nu eram mulțumit, dacă aș fi fost sigur că spiritul mi-ar fi continuat să existe, că eu aș fi continuat, rămânând numai spirit, să văd, să aud, să înțeleg și să umblu prin lume și după moarte. De pe întunecatul tărâm al morții nu *se* întorsese însă nimeni, niciodată, ca să povestească trăitorilor dacă mai există un *dincolo.* Eu nu credeam de mult în niciun *dincolo* și în nicio ființă supremă care ar rândui soarta fiecărui pământean. Viața se grăbise singură să verse în pulberea mizeriei vinul credinței mele din vasul nesfânt al bietei inimi care mi se mai zbătea în piept. Religiile mi se păreau basme și, dacă aș fi fost mai puțin înzestrat cu cunoașterea firii oamenilor, m-aș fi mirat mult că, veacuri de-a rândul, oamenii s-au trecut unii pe alții prin săbii și suliți, s-au prăjit la foc domol până la ardere, pentru mărunte deosebiri de credințe religioase. Citisem, între altele, cărți cu privire la luptele dintre catolici și hughenoți și cunoșteam pe de rost istoria inchiziției. Voiam să trăiesc cu îndârjire, pentru a cunoaște, și voiam să trăiesc cu îndârjire, până

la fund și pe fund, pentru dorința de a trăi. Trăiam pe fund. Dar nu ajunsesem încă fundul. Aveam să-l ajung. Năzuiam însă și către o culme însorită și eram plin până la pleznire de nădejdea că, într-o zi, o voi ajunge.

— Ar fi bine să ne mai uităm puțin prin pădure. Poate găsim totuși ceva de mâncat.

— Să ne mișcăm, Diplomatule.

O luarăm pe lângă stâncă, spre apus. În stânga noastră, pe front, tunurile își aruncau, pe sub cerul straniu, obuzele lor asupra tranșeelor. Piereau, sfârtecați, oameni ascunși ca oarbele cârtițe în pământ. Dădurăm peste niște ciocănitoare care băteau scoarța unui copac gros cu ciocurile lor masive ca niște ciocane. Încercarăm să le lovim și să le doborâm, aruncând cu pietre în ele de la câțiva pași. Diplomatul zvârli pietrele anapoda, iar mâna mea dreaptă, din pricina slăbiciunii de care eram cuprins, tremură și își pierdu vechea-i dibăcie. Iată! Aveam dreptate să fiu supărat pe trupul meu. Mi *se* păru că din prea puțin își pierduse puterea și sprinteneala și ajunsese să nu mă mai slujească. Desigur! Nu încăpea îndoială că eram nedrept în pripita mea judecată. Aș fi vrut însă, în acele împrejurări, cum am vrut de altfel deseori și mai târziu, să fi fost închis într-un trup pe care să-l pot hrăni ziua cu lumină și noaptea cu întuneric. Însă dorința aceasta era una din cele trufașe și sterpe. Un asemenea trup nu avea nici omul, nici fiara nu avea, nici pasărea și nici libelula. Ciocănitoarele, speriate, zburară și se pierdură în pădure. Ne lăsarăm păgubași și merserăm mai departe. Pădurea se lumină. Ajunserăm la marginea ei. Diplomatul, cu ochii ieșiți din orbite – de mirare, poate, ori poate de bucurie — și cu pofta dezlănțuită de belșugul ce ni se arătă în față, întinse mâna care-i tremura de slăbiciune și-mi arătă ceea ce și eu văzusem.

— Privește, băiete! Ne-a pus Dumnezeu mâna în cap. O să ne săturăm.

Îl prinsei de șulfe[1], îl trăsei câțiva pași în pădure, îi făcui semn să tacă și să se culce, ca și mine, la pământ. Mica fișteică de teren, acoperită de verze mari și înfoiate și de brozbe roșii, era păzită. Îi arătai la marginea ei coverca[2] și omul de lângă covercă, cu fes alb în cap și cu pușcă încrucișată pe genunchi. Lângă omul cu fes alb și pușcă, un câine mare, flocos, adulmeca văzduhul cu nările.

— Dacă ne miroase și se dă la noi, să fugim în pădure.

— Deocamdată ar fi potrivit să ne tragem mai în adânc și să așteptăm noaptea, Diplomatule. Vino. Vom chibzui cum să dam atacul pe întuneric.

Avuserăm noroc. Omul cu arma nu ne simți. Nu ne simți nici câinele. Poate că era giovlit de bătrânețe și-și mai pierduse din miros. Acum bombardierele negre se întorceau din raidul lor. Unuia, îi ardea coada. Deși știam că înlăuntrul lui se află oameni tineri, care peste câteva clipe aveau să piară în flăcări, nu simții pentru ei nicio părere de rău. Când pleci să ucizi pe alții, trebuie să te aștepți să fii tu însuti ucis. Ne întoarserăm lângă lacul rotund, băurăm din nou apă și ne culcarăm în iarbă, așteptând să treacă ziua și să vină peste noi și peste lume întunericul. Dacă ar fi stat în puterile mele, m-aș fi înălțat cu creștetul până la cer, aș fi suflat în soare, ca în flacăra puțină a unei lămpi, și l-aș fi stins. Spuza stelelor aș fi risipit-o dintr-o singură suflare. Cu o mână aș fi oprit răsăritul lunii, dincolo de marginea zării. Cu cealaltă aș fi repezit un bobârnac paznicului cu pușcă și apoi aș fi dat iama în înoiatele verze și în roșiile brozbe al căror miez îl știam dulce-acrișor, înțepând ușor și plăcut limba. Toamna, varza e dulce. O rod cu dinții lor mărunți și albi iepurii. O rod și copiii. Mai bune sunt însă brozbele. Și mult mai gustoase.

— Ai mâncat vreodată brozbe, Diplomatule?

— Brozbe? Nu înțeleg.

— Gulii.

— Am mâncat. Gătite.

— La noapte am să-ți servesc gulii crude.

— Cu ce să le rod? Știi că nu mai am dinți. Mai bine să-mi aduci o varză, două.

— Bine. O să-ți aduc două verze.

După un timp Diplomatul mă întrebă:

— Ce zici, o să izbutim să furăm verze la noapte?

— O să izbutim.

— Cum?

— Eu o să le fur.

— Și eu ce-o să am de făcut?

— Mi-ai spus că te pricepi să buzunărești oamenii la înghesuială. Ba chiar mi-ai făgăduit că o să mă înveți și pe mine și încă așa de bine, încât să devin un adevărat rege al hoților de buzunare.

— Și o să mă și țin de cuvânt. Pe onoarea mea.

— Iar îmi vorbești de onoare? Pune-ți onoarea deoparte. Altfel, te cotonogesc.

— Ei, lasă. E un obicei vechi și prost. O să încerc să mă dezbăr de el. Nu face să ne certăm acum pentru atâta lucru.

— Nu face. În privința învățării meșteșugului de a fura o să mă mai gândesc.

Spre miazăzi trecea acum, prin înaltul vâscos al cerului, un alt val de bombardiere negre.

— S-au înfuriat rău de tot nemții.

— S-au înfuriat. N-avea teamă. O să le-o întoarcă mâine franțujii îndoit.

— Și când te gândești! Nici nu s-au împlinit zece ani de când s-au ridicat de la pământ cele dintâi aeroplane. Pe atunci mulți credeau că aeroplanele nu vor fi bune decât pentru sportivii zurlii, doritori de senzații tari.

— La noi în sat, la Omida, oamenii nici nu credeau pe atunci că o mașină cu aripi poate zbura. Ca să zboare, spuneau ei, ar trebui să fie vie. Cine să-i dea suflet? Omul nu poate da suflet unei mașini. Se răspândise vestea că la București o femeie născuse un copil cu aripi și că acel copil, în vârstă numai de câteva luni, zboară în fiecare zi, la marginea orașului, peste un câmp, în văzul lumii. Unii, cu stare, s-au și dus la București cu trenul să vadă copilul cu aripi. Întorși acasă, au povestit însă că nu era vorba, cum se zvonise, de un copil cu aripi, ci de o mașină cu aripi care, într-adevăr, se ridica de la pământ, condusă de mecanicii ei, ca o pasăre, și zbura. Se aflau mulți care nu credeau. Peste câtva timp însă, într-o zi, spre seară – eu tocmai mă jucam pe deal cu zmeul, cu prietenul meu Mărinică Iepure – un aeroplan a zburat pe deasupra capului nostru, apoi a cotit, a sărit dealul și s-a lăsat în jos, pe izlazul satului vecin. Tot satul nostru, cu mic, cu mare, s-a îndreptat într-acolo. Am alergat cu prietenul meu să vedem și noi aeroplanul. Aproape că ne ieșise sufletul de atâta alergătură. Aeroplanul, înconjurat de sute de oameni și păzit de jandarmi, se odihnea pe izlaz, cu elicea ruptă. Fugind pe iarbă, după ce atinsese pământul, întâlnise în calea lui un șanț acoperit de buruieni și se dăduse peste cap. Aviatorului nu i se întâmplase nimic. Era, după cum aflasem, un francez, prieten cu moșierul la care venise în vizită. Automobilul cu mustăți al moșierului, condus de văru-meu Năstase Dimozel, plecase la București cu scrisoare să aducă altă elice. Două zile și două nopți, nebăuți, nedormiți și nemâncați, am vegheat aeroplanul ca nu cumva să-și ia zborul și noi să nu-l vedem cum se ridică de la pământ. A treia zi spre prânz, văru-meu s-a întors cu elicea. Aviatorul a prins-o în capul fusului, a ciocănit-o, s-a urcat în aeroplan, a pus motorul în mișcare, dar aparatul nu s-a mai ridicat în văzduh. I-au scos aripile ușoare, de pânză,

i le-au legat de-a lungul, iar noi, copiii, l-am împins, ca pe o căruță, peste câmp, până la gară. Acolo l-am urcat pe platforma unui vagon, care l-a transportat la București. Mai târziu, am început să văd aeroplane abia când au intrat nemții în țară.

— Aviatorul acela o fi fost Pegoud[3]. El a venit în anul acela în țară și a zburat de câteva ori prin preajma Bucureștilor.

Nu auzisem încă de Pegoud, dar, ca să-i fac plăcere Diplomatului, îi răspunsei:

— Se poate să fi fost și Pegoud.

Tăcurăm. Ascultarăm, să auzim fremătând pădurea. Dar pădurea nu fremătă. Parcă era o pădure de legendă, împietrită. Ne uitarăm în jur să vedem vreo vietate. Văzurăm numai niște furnici mari, negre, grase care mișunau pe lângă un mușuroi vechi, de pământ uscat și crăpat. Diplomatul sparse tăcerea grăind:

— Ascultă, Scaurus…

— Ascult…

— Tu ai mâncat vreodată broaște?

— N-am mâncat.

— Păcat. Sunt grozav de bune. Mai ales prăjite în unt, ca aperitiv.

— Dar pentru ce mă întrebi?

— Aș avea poftă de broaște.

— De broaște prăjite în unt?

— La unt aș renunța. M-aș mulțumi cu câteva broscuțe fripte pe jărăgai.

— Și unde crezi că am putea prinde noi broaște, aici, în pădure?

— Lacul. Trebuie să aibă negreșit și niscaiva broaște în apă sau prin preajma lui.

— M-am uitat bine, Diplomatule. N-are nici măcar viermișori.

Cu puțin mai înainte, vrusesem să-mi trec timpul, care se scurgea grozav de greu, scăldându-mă. Nu mă îndurasem însă să-i stric nemaivăzuta-i limpezime. După noi, poate că aveau să mai treacă pe acolo și alți oameni să-și astâmpere setea. Cu jegul de care-mi era îmbâcsită pielea, mi se părea că, intrând în lac, l-aș fi spurcat. Știam de acasă că pâinea e sfântă, că e păcat să arunci fărămiturile. Și tot de acasă știam că sfântă e și apa. Mă despuiasem și luând apă în pumni îmi spălasem trupul încet, cu grijă, parte cu parte. Diplomatului i se păruse ciudată îndeletnicirea aceasta, îl întrebasem:

— Nu vrei să te speli, Diplomatule?

— M-aș spăla dacă aș avea la îndemână o baie, apă caldă, săpun și perie.

Îmi veni chef să mă joc puțin cu sâmburele de frică ce mi se părea că a rămas încă în ființa lui.

— Nu m-aș fi grăbit nici eu să mă spăl. M-am gândit însă că la noapte, când vom încerca să furăm varză și brozbe, s-ar putea ca omul cu fes alb și cu pușcă să ne omoare. La noi acasă e obiceiul ca mortul, înainte de a fi îngropat, să fie spălat și primenit. De primenit n-are cine mă primeni și nici cu ce. De îngropat, iarăși, n-o să aibă cine mă îngropa. Omul cu fes alb mă va lăsa să putrezesc pe aici, printre tufani. Așa că, cel puțin să mor spălat.

— Zici că s-ar putea să ne împuște?

— D-apoi cum? E dreptul lui.

— Eu, băiete, oricâtă poftă aș avea să mănânc o varză, două, nu mai merg.

— Vrei să mă duc eu singur?

— Să te duci tu singur.

— N-o să mă duc.

— Ba o să te duci.

Neputând să scurtăm ziua, fuserăm nevoiți să așteptăm, mințindu-ne foamea cu fire de iarbă, morfolite în gură, până când fuioarele de întuneric ale nopții se prăvăliră peste noi. Planul era întocmit. Rupsei o creangă mare dintr-un copac, o curățai de ramuri și de foi și o schimbai într-o dârjală lungă. I-o dădui Diplomatului. Plecarăm. Ajunși la marginea pădurii, îl povățuii să facă gălăgie și să atragă asupra lui atenția câinelui și a omului. De câine, să se apere cu dârjala. De om, trăgându-se adânc în pădure, pe lângă stâncă.

Ferit de întuneric și de copaci, și pitulându-se pe după tufișuri, chiar dacă paznicul și-ar fi descărcat pușca, ar fi fost greu să-l nimerească. În vremea asta, eu aveam să fac, mai târându-mă, mai fugind, un larg ocol și să intru în grădina de zarzavat prin partea cealaltă, pe lângă coverca acoperită cu buruieni, adică să dau atacul tocmai pe acolo pe unde omul cu fes alb nu se așteaptă.

— Ne întâlnim lângă lac. Ține minte tot ce ți-am spus.

Ne despărțirăm. Îl lăsai acolo și mersei prin pădure, strecurându-mă ușor ca o fiară suplă, să nu foșnească iarba și să nu mi se simtă pașii. Când socoti că sunt destul de departe de el, Diplomatul ieși mai la margine și, prefăcându-se că nu se poate stăpâni, tuși înfundat de câteva ori. Aerul nopții era subțire și pur, și orice sunet, cât de mărunt, străbătea prin el până

departe amplificat, ca și cum ar fi fost al unui mare clopot de aramă. Câinele flocos se aruncă lătrând spre pădure. De lângă focul care pâlpâia lângă covercă și-i lumina slab fața, paznicul se ridică și strigă ceva, pe grecește. Câinele, lovit cu dârjala de Diplomat, înnebunit de furie, lătră, încercă să muște și chelălăi după fiecare lovitură primită. Omul cu fes alb se repezi și el către pădure.

Târându-mă uneori, alteori făcând mari salturi sau de-a bușilea, în patru labe, mă apropiai de vărzărie. Smulsei trei verze din pământul uscat și tare, din rădăcină, și două brozbe. Mai mult nu fusei în stare să duc. Cu brațele încărcate mă apucai s-o iau la fugă, făcând același ocol, către pădure. Dar cum coverca era aproape, îmi veni în gând c-ar fi bine s-o scotocesc. Nădăjduii că voi găsi acolo ceva de mâncare, mai gustos decât verzele și brozbele. Mă apropiai deci de covercă, intrai înăuntru și, punând tristele roade ale jafului meu jos, pe pământ, pipăii grinda covercii de care știam că se atârnă de obicei traista cu mâncare pentru a nu-și băga câinele botul în ea. Nu mă înșelasem. O și găsii. Și, Doamne-Dumnezeule, nu era goală. Temându-mă să nu întârzii cu cercetarea ei pe loc, *o* luai așa cum era și mă aplecai să-mi culeg verzele și guliile. Nu mai avui însă vreme să le iau. Speriat, Diplomatul se retrăsese prea repede și prea adânc în pădure. Simțind că paznicul rămâne în marginea câmpului cu varză și nu-și descarcă pușca în fugar, câinele renunțase la urmărire și, chelălăind, se întorsese lângă stăpân. Mă mirosi și se năpusti, lătrând, către covercă. Abia atunci paznicul își dete seama, că suntem doi tâlhari care voim să-i jefuim avutul și se repezi și el, cu pași care erau de mirare prin sprinteneala lor la un bătrân, pe urmele câinelui. Fugii pieziș, cât mă țineau picioarele, uitând și de verze și de gulii, dar păstrând de băieri traista strâns legată la gură. Mai sprinten, câinele mă ajunse și sări asupra mea. Mă așteptam la asta și mă întorsei să-l primesc, lovindu-l. Răsucii prin aer traista, ca pe o praștie, și-l pocnii cu ea între urechi. Chelălăind de durere, se trase câțiva pași îndărăt. Nu era întâia oară când mă bateam cu un câine.. Cu cât aș fi fugit, cu atât el s-ar fi ținut de mine, și, în cele din urmă, ar fi sfârșit prin a-mi rupe din carne. Mă repezii asupra lui și-l lovii de câteva ori cu traista în cap și cu picioarele peste bot și în coaste. Încă o dată, îmi prinseseră bine ghetele grele ale lui Mirko. Mă folosii de năuceala câinelui și-mi reluai fuga. Atunci auzii, izbindu-se de zidurile de întuneric ale nopții și umplând văzduhul de huiet, pocnetul armei paznicului. Nu căzui. Nu simții nicio durere în trupul meu înfierbântat de nebuna-mi goană. Trăsese la întâmplare. Pentru a-l înșela,

scosei din gâtlej un strigăt de groază, de parcă aș fi fost lovit de moarte, și o cotii, ca fulgerul, spre pădure. Păcălit de strigătul meu, paznicul slobozi și al doilea glonte spre locul în care fusesem, dar de care acum mă depărtasem. Câinele lătră și hămăi, însă mai domol și mai departe.

Pe Diplomat îl găsii lungit în iarbă, lângă lac. Nici nu mi-aș fi dat seama că se află acolo dacă nu i-aș fi auzit glasul șoptit.

— Ei, ai scăpat? Când te-am auzit răcnind, între cele două focuri de pușcă, am crezut că te-ai curățat. Credeam că n-o să mai am plăcerea să-ți văd mutra.

— Ți-ar fi părut rău?

— Câtuși de puțin. Aruncă-mi o varză.

— N-am nicio varză.

— Atunci ce-ai adus?

— O traistă.

— Vezi ce e în ea.

— De văzut nu pot să văd. E întuneric beznă.

Cerul nopții se acoperise de nori. Întunericul pădurii era gros, să-l tai în felii cu cuțitul. Cuțit aveam. Dar nu mă apucai, ca Păcală, să tai întunericul în felii. Deznodai gura traistei și bagai mâna în ea. Scosei și aruncai în iarbă un găvan mare, de lemn, gol. Pe fundul traistei găsii însă două căpățâni de ceapă. Una i-o dăruii Diplomatului. Alta o păstrai pentru mine. Mi se păru că o merit. Le mâncarăm strâmbându-ne și răcorindu-ne într-una gurile cu apă. Erau aspre la gust și iuți ca ardeiul.

— Să mergem, Diplomatule.

— Să mergem, băiete.

Tăcuți și mâhniți, de parcă pierdusem o mare bătălie, o pornirăm către Apus. Bubuituri lungi de tun spărgeau noaptea în țăndări, în stânga noastră. Ieșirăm din pădure, merserăm o vreme pe o potecă peste care dădusem din întâmplare, și când poteca o coti spre miazăzi, o părăsirăm și o apucarăm drept înainte, peste o luncă pe care o simțeam sub picioare aspră, pietroasă, acoperită pe alocuri cu tufărișuri mărunte și ghimpi răsăriți și crescuți printre bolovani. Ziua ne prinse într-un crâng sărac. Zorile limpeziră cerul și când răsări soarele căutai în preajmă să iau seama locului și să văd dacă nu cumva aveam norocul să dau peste un măceș. Ronțăite, toamna, măceșile pot fi mâncate, dacă le scuipi printre dinți miezul păros și plin de mici semințe. Dar în crâng nu creșteau măceși. Erau numai niște arbuști mărunți, ghimpoși, cu frunze mici cât paraua, galbene și uscate până la scorojire de uscata toamnă a locului. Culesei câteva frunze, le frecai în palme și cum nu mai aveam tutun, dar mai păstrasem câteva foițe și câteva bețe de chibrit, îmi răsucii și-mi aprinsei o țigare. Fumul era amar și mă amețea, mă îmbăta aproape, dar amețeala și beția îmi făceau plăcere.

— La mine nu te gândești'?

— Ba mă gândesc.

Îi răsucii și Diplomatului o țigare.

— Poftim, domnule consul, o țigare fabricată special, din tutun de Macedonia.

— Înainte, tutunul de Macedonia era renumit în corpul diplomatic. Avea mare căutare în *high-life.*

— O fi având și acum pe unde s-o mai fi găsind.

Diplomatul fuma și, înecat de fumul tare, tușea să-și sfârtece plămânii. Acum tusea lui era tuse adevărată. Nu se mai prefăcea.

— Dacă astăzi nu mâncăm nimic, eu unul nu mă mai urnesc din loc. Rămân aci întins, până mă usuc și-mi dau sufletul. Mă crezi?

— De ce să nu te cred? Am mai văzut eu unul, la noi în sat, la Omida, Mitică Ocî. S-a lungit în casă, pe paie, n-a mâncat, n-a băut, a murit și mort a rămas până acum..

— Și tu ce-ai să te faci pe-aici, fără mine?

— Am să mă descurc eu, nu-mi purta grija.

— Totuși, trebuie să găsim ceva de mâncare. Caută.

— Am să-mi dau osteneala să caut.

Nu aveam nicio nădejde să găsesc ceva și de aceea nici nu mă prea grăbeam. Îmi venea mai curând să-l ciomăgesc pe Diplomat decât să mă

ostenesc și să-i astâmpăr măcar în parte foamea. Dacă mi-aș fi pus mintea să fiu drept cu mine, și tot atât de drept și cu el, ar fi trebuit să-l părăsesc acolo, ca pe o mortăciune. Poate că mi-ar fi fost mai ușor să-mi văd de drum și să mă descurc de unul singur. În peninsulă trăiau fel de fel de neamuri. Cine și pentru ce avea să mă tragă de limbă, să mă descoase? Doar nu eram eu buricul pământului! La o adică, m-aș fi dus și în spatele frontului, să lucrez la tranșee. Primejdia morții mă pândea și așa din toate părțile. Dar mi s-a părut că nu se cădea. Plecasem la drum amândoi. Trebuia să mergem înainte împreună, până ce unul din noi avea să cadă lat și să nu mai poată să se ridice. Nu eu aveam să fiu acela. Îl pleznii peste bot cu o întrebare și crezui că, la auzul ei, o să-și adune puterile, câte le mai avea, și o să sară ars asupra mea. Aș fi găsit astfel motivul să-i trag câteva pe spinare cu-o scurtătură și să-l părăsesc acolo. Încă nu-l cunoșteam îndeajuns.

— Ascultă, Diplomatule, ți-a folosit ceva că ți-ai împins familia la sinucidere?

Rămase liniștit, ca și cum nu m-ar fi auzit. Dar după câteva clipe îmi răspunse:

— Vrei să mă întărâți. Să ne luăm la bătaie. Nu mă las dus de nas. Nu, nu. Și-ți răspund cinstit. Aș minți, dacă ți-aș spune nu. Mi-a folosit. Am scăpat de-o grijă. Mama era grasă și-i plăcea să mănânce mult. Se îngrășa într-una. Mi se părea că mănâncă din carnea mea. Ajunsese că abia se mai mișca prin casă. Și mătușă-mea, și bărbatul mătușă-mii mâncau grozav de mult. Nu se mai săturau. Parcă erau sparți. Mă mai și plictiseau. Ajunsesem să-i urăsc. Moartea lor a fost pentru mine o ușurare. O eliberare.

— Dar surorile? Erau tinere.

— Tinere. Însă neînchipuit de năzuroase și de mofturoase. Nimic nu le plăcea. Nimic nu le mulțumea. De le-ai fi dat cerul și pământul, tot li s-ar fi părut că le-ai dat puțin. Nu ți-ar fi aruncat nici măcar un mulțumesc, din vârful buzelor. Una din ele mai era și antipatică. Avea buza de jos groasă și căzută peste bărbie. Dacă trăiau, ar fi nenorocit bărbații cu care s-ar fi căsătorit.

— Și ți-ar fi părut rău de acei bărbați?

— Cum să-mi pară rău? Ce-mi păsa mie de ei? Nici măcar nu bănuiam cine ar fi putut deveni cumnați cu mine. Dar tu înțelegi? Însăși existența familiei mele pe lume mă indispunea. Eram stăpânit de impresia că-i port pe umeri, că din cauza lor nu mă simt slobod să-mi fac o viață pe placul meu.

— Nu ți-a fost milă nici măcar de frățiorul cel mic?

— De cine? De Lot? Nu. Dacă nu murea atunci, ar fi murit mai târziu. Era cel mai leneș dintre noi toți și cel mai boieros.

Scuipai, și-i strigai:

— Stârvule!

— De mult nu mi-ai mai spus așa: stârv! Nu sunt încă, dar o să devin, lua-te-ar dracu să te ia! O să devin negreșit stârv, dacă nu-mi aduci numaidecât ceva de mâneare.

Mă urcai pe o ridicătură pietroasă mai mult târându-mă și ținându-mă cu mâinile, când de colturi ascuțite, când de tufișurile care izbutiseră să-și înfigă rădăcinile printre crăpături și mă uitai până unde ajunsei cu privirile. Văzui dealuri și văzui râpi și munți golași, și deasupra același cer senin, însă plat, vâscos, apăsător. Și nicăieri nu zării un fir de fum care să arate că pe acolo trăiesc oameni care fierb lângă flăcările focului o oală cu zeamă. Coborându-mă, căutai bureți. Nu găsii. În schimb, în mijlocul unei poienițe, dădui peste un arici dolofan care mâșâia cu botu-i ascuțit prin iarbă. Mă oprii locului să nu-l sperii. Scosei cuțitul, tăiai un arbust din rădăcină, îl curățai de ramuri și de ghimpi și, ascuțindu-l la un capăt, îmi făurii din el o țepușă. La apropierea mea, ariciul se făcu ghem și-și zburli ghimpii cenușii. Îl rostogolii cu piciorul și, răsturnându-l cu pântecul în sus și apoi căutând locul unde botul lui se lipea strâns de partea dindărăt a trupului, înfipsei țăpușa și o apăsai. Sânge roșu-gălbui izvorî pe lângă ea. Ariciul se zvârcoli cât se zvârcoli, apoi se destinse, se mai răsuci de câteva ori și se liniști. Înfipt așa, în țepușă, îl ridicai și i-l dusei plocon Diplomatului.

— Bucură-te și te veselește, domnule consul. Ți-am adus un arici, să-l mănânci.

— Ești nebun? Cum o să mănânc eu carne de arici?

— De ce să nu mănânci, excelență? Nu cred să fie mai puțin bună decât carnea de iepure sau de broască.

— Of, Doamne, Doamne!…

— Dacă faci pe mofturosul, am să-l mănânc eu, pe tot. N-am să-ți arunc nici măcar un oscior.

— Ai să-l mănânci crud?

— Nu. Am să-l jupoi și-am să-l frig.

— Fript, de, parc-ar mai merge. Ce să fac! Mă înscriu și eu la jumătate.

Întinsei ariciul și-l despicai, îl curățai de măruntaie și-l jupuii cu grijă de piele, ferindu-mă să nu mă înțep în ghimpii lui. Dacă te înțepi în ghimpii

ariciului, mâna se umflă, se învinețește și coace bubă. Greu te vindeci de înțepătura ariciului. Mă vindecasem altădată și de înțepături de arici. Adunai găteje și aprinsei un foc mare. Când lemnele arseră și rămase jarul, înfipsei ariciul în țepușă, ca într-o frigare, și-l fripsei, răsucind încet țepușa, cum aș fi fript un miel. Între timp, foamea se încleștase cu scârba într-o crâncenă luptă, înlăuntrul sleitelor și prăpăditelor noastre ființe omenești, în care răsăriseră și crescuseră buruieni amare. Dar aceste buruieni nu înăbușiseră încă sub stufoșenia lor gândul care mă ardea.

Foamea îmi dădea ghes să-mi înfulec cât mai repede partea mea de carne, friptă pe jumătate numai. Închipuirea mă purta, în urmă, prin milenii stinse. Și mă vedeam, de parcă mai trăisem o dată aievea, pe atunci, frigând, tot în țepușă de lemn, un alt arici, la gura afumată a unei peșteri.

Acum, din carnea care se frigea greu, se prelingeau stropi de grăsime și cădeau pe jarul roșu. Sfârâiau, răspândind un miros grețos, care, cu toată grețoșenia lui, plăcea nărilor mele.

Mă uitai la mâinile cu care învârteam țepușa și mă mirai că nu sunt acoperite cu păr. Îmi privii unghiile și mi se păru firesc să mi le văd lungi, negre și ascuțite ca niște gheare. Mi se păru nepotrivit că port pe mine straie, și nu o piele de leu, ucis cu lancea cu vârf de piatră. Greu îmi veni să cred că sunt încălțat. Poate că era numai o privire aruncată de-acolo, din gura peșterii, înainte, prin ceața mileniilor viitorului.

Mă cuprinse de nestăpânit frica. Și atunci îmi dusei mâna la frunte și începui să mi-o pipăi și să mi-o măsor, să văd dacă nu cumva e îngustă cât lățimea degetului și teșită spre creștet.

Nu. Nu era. Nici fălcile nu-mi erau late ca ale buldogului. Nici bărbia nu-mi era repezită înainte. Dar, oare, știam să vorbesc? Învățasem oare să rostesc cuvinte și să le pricep înțelesul?

— Ce faci, mă băiete? Cât ai să mai frigi prăpăditul ăsta de arici? Nu vezi că aproape l-ai ars?

Diplomatul avea dreptate. Dădui țepușa deoparte și-o înfipsei, cu partea pe care o țineam în mână, în pământ, ca pe o suliță. În vârful ei ariciul bine fript își pierdea fierbințeala.

— Mai rabdă puțin, Diplomatule, să se mai răcească friptura.

Văzduhul vui și se cutremură. Pe deasupra noastră, la mari înălțimi, treceau spre miazănoapte bombardiere franțuzești *Farman* cu aripile albe. Pe lângă stolul bombardierelor, două aeroplane de vânătoare sclipeau în

soare ca niște fluturi mici și sprinteni, de argint. Scosei ariciul din țepușă și-l tăiai, cinstit, în două. Pe când îl sucea și-l răsucea, ezitând încă să-l ducă la înfometata-i și plina-i de bale gură, Diplomatul, ridicându-și ochii, către bombardierele albe, care gemeau în văzduh, spuse:

— Iată ce sus s-a ridicat omul!…

Râsei și-mi înfipsei dinții în carnea ariciului.

Diplomatul se uită să vadă dacă, după ce am mușcat-o, scârbit, n-o arunc. O mestecai și o înghiții dumicat după dumicat.

— Ce gust are?

— Parc-ar fi carne de câine.

— Ai mâncat și carne de câine?

— N-am mâncat.

— Atunci de unde știi cum e carnea de câine?

— Trebuie numaidecât să știu? Îmi închipui! De altfel, dacă mai ține războiul, o să ajungem să mâncăm și carne de câine.

Foamea lui și nesila cu care mâncam eu îi curmară ezitarea.

— Știi că nu e rea?

— A fost tânăr ariciul.

— Mi se pare că e grozav de fraged. Păcat că nu avem și un pic de sare. Sărat ar fi avut și mai mult gust.

Văzându-l cum se chinuie să rupă carnea, mai mult cu unghiile decât cu puținii dinți pe care-i mai avea, îi întinsei cuțitul să taie carnea friptă în felii subțiri și s-o înfulece mai ușor.

După ce mâncarăm ariciul, aruncarăm oasele subțiri, cărora le supsesem măduva, în iarbă. Diplomatul se juca, abil, cu cuțitul meu. Îl arunca în sus și-l prindea cu degetele, din zbor, de vârful ascuțit și tăios.

— Acesta e cuțitul cu care m-ai înțepat atunci de două ori?

— Altul n-am.

— Ce-ar fi să ți-l înfig, dintr-o repezitură, în piept?

— N-ar fi mare lucru. Dar te pricepi să-l arunci?

— Mă pricep. Am învățat într-un bar de noapte, la Nissa, de la un chinez.

— Atunci, într-adevăr, poți să-l arunci fără greș. Ar trebui însă, ca să isprăvești cu mine dintr-odată, să mă lovești drept în inimă. Aici.

Îi arătai locul în care îmi bătea, în piept, inima.

— S-ar putea să ai inima în dreapta.

— Cum asta? Inima omului e în stânga.

— Unii o au în dreapta. E adevărat că asemenea cazuri sunt rare. Dar sunt.

De cum îl văzusem că se joacă cu cuțitul, pe nesimțite, pusesem și eu mâna pe țepușa în care fripsesem ariciul și o țineam strâns.

— Spuneai că ai învățat să arunci cuțitul, într-un bar. Ai trăit mult în Franța, Diplomatule?

— Câțiva ani.

— Poate că într-o zi o să văd și eu această vestită țară.

— Nu cred că ai s-o vezi. Pentru că…

Aruncase sus de tot cuțitul și se pregătea să-l prindă când îl izbii cu țepușa peste degete. Cuțitul căzu în fața lui, în iarbă, și se înfipse cu vârful în pământul tare. Nu mai avu răgaz să-l ia. Ținând țepușa îndreptată spre el, gata să-i scot ochii, la cea dintâi mișcare, lovii cuțitul cu piciorul și-l aruncai la câțiva pași mai departe. Mă dusei și-l luai, apoi mă așezai iarăși pe iarbă, la numai o palmă de el.

Își băgase degetele peste care-l lovisem în gură, și le sugea, de parcă și le-ar fi fript. Sugându-le și udându-le cu salivă, încerca să-și alunge durerea și să și le mai răcorească.

— Se vede că nu te-a săturat ariciul, Stârvule. Acum îți mănânci și degetele.

— Ai dat cu sete. Mă dor. Mi se pare că mi le-ai și rupt.

— Dacă ai vrut să-mi înfigi cuțitul în piept…

— Poate că am vrut, dar poate că am glumit numai.

— De unde puteam eu să știu ce gândeai? Îți luceau ochii de parcă înnebuniseși, așa că…

— Nici eu nu prea știu ce gândeam. Acum, toată lumea a înnebunit. Prin văzduh plutește miros de sânge. Ne-am obișnuit cu mirosul sângelui. Cu toate acestea, uneori, mirosul sângelui tot ne mai întărâtă și ne ia mințile.

Spre miazănoapte se auzeau bubuituri. Până la noi ajungeau sparte, stinse pe jumătate.

— Bombardierele franceze își aruncă încărcătura.

— Mai lasă-le încolo ele bombardiere. Ia spune-mi, Diplomatule, ți-a plăcut carnea ariciului?

— Chestiunea aceasta, cu plăcutul sau cu neplăcutul, nu este atât de simplă pe cât ar părea. Când ai de unde alege, alegi ce-ți place, sau ceea ce ți se pare că-ți place, când nu, te mulțumești cu ce găsești. Carnea ariciului nu avea un gust prea plăcut, dar eram nemâncat de câteva zile. Cu toate

mofturile pe care le-am făcut la început, eram în stare să-l mănânc și crud, atât mi-era de foame. Situația însă era penibilă. Cunoști înțelesul acestui cuvânt, mă, țărănușule?

— Îl cunosc.

— Penibilă. Da. Penibilă. Acesta e cuvântul cel mai potrivit.

— Te-ai mai aflat vreodată într-o situație atât de… penibilă?

— Da. Însă în alt sens. Într-o vară, pe când eram consul la Bitolia, am căpătat un concediu de o lună. M-am repezit, ca toți balcanicii plictisiți de sălbăticia locurilor și asprimea oamenilor, să-mi toc bănișorii puși deoparte la Paris. Leafa mi se plătea în lire turcești, de aur. Ai văzut vreodată lire turcești?

— Am văzut. Pe la noi bogătanii cumpărau de la covacii turci, care colindau țara călări, bani turcești, de aur roșu, și făceau din ei salbe pentru fetele lor.

— La Paris, în gară, am dat peste unul mărunt și cocoșat, zgâit, cu capul cât o baniță, Biguloiu, o căzătură. De altfel, os vechi, boieresc, pe care-l cunoșteam de prin cafenelele Bucureștilor. S-a repezit să mă îmbrățișeze.

— Aaa! Să trăiești, coane Serafim…

— Dar, l-am întrerupt eu, parcă te chema altfel, nu Serafim..

— Pe atunci mă chema Serafim.

— Te-am visat azi-noapte, îmi spune cocoșatul. Și am avut o presimțire că ești în drum spre Paris. Am venit, cucoane, să te întâmpin la gară. Ți-am acontat un apartament, ca să nu-ți mai pierzi vremea cu căutatul. Unde-ți sunt bagajele? Hai să luăm o brijă.

— Și te-ai lăsat dus de nas?

— M-am lăsat. Ba chiar mi-a părut bine că s-a găsit cineva să îmi iasă în cale. Mai târziu am aflat că Biguloiu se ducea la gară la toate trenurile care veneau încărcate cu călători de pe lângă Dunăre. Vechi stâlp de cafenea, cunoștea pe toată lumea și fiecăruia îi spunea la sosire că l-a visat noaptea și că s-a ostenit să vină la gară numai pentru el. Lipsit de orice altă sursă de existență, făcuse din asta o meserie. S-a lipii de mine *ca* căpușă. M-a instalat unde a vrut și cum a vrut el. Și apoi, țin-te, pârleo, tot într-un chiolhan am dus-o. Lirele mele turcești se topeau una după alta. Biguloiu, scurt și cocoșat, hidos aproape, era primit pretutindeni cu bunăvoință și pretutindeni mai putea să aducă om cu el. Cocoașa lui purta, zicea, noroc celor ce i-o pipăiau ca din întimplare. Cunoștea ca nimeni altul caii de curse, jokeii și nu îi era străin niciun cotlon al Parisului. Într-o noapte ne

aflam într-un tripou. O englezoaică, slabă scândură, căuta un loc să se așeze la masa de joc. Când l-a văzut pe Biguloiu, a început să-i dea ocol. Cocoșatul s-a apropiat de ea, s-a înclinat adânc și i-a spus:

— Serviți-vă, vă rog, *madame*, dacă aveți superstiție!

Apoi i-a întors cocoașa să i-o pipăie. Englezoaica și-a trecut mâinile peste cocoașa lui și, fericită, s-a așezat la joc. Biguloiu însă i-a suflat în ureche:

— Mi-ați pipăit cocoașa, *madame*, cu voia și cu știrea mea. Deci, veți pierde.

— Și englezoaica?

— I-a trântit două perechi de palme. A jucat până și-a pierdut inelele din deget, cerceii din urechi și pantofii cu flori de argint. Dar, să-ți povestesc situația într-adevăr penibilă în care m-a vârât cocoșatul. Petreceam într-o boată. A venit și s-a așezat la masa noastră o fată cu breton. Am chefuit și ne-am amețit. Când să plecăm, n-am mai putut să-mi aduc aminte adresa. O uitase, ori se prefăcuse că o uitase și cocoșatul. Se jura pe cocoașă că numai adresa lui o ține minte. Fata s-a înfipt între noi și n-a vrut să se despartă. Ne spunea, lingușindu-ne, ca bărbați încântători și mândri ca noi n-a mai întâlnit. Ne-am urcat într-o trăsură, ne-am dus toți trei la cocoșat acasă și ne-am culcat în patul lui. Dimineața m-am trezit. Uitasem tot ce se întâmplase peste noapte. Nu-mi mai aduceam aminte absolut de nimic. Îmi dădeam însă seama de un singur lucru: că patul în care dorm era un pat străin, cu care nu eram obișnuit. Am simțit pe lângă umerii mei, într-o parte, picioare străine. Nu știu ce mi-a venit că m-am apucat să le număr: unul, două, trei. Mi-am tras picioarele mele la marginea patului și am numărat, mai departe: patru, cinci… M-a cuprins frica. Amețit cum mă aflam încă, și în tremurarea care mă cuprinsese, îmi spuneam: dacă suntem doi oameni în pat, ar trebui să avem laolaltă patru picioare; dacă suntem trei, s-ar cuveni să-mi iasă la număr șase. Ori am înnebunit, ori am greșit numărătoarea. Cum nu mă puteam împăca cu ideea că am înnebunit, am început să număr din nou picioarele din pat: unul, două, trei… și cu ale mele două, cinci. Eu aveam prin urmare numai două picioare. Așadar, celălalt care dormea în pat avea trei. Speriat de-a binelea, am sărit, m-am dus la fereastră și am ridicat storul. Soarele a năvălit în odaie. Atunci m-am lămurit. Lângă fereastră se găsea rezemat de perete un picior de lemn. În pat, lângă cocoșat, dormea o ruină de femeie, cu breton pe frunte.

— Și ce ți s-a părut atât de… penibil?

Diplomatul nu mai avu timp să-mi răspundă.

Doi bărbați de vârstă mijlocie, cu fesuri albe în cap, mustăcioși, cu ghebe sive pe umeri și cu pistoale la brâu își țineau mâinile în șolduri și se uitau la noi ca la niște arătări. Și eu, și Diplomatul așteptam să deschidă gura unul din ei, să-i auzim ce vor. Ei holbau ochii la noi. Holbam și noi ochii la ei. În sfârșit, după câteva clipe, s-a rupt tăcerea.

— Ați picat din cer?

— Nu.

— Sunteți fugari dintr-un lagăr?

— Nu.

— Atunci cine sunteți voi?

Diplomatul îi pofti să se așeze și ei pe iarbă. Oamenii îi mulțumiră de poftire și se așezară și ei, ca noi, pe vine.

— Dar voi cine sunteți? Oameni de-ai nemților?

Era rândul lor să răspundă.

— Ferească-ne sfântul. Cum o să fim oameni de-ai nemților?

— Localnici?

— Nu.

Râseră și-și arătară dinții mari și negri.

— Te pomenești că sunteți clefți[4] și ați venit de dincolo, din Grecia, după…

— Ai cam ghicit.

Diplomatul începu și el să râdă.

— Dacă vreți să ne jefuiți, cu noi n-ați nimerit-o. Suntem plini de păduchi. O să ni-i apărăm. Să știți că n-o să vi-i dăm cu una, cu două. Păduchii noștri sunt rari. Și scumpi.

— De unde veniți?

Diplomatul, fără să clipească din ochi, minți:

— Dintr-un lagăr din Bulgaria, în care oamenii mureau pe capete de tifos. Poftiți! Iată averea noastră…

Zicând aceasta, își băgă o mână subsuoară și se prefăcu că a prins un păduche și-l ține strâns între degete.

— Nu vă codiți, pe ăsta vi-l dau gratis, ca să nu-mi spuneți că sunt om rău. Pe ceilalți însă, îi apărăm cu unghiile.

Clefții se traseră îndărăt, pe vine. Se depărtară de noi. Diplomatul își desfăcu degetele, ca și cum ar fi aruncat păduchele în iarbă, apoi își încrucișa mâinile pe piept. Mă uitai când la chipurile lor bărboase, când la

opincile lor ciudate, cu vârfuri lungi, ascuțite, repezite în sus, ca niște boturi de vechi corăbii și cu ciucuri, pe care le purtau în picioare. Unul dintre ei, căruia abia atunci îi luai bine seama, avea lumina unui ochi stinsă și arsă. Pleoapele fără gene se scufundaseră adânc, în golul ochiului. Când omul clipea, se vedea în fund, sub acele pleoape subțiri, o cărnoteie neagră ca un tăciune. Celălalt îl întrebă pe chior:

— Să-i împușcăm?

— De ce nu?

— Pe amândoi?

— Eu zic că pe amândoi.

Nici nu ne clintirăm din loc. Eu le căutai ochii, să găsesc ce gânduri licăresc în adâncul lor. Clefții erau însă prea departe de mine ca să pot desluși ceva. Aveau pistoale lungi, turcești, cu mânere de argint înflorate, cum văzusem mai de mult și pe la noi, păstrate de bătrâni, din vechime. Pe Diplomat îl luă la ochi chiorul. Pe mine mă luă celălalt la ochi. Auzii dintr-odată două detunături și mă văzui învăluit în fum albăstrui. Gloanțele mari, de plumb, trecuseră șuierând pe deasupra capetelor noastre.

— Ați tras prost, le spuse Diplomatul calm. V-au tremurat mâinile. Și mai spuneți că sunteți greci, și încă vă mai lăudați că sunteți clefți. Bunicul meu, care a fost și el cleft în timpul…

— Ești sământă de grec? îl întrebă chiorul.

— Dar voi ce credeați? N-ați înțeles după graiul pe care-l vorbesc?

— Pe aici mulți vorbesc grecește. Nu poți alege pe oameni după grai, de ce sământă sunt. Dar tu, tu nu ne spui cumva palavre?

— Gândiți-vă și voi, îi turui gura Diplomatului, dacă n-aș fi fost grec, aș fi tremurat în fața voastră, aș fi leșinat când ați slobozit pistoalele. Numai un grec adevărat nu tremură în fața morții.

Chiorul se întoarse către celălalt și zise:

— S-ar putea ca omul să aibă dreptate, Petrachis.

— S-ar putea, Diomedis, poți să știi?

Chiorul îl întrebă pe Diplomat, arătându-mă cu mâna:

— Dar băiatul?

— Cine? Asta? E un nepot de-al meu. Tot sământă de grec.

Chiorul se sfătui cu nechiorul.

— Să știți voi, mă, că n-am greșit ținta. Am tras înadins pe deasupra capetelor voastre, să vedem dacă vă speriați. Nu v-ați speriat. S-ar putea ca într-adevăr să fiți de un sânge cu noi.

Se ridică apoi în picioare și se apropie de mine.

— Dacă v-ați fi speriat, vă împușcam cu al doilea rând de gloanțe. Tu, scoate-ți ghetele.

Mă descălțai, îmi desfășurai picioarele de obiele, pusei obielele în ghete și i le întinsei chiorului.

— Poftim, kirie.

Cleftul însă mă lăsă cu mâna întinsă. Privirea singurului lui ochi întârzia pe labele picioarelor mele, slabe, noduroase, uscate, pline încă de semnele roșii ale arsurilor pe care le îndurasem în tren. Se uită mai ales la piciorul meu beteag, care era mai subțire și mai uscat decât celălalt și care, descălțat, cădea bleg într-o parte din glezna bolnavă.

— Ce-ai tu la piciorul ăsta?

— Băiatul e beteag, răspunse în locul meu Diplomatul. Abia merge încălțat, prin pietrișurile și ghimpăraia asta. Desculț, nici n-o să se mai poată plimba, necum să meargă acolo unde avem noi de mers.

Chiorul își cumpăni pistolul în mână. Chibzui. Își întoarse capul către nechior.

— Să i le las, Petrachis?

— Diomedis, lasă-i-le!

— Încalță-te, Ianis, mă îndemnă Diplomatul, care mă botezase la iuțeală cu un nume grecesc.

Ca să nu-i rămân dator, i-o întorsei:

— Mă încalț numaidecât, nene Nicachis.

Îmi înfășurai iarăși picioarele în obielele aspre și mă încălțai. Chiorul oftă:

— Am stricat două gloanțe degeaba. Pe aici gloanțele și iarba de pușcă sunt rare și scumpe. Încălțămintea e mai rară, mai scumpă. Ne gândisem să vă împușcăm, ca să-i putem lua băiatului ghetele. Acum nu i le mai luăm. Nu putem lăsa un băiețandru șchiop să umble desculț. Nu ne îngăduie inima.

Zicând acestea, chiorul se așeză iarăși pe vine lângă nechior. Diplomatul, mergând pe vine, se apropie de ei.

— De câteva zile nu mai avem tutun. Nu s-ar putea, fraților, să ne dați câte-o țigare?

Chiorul îl întrebă pe nechior:

— Să le dăm, Petrachis?

— Diomedis, dă-le! Mai adăugăm la paguba gloanțelor paguba a două țigări. Dumnezeu vede tot. Dumnezeu o să țină seama în catastiful lui de această milostenie a noastră.

Se închinară amândoi de câte trei ori. Se închinară făcând cruci mari, cinstite. Apoi chiorul răsuci din tutunul lui, pe care-l păstra la brâu într-o pungă neagră de piele, două țigări groase și ni le întinse. Diplomatul spuse:

— Să fie de sufletul părinților voștri.

— De sufletul părinților noștri, repetă chiorul. Și adăugă: Dumnezeu să primească această pomană.

Nechiorul vorbi și el.

— Dumnezeu e bun.

— Nici oamenii nu sunt răi, kirie, încheie Diplomatul.

Cleftii își răsuciră și lor țigări, aprinseră iasca și după ce deteră foc țigărilor lor, ne întinse ghemul cu foc și nouă.

Sub cerul însorit, dar vâscos, ciuciți în iarbă, acum ne aflam acolo, între munții înalți și sterpi, patru oameni. Și toți patru trăgeam cu sete din țigări.

Fumul era dulce, nespus de dulce și se ridica ușor în văzduhul încremenit, ca niște coloane albăstrii, ale unui templu al cărui acoperiș îndepărtat era cerul albăstrui și vâscos – cerul pe sub care lunecau acum către miazăzi, bombardierele albe, franceze. Dar nouă nu ne ardea câtuși de puțin de bombardiere. Trăgeam cu sete fumul albastru în pieptul nostru, îl țineam acolo înăuntru cât mai mult și apoi îl slobozeam pe gură, într-o coloană rotundă, albăstrie.

Diplomatul, între două fumuri, spuse:

— E grozav tutunul vostru. Vă mulțumim.

Chiorul îi răspunse:

— Cum să nu fie? E tutun dulce, de Macedonia, fiert în miere.

După ce cleftii plecară într-ale lor și se pierdură prin coclauri și viroage, ademeniți de strania singurătate a locurilor, mânecarăm mai departe la drum, ținând fundul îngust al văii. Uneori stânci negre și goale se ridicau de o parte și de alta și calea se strâmta într-atâta, că între pereții printre care ne strecuram deschizătura nu era mai largă de un pas. Dacă undeva, sus, pe creste, o pasăre sau o șopârlă verde ar fi lovit o piatră și ar fi făcut-o să se prăvălească, nimic n-ar fi putut s-o oprească în prăvălișul ei. Pe alocuri, poteca suia și atunci eram nevoiți s-o urcăm sprijinindu-ne vârtos în ciomegele noduroase pe care le tăiasem din crâng și cu care ne înarmasem, alteori pogora pieziș și ne vedeam nevoiți să ne lăsăm pe vine și, aproape să

ne târâm, căutându-ne sprijin în asperitățile terenului, de teamă să nu lunecăm și lunecarea să se schimbe într-o rostogolire din care nu știam unde și cum ne-am mai fi oprit. Din loc în loc, deschizătura se lărgea, stâncile se depărtau, iar între ele și potecă, tufărișuri uscate, roșcate de toamna de al cărei miez ne apropiam, acopereau mărunte dâmburi pietroase.

Mergeam uneori acoperiți de umbră printr-un fel de scamă destrămată și vânătă și era de mirare că nu ni se lipea de straie. Soarele încălzea până la fierbințeală vârfurile stâncilor negre. Până la noi însă nu ajungea decât răcoarea, care ne înfiora carnea obosită, lipsită de orice vigoare. Alteori, prin luminișuri, umblam înfășurați în mândra mantie de aur a soarelui. Umbra ne obosea și ne sleia. Numai dârza noastră voință încordată ne împiedica să ne dăm lesnicioasă pradă lâncezelii. Soarele, când treceam pe sub puterea lui, ne înviora și ne îmbărbăta. Atunci ne simțeam mai ușori, asemeni unor corăbii, în ale căror pânze ar fi suflat lin vântul. Când adâncitura, pe fundul căreia ne târam, se despica și creștetele noastre se clătinau de osteneală sub un cer mai larg, îmi ridicam privirile și căutam prin slăvile goale zborul unei păsări, ca să nu ne mai simțim atât de singuri pe lume. Prin văzduh nu zbura însă nicio pasăre. Numai uneori străbăteau până în auzul nostru ascuțit ca limba unui brici, gemetele tunurilor venind dinspre miazăzi.

M-am bucurat, de parcă aș fi ajuns în mijlocul unui oraș mișunând de oameni, dând peste o armie de furnici care ne tăiau calea. Diplomatul a călcat și a trecut peste ele, fără să le vadă. Eu însă m-am oprit, m-am aplecat asupra lor și le-am privit de aproape. Erau niște furnici mari, galbene, cu mijlocul subțire. Semănau cu niște mici viori cu picioare, însuflețite. Multe purtau în gură ouăle albe pe care le jefuiseră de la alte furnici. Aș fi vrut să merg pe șirul lor și să văd cuibul învins și războirea care încă nu se sfârșise. Văzusem de atâtea ori furnici bătându-se între ele. Mă jucam, ca un zeu, cu soarta lor și cu soarta războiului lor. Priveam ceasuri întregi lupta dată de-a valma. Erau furnici care atacau și erau furnici care se apărau, atacând în același timp. Se apucau unele pe altele și se mușcau. Una cădea ruptă în două, ucisă. Alta se retrăgea din vălmășag ciuntită de un picior numai. Ceata biruitoarelor se adâncea atunci în galeriile subpământene. Câteva ieșeau fugind cu ouă albe în gură. Atunci, supărat, risipeam ceata biruitoarelor cu un băț ori cu un pămătuf de ierburi.

Diplomatul se opri, întoarse capul și mă întrebă:

— Ai ostenit?

— Nu.
— De ce-ai rămas în urmă? Hai, că ne prinde seara.
— Undeva tot trebuie să ne prindă seara.
— Poate ieșim la lărgime. Ne va fi greu să umblăm prin întuneric pe un astfel de drum.
— Greu, ușor…
Umbrele deveniră albastre. Cerul se înroși.
— Se lasă chindia, Diplomatule.
— Simt și după pântec. Iar mi s-a făcut foame.
Pe marginea potecii, dintr-o gaură sfredelită printre bolovani, scoase capul un dihor cenușiu, luciu, de cenușiul cânepei topite. Ochii rotunzi, cu cearcăne roșii în jur, ca niște mici inele de mărgean, îi sclipiră. Zvârlii în el cu ciomagul. Dihorul, ager, se trase în fundul cavernei.
— Crezi că l-am putea scoate?
— Chiar dacă am izbuti să-l scoatem după multă trudă, nu ne-ar folosi la nimic, Diplomatule. Miroase urât. Nu l-ai mânca, oricât ai fi de flămând.
— Eu zic să încercăm totuși.
— Mai bine să ne lăsăm păgubași.
Adâncitura se lărgea treptat, ca o pâlnie. Prin pulberea groasă care acoperea bolovanii potecii văzui urme învălmășite, omenești. Ceva mai departe, dădurăm și peste câteva balegi proaspete, de catâri. Gândaci mari, cafenii, rupeau bucățele din ele și, rostogolindu-le, făureau gogoloaie.
— Pe aici au trecut de curând oameni.
— Oameni și catâri. Soldați.
— Poate.
— N-ar strica să fim cu băgare de seamă.
Ne oprirăm să cercetăm atenți, cu ochii, împrejurimile. Nu observarăm nimic care să ne pună pe gânduri și merserăm înainte, însă după câțiva pași numai, poteca o lua la stânga, ocolind un tufăriș. Aci, așezat de-a curmezișul, trupul gol al unui bărbat mustăcios zăcea lungit pe spate. Trei găuri în piept, astupate de sângele care izvorâse și se și închegase, și pielea pârlită în jurul lor, arătau că omul fusese împușcat de curând, și de aproape, după ce fusese dezbrăcat, cu pistoale vechi, care fumegă.
— Pe ăsta l-au împușcat macedonenii, nu soldații. E un localnic care a trădat. A slujit probabil soldaților nemți de călăuză și și-a primit osânda.
Cadavrul era al unui bărbat scund, negricios, noduros.

— Poartă mustățile lungi, nepotrivite, căzute peste gură, ca pe la Ianina, găsi de cuviință să mă lămurească Diplomatul.

Mie mi se încleștă gura. Mortul, proaspăt, nu începuse încă să miroase, dar muștele îi dădeau ocol, i se așezau pe pleoape, pe gură, intrau și ieșeau pe nările nasului. Diplomatul spuse:

— Ah! Dacă l-ar fi omorât și l-ar fi lăsat măcar îmbrăcat! Mă alegeam și eu cu ceva. Mi s-au zdrențuit de tot hainele.

Și hainele mele se zdrențuiseră, nu numai ale Diplomatului, dar nu râvneam să port hainele unui mort. Era destul că purtam ghetele unui spânzurat. Asupra acestui fapt însă cugetul mi-era împăcat. Ghetele lui Mirko nu le furasem. Le cumpărasem pe bani buni, de argint, chiar de la taică-său.

— Cum erau să-l lase îmbrăcat și încălțat? Pe aici îmbrăcămintea e scumpă. Lasă, Diplomatule, mă pomenii eu liniștindu-l, c-o să mai găsim noi și alți morți. Poate avem norocul să dăm și peste unul nejefuit de straie.

— Aș vrea să-ți fie gura aurită.

Acestea zise, trecurăm pe lângă mortul gol și ne văzurăm mai departe de drumul nostru. Ochii însă, cu toate că ne mai pierise neliniștea, ne jucau în cap, de atâta uitat în toate părțile.

Oameni nu întâlnirăm, dar pe cer zburau ciori și nu peste mult, la câțiva pași de potecă, întâlnirăm cinci cruci noi, de lemn. Crucile erau înfipte la rând, și lângă fiecare din ele se afla o grămăjoară lunguiață de pietre. Trei cruci purtau în vârful lor capele soldățești austriece, turtite. De vârful celorlalte două erau agățate chipie bulgărești, seine, cu văcălia roșie. În apropierea lor câteva balegi de catâr miroseau a proaspăt. Gândacii cafenii nu le descoperiseră încă și nu se repeziseră asupra lor să le taie în felii și să le rostogolească. Dâre de sânge, pe iarbă, însemnaseră drumul pe care fuseseră aduși, târâș, soldații morți. Ne luarăm cu privirile după ele. Duceau către o deschizătură îngustă, spre stânga.

— Ai putea să te împodobești cu un chipiu bulgăresc, Diplomatule, ori cu o șapcă turtită, austriacă. Ți-aș recomanda șapca. Sunt mai arătoase șepcile.

Diplomatul le încercă pe toate, pe rând.

— Nu mi se brodește pe cap niciuna. Ale bulgarilor sunt prea largi. Îmi cad peste urechi. Ale austriecilor prea mici. Îmi rămân pe creștetul apului.

Văzduhul fusese de curând îmbâcsit de fum. Fumul se risipise, însă mirosul de ars rămăsese în aer și-l simțeam. Drumul se îngustă. Pâlnia se

închise între două mari ridicături pietroase. Deși soarele nu scăpătase, pogorî peste noi răcoarea aspră a serii.

După treizeci de pași numai, ieșirăm iarăși la larg. Acum drumul urca. Îl luarăm în piept și, proptindu-ne mereu în ciomege, și gâfâind, ajunserăm la marginea unui câmp strâns între munți, închis din toate părțile de pereți negri și povârniți. Pe cerul gol apropierea nopții aruncase smoală. Drumul tăia fișteica de câmp în două. În dreapta, pitulate la poalele stâncii, un mănunchi de case fumega încă, ușor. Tot ceea ce fusese lemnărie arsese și se prefăcuse în scrum. Zidurile de piatră însă, afumate, rămăseseră întregi. Pustietatea, cel puțin așa mi se păru la prima vedere, își întinsese și aci aripa ei cernită. Casele, de piatră, cu pridvoare largi și cu etaj, adăpostiseră între pereții lor oameni cu oarecare stare și fără îndoială încă în dimineața acelei zile aceste case fuseseră pline de viață. Din magaziile de lemn, de pe lângă ele, nu rămăseseră decât butașii de piatră pe care se sprijiniseră. Focul fusese pus deodată și din mai multe părți. În fața uneia din casele arse, o fetiță ca de trei, patru ani sta pe pământ, dormind parcă, făcută covrig, ținându-se cu mâinile de pântece. Lângă capul ei mic și rotund, un bariș colorat rămăsese răvășit în țărână. Mă apropiai s-o văd mai bine. O baionetă îi străpunsese gâtul, tăindu-i-l pe jumătate. Alta îi găurise de câteva ori trupul, fără să i-l despice. Muște mari și verzi năpădiseră mica băltoacă de sânge închegat de lângă fetiță.

Poate se mai aflau și alte cadavre printre case. Nu le-am mai căutat. Seara, o seară plină de măreție, cum nu trăisem alta, o seară îmbrăcată în colorate odăjdii, se apropia tăcută, cu pași mari, catifelați, de neauzit. Umbrele munților se lungiseră. Răcoarea făcuse loc grabnic frigului. Dârdâiam. Din vânăt-albăstrui cerul devenise roșu. Un roșu ciudat, care bătea în nărâmzatul sângelui închegat.

Vrurăm să mergem înainte. Diplomatul își amintea bine că drumul acela de catâri ducea într-un orășel unde avea el o cunoștință, un hoge, pe care îl vizitase o dată, ajungând acolo pe un alt drum, de mult, înainte de războiul balcanic, și care hoge, ca să-i dovedească prietenia lui, mersese până acolo, încât îi arătase – e drept, cu vălul pe față – cele cinci cadâne din haremul lui. Războiul, cu grozavele-i învălmășaguri de oameni, schimbase multe. Schimbase și hotare. Însă religiile își păstrau puterea lor. Hogea cel cu cinci cadâne, după părerea Diplomatului, se putea să mai și trăiască și, dacă ne mai țineau picioarele, o noapte și o zi, aveam să-l găsim și să-l rugăm pentru sprijin: o găzduire de o zi, două pentru întremare și hrană, care să ne

mai țină în puteri, veșminte localnice, care să ne facă mai puțin bătători la ochi, și sfat înțelept, să ajungem bine în Albania, de al cărei hotar nu ne mai despărțeau decât puține nopți de drum, ținând seamă și de starea drumurilor, și de împrejurări neprevăzute, dar și de slăbiciunea noastră.

— Și ce se va întâmpla dacă hogea între timp va fi murit?

— Peste un hoge tot o să dăm noi.

Auzirăm larmă de oameni, bocanci, tropăiri și copite de catâri potcoviți, izbind pietrele. Ne pitularăm lângă o stâncă și străpunserăm cu privirile fumuriul zării, să vedem ce-ar putea fi, deși ne închipuiam. Un detașament de soldați, altul, desigur decât cel ce incendiase stolul răzleț de case, apropia de noi. Să tot fi fost ca la cincizeci de oameni. Amestecătură era. Sclipeau căști germane, chipie austriece, fesuri și cealmale mari, turcești. Nu lipseau nici câteva chipie rotunde, bulgărești. Șirul catârilor era lung, iar catârii erau împovărați nu numai cu saci de muniții și merinde, dar și cu mitraliere, ba chiar cu două tunuri mici, de munte. Ne târârăm printre pietre și tufișuri, spre stânga, cu toată repeziciunea de care eram în stare, dar și cu toată prudența. În grabă, mă lovii de niște pietre, care se rostogoliră izbindu-se de altele făcând huiet. În urma noastră răsunară împușcături. Acum întunericul se lăsase gros, aproape de nepătruns. Ne culcarăm totuși, la pământ, cu urechile ciulite. Văzând că nu li se ripostează, soldații nu mai traseră după noi și nici nu se mai apucară să ne urmărească și să ne caute prin tufișuri. Mă temui o clipă ca nu cumva să aibă câini pe care să-i asmută asupra noastră, să ne miroase urmele și, lătrându-ne, să ne dea de gol. Așteptarăm, lungiți la pământ, câinii. Cum nu le auzirăm lătratul, socotirăm că nu au. Ne ridicarăm, și ne tot traserăm către miazăzi, depărtându-ne de poteca la care, dacă ne-am fi întors chiar după un larg ocol, ne-am fi aflat în pericolul de a ne pomeni față în față cu alte detașamente.

Înțeleserăm deplin că în regiunea în care ne găseam tulburările erau în toi. Nimerisem cum nu se putea mai rău. Printre stâncile care se țineau lanț, începurăm să căutăm o ieșire către miazăzi, unde, acum, tunurile turbaseră. Ne sfătuisem și plănuisem să ne îndreptăm spre miazăzi și apoi să căutăm o altă ieșire către Apus, fie și peste munți. Drumuri de picior trebuiau să mai fie. Tot dibuind, descoperirăm între două tufișuri capătul unei cărări care urca. Nu era mai lată decât o palmă. Ținându-ne de mână, începurăm suișul, pipăind mereu solul dușmănos cu picioarele. Înaintând așa, pas cu pas, ne depărtam de satul ars, lăsat în urmă. Detașamentul se pripășise lângă ziduri și aprinsese foc pentru încălzirea merindelor. Flăcările se ridicau înalte și în

lumina lor jucăușă se mișcau umbre de oameni și de catâri despovărați. În jurul nostru, ca alungat de o uriașă mână nevăzută, întunericul gros *se* risipi. În locul lui rămăseseră numai pânze străvezii. Ninse de lumină gălbuie, difuză, stâncile și pereții prăpăstiilor luceau. Spre răsărit se ivi deasupra munților *o* lună rotundă, de var luminos. Îi văzui, cum niciodată până atunci nu-i văzusem atât de bine, văgăunile adânci, rotunde ca gropile unor obuze uriașe, pline de umbră. Găsii în mine dorința de a mă afla măcar pentru un timp acolo sus și de a privi de pe marginile lunii la tot ceea ce se petrecea pe pământ. Mă pomenii vorbind în gând cu mine însumi și aiurind.

— Ar trebui să ai ochii mai mari și mai adânci. Darie. Pentru câte vrei tu să vezi, ți-ar trebui o mie de ochi.

— Doi îmi ajung. Mai văd și cu ochii închipuirii, care nu au număr, și peste care niciodată nu cad pleoape.

— Nici pleoapele de mătase ale somnului?

— Nici. Când dorm, închipuirea îmi rămâne trează. Visez. E blestemul de care nu pot scăpa. Una din ursitoarele care mi-au vegheat nedorita-mi venire pe lume, a rostit auzind întâiul meu tipăt:

— Niciodată acest băiat să nu țipe decât înlăuntrul lui. Țipetele să-l sfâșie mereu, dar lumea, țipetele lui să nu le audă.

Alta a rostit:

— Să nu cunoască fericirea.

A treia, mai blajină, m-a binecuvântat :

— Treaz, să-l biciuie închipuirea cu bice de foc. Adormit, cu harapnice de aur să-l biciuie visele.

Întâia a adăugat:

— Buzele pe care le va săruta să fie amare ca fiertura de pelin.

A doua nu s-a lăsat mai prejos:

— Mâinile pe care le va strânge cu iubire să-l trădeze.

— Să-l înșele cei cărora le va dărui inima lui. S-a repezit să mă mai binecuvânteze a treia ursitoare.

Și a mai spus:

— Ne-am împlinit rostul. Să mergem.

Toate trei aveau trupuri de capre, numai capetele lor erau capete de femei. Toate trei erau bătrâne ca vremea. Bătrâne ca pământul și știrbe, știrbe…

— Nu. Eu mai am ceva de spus, a grăit întâia.

— Spune odată, a rostit a treia.

Și întâia ursitoare a cuvântat:

— Să-l mistuie tristețea. Să-l mistuie tristețea lui și tristețea lumii să-l mistuie.

— Să aibă și stropi de bucurie de-a lungul vieții lui. Puțini, dar să-i aibă. Să fie ars de arșița iubirii o dată, o singură dată, de când vor înflori sălciile și până când se vor scutura de floare teii.

— I-ai dăruit prea mult, a spus îmbufnată, celei de a doua, a treia ursitoare. Să rămână strâmb la doisprezece ani și să-l primească țărâna și să-l schimbe în țărână când va începe să-i albească părul. Și până atunci…

Ursitoarea n-a apucat să-și termine ursirea. La capătul meu o femeie bălană, cu păr de culoarea orzului copt, se închina și șoptea:

— Ține-mi-l, Doamne, ține-mi-l, Doamne, ținemi-l, Doamne…

Ursitoarele au fugit:

— Ții minte, Darie?

— Țin minte. Înțelegeam tâlcul cuvintelor. Știam că femeia cu păr de culoarea orzului copt e mama. Abia mă rupsesem cu crâncenă durere din canea ei puțină. Și mai știam că fetișcana cu dinții albi, pe buzele căreia am văzut atunci întâia oară surâs omenesc, e de un sânge cu mine. Și mai știam că bărbatul cu mustață neagră, care-mi mângâia cu mâinile lui aspre tălpile goale, mici cât floarea nufărului de baltă, era părintele meu.

— Îți închipui numai. Nu puteai ști nimic.

— Îmi închipui? Dar unde e hotarul dintre realitate și închipuire? Unde este acest hotar și cine ar putea să mi-l arate? Arată-mi-l tu, liliac care iubești întunericul, dacă-l cunoști. Arată-mi-l tu, fir de iarbă subțire, dacă i-ai aflat, taina, ori arată-mi-l tu, cerească stea.

Steaua tăcea, liliacul zbura departe de mine, iarba uscată pe care o călcam fâșâia numai, dar fâșâitul ei nimic nu-mi spunea. Nimeni nu-mi spunea nimic.

Icnii scurt. Îmi lunecă piciorul. Piatra pe care călcasem se desprinse de pe buza viroagei pe care înaintam și se prăvăli în adâncuri. Mă sprijinii pe genunchi.

— De ce nu ești atent? Era să cazi în prăpastie. Mă târai și pe mine.

— N-aveai decât să-mi dai drumul, Diplomatule.

— Ți-aș fi dat eu… N-avea nicio îndoială în privința asta. Dar tu mă ţineai pe mine de mână, nu te ţineam eu pe tine.

Îmbrăcate în lumina de var a lunii, stâncile înalte, cu pereții adânc crăpați, păreau și ele de var. Peste tufișuri căzuse parcă o brumă ștearsă, de

argint vechi care nu și-a pierdut decât pe jumătate sclipirea. În fundul văgăunii, pe marginea căreia mergeam, se adunase parcă tot întunericul gros al nopții. Cărarea urca, iar noi, sleiți, suiam pe povârnișul ei mai mult cățărându-ne. Nu știam unde ne va duce cărarea, dar știam că undeva trebuia să ne ducă, la un popas, ori chiar la o așezare omenească. Nicio cărare nu dă în gol. Oamenii nu croiesc cărări care să-i ducă în gol.

După multe osteneli, când luna se limpezise într-atâta că umbra găvanelor ei adânci ajunsese sticloasă, și se ridicase până în cumpăna cerului, am ajuns la marginea unui platou acoperit de tufani rari. Urcând, nu bănuisem că vom întâlni un asemenea loc odihnitor, tocmai acolo sus. Diplomatul spuse:

— Să ne mai depărtăm puțin de margine, apoi ne culcăm, să ne odihnim și să așteptăm aici ziua. Abia îmi trag sufletul. Ai ceva împotrivă?

— Nu.

Mergeam încet, cu pași mari însă, și ne bucuram că nu mai simțim sub tălpile noastre bolovani colțoși, ci o trâmbă de iarbă moale și înaltă până la genunchi, pe care îngusta cărare o despica și care foșnea la cea mai ușoară atingere. Umbrele tufanilor rotați păreau, sub lumina lunii, mari stoguri de întuneric. Diplomatul mergea cu câțiva pași înaintea mea. Întindeam obositu-mi pas să-l ajung. Atunci, brusc, auzii aerul vâjâind, de parcă cineva, din umbrele spre care ne strecuram, ar fi învârtit deasupra capetelor noastre mari harapnice. Fără voie, inima îmi bătu repede în piept, apoi își opri pentru o clipă bătăile. Nu avusei vreme nici măcar să mă uit în sus, sau în urmă. În clipa în care-l văzui pe Diplomat smucit și tras într-o parte, îmi simții gâtul prins în laț. Smucit în aceeași parte, făcui câțiva pași împleticiți, pieziși. Căzui. Câțiva oameni se năpustiră din umbră asupra noastră. În timp ce strânsoarea lațului slăbea, oamenii ne luară sub genunchii lor, și până pricepem ce se petrece cu noi, ne pomenirăm legați fedeleș. Unul din umbra întrebă:

— Sunt soldați?

— Civili, răspunse careva dintre cei ce ne păstrau sub genunchi.

— Vedeți dacă au arme asupra lor, porunci omul din umbră.

— I-am bârcâit. N-au.

— Bine.

Cei ce ne aveau sub genunchi ne slăbiră din strânsoare și ținându-ne de umeri ne îndemnară să ne ridicăm și ne împinseră.

Copacii erau mai deși, mai pletoși. Lumina de var a lunii nu mai pătrundea decât rareori printre frunzișurile lor. Ne purtară așa timp de câteva minute. Apoi, în fața noastră se deschise un mic luminiș. Bărbați cu fesuri albe pe cap, cu ghebe negre pe spate și cu pantaloni albi, înarmați cu puști, stăteau tolăniți pe iarbă, la marginea luminișului. Când ne văzură, se sculară în picioare, se apropiară de noi și, lăsându-se jos, se așezară turcește făcând cerc în juru-ne. Ne spuseră să ne așezăm și noi jos. Le urmarăm sfatul. Bărbații vorbeau între ei repede, încet însă, ca și cum le-ar fi fost teamă că, prin aerul rece al nopții, șoaptele lor s-ar putea auzi până departe, în valea pe care o părăsisem. Mi se părea că înțeleg unele cuvinte.

— Cine sunteți voi? ne întrebă unul dintre ei, care, rupând cercul, venise mai aproape.

Tăcui. Îl lăsai pe Diplomat să se descurce cum s-o pricepe. Credeam că le va răspunde. Diplomatul însă, țâfnos, le întoarse întrebarea:

— Dar voi ce fel de oameni sunteți?

Cel care ne întrebase își trase, răsucindu-și alene vârful mustăților cu o mână, pușca mai lângă el și pufni în râs.

— Dacă noi am fi prinșii voștri, v-am răspunde. Acum însă voi sunteți prinșii noștri. Voi trebuie să ne răspundeți.

Argumentul era fără prihană. Mă aplecai spre Diplomat și-i șoptii:

— Nu e cazul să faci pe nebunul, Stârvule. Răspunde cinstit. Nu te codi. Spune-le întreaga poveste.

Deși vorbisem încet, omul cu mustăți lungi mă auzise. Când deschise din nou gura, îmi dădui seama că mă și înțelesese. Îl auzii fără mirare, întrebându-mă românește:

— Sunteți români?

— Români, îi răspunsei, români din România.

— Ați fugit dintr-un lagăr?

— Nu tocmai din lagăr. Am fugit din mâinile nemților care ne-au adus de peste Dunăre și care voiau să ne trimeată lângă Bitolia, în spatele frontului, să săpăm tranșee.

Îi înșirai pe degete toată povestea. Oamenii ascultară tăcuți. Din când în când cel căruia îi vorbeam mă oprea și le tălmăcea celorlalți cuvintele mele.

— Spune mai departe…

Spusei mai departe. După ce-am sfârșit de povestit, m-a iscodit:

— Dar în vale, la sat, ce-ați mai văzut?

Îi vorbii despre omul mort, gol, peste care am dat în drum și despre cele cinci cruci.

— Vasăzică pe Dimachis nu l-au îngropat. Noi l-am omorât pe Dimachis, călăuza. Tot noi i-am ucis și pe ceilalți cinci. Nu l-au îngropat pe viclean! Și-au îngropat numai morții lor. Așa fac totdeauna. Câinii…

— Am mai văzut satul ars.

— Satul nostru.

— Au rămas numai zidurile.

— E bine că cel puțin au rămas zidurile. O să ne dregem noi casele când s-o isprăvi războiul. Ia spune! Altceva ce-ai mai văzut acolo?

— O fată…

Atunci sări un alt bărbat din cei ce ne înconjurau și veni lângă mine, potopindu-mă cu întrebări în care deslușeam cuvinte, fără să înțeleg rostul frazelor.

— Ce vrea? îl întrebai pe omul care vorbea românește.

— Te întreabă dacă fata pe care ai văzut-o acolo jos era vie sau moartă. E fata lui. În vipia plecării, a uitat-o acasă.

Mă cuprinse deodată frigul, un frig ascuțit, care făcea să-mi clănțăne dinții. Șira spinării mi-o simții sloi de gheață.

— Iartă-mă, nene, spusei dârdâind, mi-e frig.

Omul care mă întrebase despre fata lui își desprinse gheba largă de pe umeri, desfăcându-i singura cheutoare care i-o lega în față și mi-o puse pe spinare, apoi mă înfășură în ea, tot. Căutându-mi ochii în lumina lăptoasă a lunii, mă întrebă:

— Spune-mi odată, omule, fata mea era vie sau moartă?

Îmi înghițiii saliva care-mi năclăia gura și spusei:

— Dumnezeu s-o ierte. Moartă era. Am privit-o de aproape. Zăcea într-o baltă de sânge. Avea rană la gât. Și pieptul găurit de trei, patru ori cu baioneta.

Omul se descoperi și-și strânse tâmplele între mâini. Murmură:

— Milena, Milena, Milena…

Murmură din ce în ce mai încet. Murmurul i se stinse într-un suspin. Cu capul descoperit, se ridică. Se ridicară și ceilalți, și, nedespărțindu-se de arme, își luară și ei fesurile de pe cap. Mă descoperii și eu. Se descoperi și Diplomatul. Ne ridicarăm și noi. Pe oameni îi auzii șoptind:

— Dumnezeu s-o ierte, Dumnezeu s-o ierte, Dumnezeu s-o ierte…

Se închinară. Ne închinarăm și noi. Apoi ne așezarăm la loc, ca mai înainte, în cerc. Omul a cărui fată fusese ucisă în vale își strânse iarăși tâmplele între mâini. Obrazul îi era împietrit. Ochii aprinși. Mustața, cât vrabia, îi tremura.

— Zicule, ți-au mai rămas șapte copii.

— Șapte mi-au mai rămas. Dar omul are zece degete la mâini. Taie-i unul. Pe oricare i-l tai, carnea sângeră, rana doare. Îți moare un copil. Te doare sufletul și te doare carnea. Doare! Doare! Dar au să mi-o plătească. Au să mi-o plătească ei. Câinii…

Din cerul nopții de sfârșit de august se desprindeau și cădeau în gol stele. Stele mari, galbene și argintii, stele de toamnă.

— Cad stele.

— Multe.

— Mor oameni.

— Acum mor mulți oameni.

— Nici n-are cerul atâtea stele câți oameni mor acum.

— Dacă pentru fiecare om care moare acum ar cădea o stea, cerul ar rămâne văduv de stele. Negru ar rămâne.

Bărbatul care știa românește, și care părea a fi căpetenia sătenilor, spuse:

— Trebuie să se ducă doi din voi în vale, să se strecoare cum vor ști și să aducă aici trupul copilei, să-l îngropăm în munte. Nu se cade să lăsăm trup de creștin neîngropat.

— Eu mă duc, rosti tatăl moartei.

— Nu, Zicule, nu trebuie să te duci tu. Ești prea încins de durere. Prea plin de mânie. Nu. Tu trebuie să rămâi aici, în zorii zilei vom fi atacați. O să te răzbuni mai crunt aici. Să se ducă alții.

Luna pogorâse peste creasta munților. Din umbra care se îngroșase, se ridicară doi bărbați.

— Cu voia ta, ne ducem noi doi. O s-o găsim, o s-o luăm și-o s-o purtăm lin, pe brațe, ca și cum copila ar fi vie. Lin o s-o purtăm pe brațe.

— După ce ajungeți în vale, pitulați-vă și așteptați până ies soldații din cantonament și pleacă spre noi. Să vă întoarceți pe poteca știută numai de noi și să nu folosiți armele decât la nevoie, pentru apărare.

— Nicio grijă.

Plecară.

— Eu cred, spuse căpetenia, că dușmanii ne vor ataca în zori. O să-i lovim.

Apoi mi se adresă mie:
— Băiete, nu ai văzut cumva la ei și mitralii?
— Aveau câteva, pe catâri. Aveau și două tunuri mici, de munte, tot pe catâri.
— Mi-am închipuit eu.
Se întoarse către oamenii lui și le spuse:
— Culcați-vă și încercați să dormiți. Pentru mulți dintre noi poate că acesta va fi ultimul nostru somn înainte de somnul cel mare. Eu am să mai stau de vorbă cu rumânii ăștia.
Muntenii se depărtară și se culcară în iarbă, la marginea luminișului, cu mâinile încleștate pe arme. Numai un băiețandru, ceva mai nălțuț decât mine, rămase lângă căpetenie.
— Nuși, îi porunci căpetenia, adu desaga cu merinde. Și plosca cu rachiu.
Băiatul se pierdu printre copaci. Nu întârzie mult. Se întoarse.
— Poftim, tată!
Omul îmi întinse plosca.
— Gustă. Și dă-i-o și lui. E bun rachiul. Alungă osteneala din trup.
Sorbii câteva înghițituri și trecui plosca Diplomatului. Era o ploscă mare, burticoasă, legată în curele. Simții că mi s-a aprins gura și că vâlvătăi de foc se răspândesc din stomacul meu în toată carnea pe care o mai aveam. Băutura, tare, mă încălzi, mă înfierbântă.
— Luați pâine și brânză. N-oți fi mâncat de mult.
— Mulțumim, nene.
Pâinea era uscată și neagră. Dar avea gust dulce. Mirosea a burduf de oaie brânza, dar alta mai sărată și mai sățioasă nu pusesem până atunci în gură. Mâncai, grăbindu-mă, ca să mă satur cât mai curând. Mă săturai. Mai trăsei o dușcă de rachiu, pentru astâmpărarea setei care mă chinuia. Diplomatul, sătul și el, după ce ținu mult plosca să-i gâlgâie la gură, mulțumit, se târî mai la o parte și adormi adânc.
— Nene, îi aruncai eu, să mă ierți, te rog, de cutezanță. Unde ai învățat românește? Vorbești ca la noi, pe valea Dunării.
— Vorbesc ca pe valea Dunării! Păi cum să nu vorbesc? Am trăit câțiva ani în România și chiar pe valea Dunării. Acolo m-am deprins cu graiul vostru.
— Cam pe unde?
— În Teleorman, la Clocociov. Am fost acolo paznic la un boier.

— La Arizan?

— La Arizan. Dar tu de unde-l cunoști?

— Am slugărit și eu la el. Îl mai ții minte pe moș Alexe?

— Nu l-am uitat.

— Și pe domnul Lascu îl mai ții minte?

— Și pe domnul Lascu, și pe Bulac Bulancea, bulibașa. Nu i-am uitat pe niciunul.

— Grozav boier, boierul Arizan, zisei. Înainte de război a fost la vânătoare, în Africa. Poate știi dumneata. Acolo a și rămas chior. În locul ochiului stins de laba unui leu, acum boierul poartă ochi de sticlă.

Cuțovlahul, sub mustață, rânji.

— Așa spun oamenii? Că boierul și-a pierdut ochiul în Africa?

— Așa a spus boierul. Așa spun și oamenii.

— Boierul e cam fanfaron. Așa l-am cunoscut. Își pregătea puștile – avea o droaie de arme – costumele de vânătoare, căștile de pânză albă. Le împacheta și pălăvrăgea că pleacă în țări străine să vâneze sălbăticiuni. De fapt își lăsa bagajele la București, avea el acolo niște pârțotine cu care se ținea și se ducea la Paris, să petreacă. La întoarcere, tras la față de chefuri, îndruga vrute și nevrute.

— Atunci cine l-o fi lăsat chior?

— Avea el cândva la Clocociov un paznic macedonean. Paznicul acela îl slujea cu credință. Boierul îl plătea și machedonțul cu pușca și biciul îi păzea moșia. Boierul avea pârțag și obișnuia să-și bălăcărească și să-și bată slugile din ce i se năzărea.

— Știu, nene.

— Într-o zi boierul era supărat. Îi sărise o doagă. Și l-a întâlnit pe machedonț, sus, la arman, pe moșie. L-a înjurat din senin de mamă. Machedonțul s-a năpustit asupra lui, l-a înfășurat în harapnic, l-a târât jos de pe cal, i-a luat pistoalele și l-a stâlcit în pumni, dându-i câteva și cu mânerul pistolului. Boierul, voinic, nu-și primea liniștit bătaia. Se zbatea. Ba mai lovea și el. Din greșeală, machedonțul l-a lovit în față și i-a pleznit bulbul ochiului. Nu-i pare rău nici acum machedonțului, dar, zici că acum boierul poartă ochi de sticlă în locul celui stins…

— Da. Poartă un ochi de sticlă. Bine făcut. Ochiul de sticlă boierul și-l acoperă cu monoclu. Dacă nu-l știi, nu bagi de seamă că boierul poartă ochi de sticlă.

— O fi el ochiul acela de sticlă frumos, cum spui. Doctorii sunt meșteri mari. Însă boierul nu poate să vadă cu un ochi de sticlă. După ce l-am bătut, l-am legat și l-am lăsat acolo să-l găsească slugile. I-am luat calul. Am trecut pe la arman și mi-am luat gologanii pe care-i strânsesem, iar noaptea am lăsat calul pe malul Dunării, iar eu am trecut dincoace cu o barcă. M-am întors aici, acasă, în munții noștri.

— Am auzit eu, nene, de un paznic machedonean care a trăit un timp la Clocociov, unul pe chema Gură-Neagră. Se șoptea că acest Gură-Neagră ar fi ridicat mâna asupra boierului și că boierul l-a împușcat și a pus slugile să-l îngroape noaptea, pe furiș, în pământul larg al moșiei.

— Cum vezi, Gură-Neagră n-a murit.

— Mie unuia îmi pare bine, nene Gură-Neagră.

— Timpuri trecute. Și întâmplări uitate. Acum avem altele, mai grele, pe cap.

Ardeam de dorința să știu unele lucruri pe care nu le deslușeam prea bine și l-am mai întrebat:

— Nene Gură-Neagră, dar ce s-a întâmplat ieri, în vale?

— Călăuziți de Dimachis, un grec de la Ianina, care mai înainte negustorea prin părțile noastre, detașament de cinci soldați – trei austrieci și doi bulgari – au venit cu poruncă să ne ridice vitele. Cum să le dăm noi lor vitele noastre? Atâta avem. Fără vite pierim. Le-am spus că vitele nu le dăm, și că le ținem sub pază, sus, în munte. Ne-au amenințat cu împușcarea și cu arderea satului. Au mai ars pe aici, prin preajmă, sate și au mai împușcat oameni. Nu le-am dat răgaz nici măcar să pună mâna pe puști. Cum ne aflam acolo sodom de oameni, am tăbărât asupra lor și i-am ucis. Femeile au strâns ce-au putut strânge la repezeală și am plecat cu toții. Ne-am tras aici. În munte. Nemții și ceilalți, cu care sunt în cârdășie, au un post militar ceva mai departe de satul nostru, pe cursul văii. Au auzit împușcăturile, unii din noi s-au slujit atunci de pistoale, și au trimis repede spre satul nostru un alt detașament, de nemți și de turci. Au tras după noi, dar nu ne-au pricinuit pierderi. Și cum erau puțini – opt turci și doi nemți – n-au găsit în ei curajul să ne urmărească. Au aprins satul și acuma am aflat de la tine că au măcelărit-o pe fetița lui Zicu. S-au temut c-o să ne-ntoarcem noaptea peste ei, să-i găbuim. Au plecat, după ispravă, spre postul lor. Ne-am întors la cărare, pe poteca numai de noi știută. Și i-am pândit la o strâmtoare. I-am prins pe toți, fără să folosim pușcă sau pistol, cu arcanul, cum v-am prins și pe voi.

— Și ce-ați făcut cu ei? I-ați omorât?

— Nu încă. Le-am luat armele și munițiile și i-am trimis ceva mai sus, în munte. Îi păzesc muierile noastre. Nu le râvnesc soarta.

Văzduhul începu să se subțieze. Cerul se albi. Băiatul lui Gură-Neagră dormea lângă tată-său. Gură-Neagră, îi puse mâna pe frunte. Băiatul făcu ochi.

— Nuși, se apropie ziua. Trezește oamenii și pe urmă dă fuga, scoală-l pe căpitanul Milos și veniți amândoi încoace. Să nu întârziați.

Treziți de băiat, oamenii se ridicară și veniră lângă Gură-Neagră. Scoaseră din dăsagele lor dungate, țesute din păr de capră, brânză de burduf și coltuce mari de pâine neagră. După ce două ploști mari, pântecoase, ferecate în curele și alămuri, gâlgâiră la fiecare gură, oamenii se închinară și mâncară în tihnă.

Pe când mâncam, se îndreptau către noi, grăbiți, Nuși, băiețandrul lui Gură-Neagră, și un bărbat oacheș, scurt, îndesat, lat în umeri, cu mustăți mari, căzute pe oală.

— Înfruptă-te și dumneata cu ceva, căpitane Milos.

Căpitanul, care nu mai păstra din fosta lui uniformă militară decât bocancii groși, arăta la straie ca toți ceilalți munteni. Cinsti și el plosca. Mâncă și el. Numai Zicu rămase mai la o parte și nu puse nimic în gură. Acum nu-și mai ținea capul între mâini. Cu obrazul împietrit, părea întreg cioplit din piatra aspră, pământie, a muntelui masiv, care ne ținea pe noi toți pe spinarea lui.

Gură-Neagră îi spuse încet sârbului că noul detașament care venise de cu seară în vale era înzestrat cu mitraliere și cu tunuri mici, de munte, purtate pe catâri. Sârbul ridică din umeri:

— Ce-avem de făcut altceva decât să ne batem cu ei?

— Ce facem cu prinșii?

— Să ne sfătuim.

Se sfătuiră între ei îndelung, cap lângă cap.

Diplomatul se trezi. Veni lângă mine și ascultă.

Doi munteni se duseră în pădure. Cei rămași în preajma noastră tăceau. Spre miazăzi tunurile cu glas gros salutau zorile.

Peste puțină vreme, cei ce plecaseră mai sus, în munte, se întoarseră aducând între ei opt soldați turci, zdrențuiți și doi nemți în uniforme cenușii-verzui, mototolite. Unul dintre nemți, tânăr că de-abia-i răsărise tuleiele, purta cizme cu carâmbi înalți și galoane pe umăr. Celălalt neamț

era un bărbat aproape bătrân, cu mustăți înspicate, tunse scurt. Printre turci se aflau și mai tineri și mai puțin tineri. Marșurile lungi pe care le făcuseră prin munți, nemâncarea de care sufereau și ei, silnicia războiului îi îmbătrânise pe toți. Turcii se uitau la noi cu ochi mari, în care licărea spaima și se întrebau poate ce au de gând să facă cu ei muntenii din luminiș care, unii dintre ei, purtau chiar armele lor. În urma cârdului de prinși veniră și două muntence, înfășurate în pestelci colorate, cu capetele acoperite cu barișe înflorate și încălțate cu opinci. Purtau și ele în mâini puști, cu baionetele puse.

Tocmai atunci, dinspre poteca unde fusesem prins eu și Diplomatul, în miez de noapte, cu arcanele, se apropiau de noi, călcând încet printre tufanii mari și uscați de toamnă, cei doi bărbați pe care Gură-Neagră îi trimisese de cu noapte la satul din vale. Unul din ei aducea pe brațe, lin, de parcă ar fi fost vie și numai adormită, fata moartă. Bărbații se ridicară, ca la o poruncă numai de ei auzită, în picioare și-și descoperiră capetele. Ofițerul neamț răcni scurt o poruncă și prinșii, așa cum erau, cu mâinile legate la spate, apropiară călcâiele și le sunară luând poziție de drepți.

Moarta a fost culcată pe iarbă, cu fața la cerul care se luminase și care părea atât de aproape de pământ. Tatăl moartei făcu câțiva pași și îngenunche lângă fată. Îi mângâie gâtul pe jumătate tăiat, pe care se uscase sângele ca niște ciudate mărgele roșii, și-i mângâie trupul împuns în câteva locuri de ascuțișul baionetelor. Îi sărută ochii închiși și fruntea care rămăsese, în fața ușor încruntată, tot netedă, și-i sărută mâinile mici, care rămăseseră strânse, și-i sărută și picioarele, încălțate în opincuțe vechi, cu ciucuri albaștri la vârf. Îl auzii murmurând:

— Milena, Milena, Milena…

Din nou murmurul i se stinse într-un suspin. Își luă fata în brațe și i-o dete uneia dintre cele două muntence, care, tăcute, priveau copila moartă, cu obraji de pământ.

— Duceți-o sus. Spălăți-o și pregătiți cele de cuviință. O înmormântăm mai târzâu, după ce…

Munteanca luă moarta în brațe.

— Lăsați armele aici. O să ne trebuie.

Femeile se strecurară amândouă, printre copacii rari, apucând-o pe cărare spre vârful muntelui.

— Îi dezbrăcăm pe toți?

— Pe turci nu, răspunse Gură-Neagră. Zdrențele lor nu fac nici două cepe degerate. Colcăie de păduchi. Numai pe ăștia doi dezbrăcați-i… și-i arătă cu mâna pe nemți.

Doi oameni se duseră și-i dezbrăcară. Îi lăsară numai în izmene.

— Să-i împușcăm? întrebă un muntean.

— Astăzi o să avem nevoie de multe gloanțe. Să nu le stricăm pe ei. Spânzurați-i.

Gură-Neagră se apropie de ofițerul neamț și-l întrebă:

— De ce ne-ați ars satul?

— Ordin. Acum e război. Ordin de la împărat.

— Și pe copilă cine a ucis-o?

— Turcii. Nu i-am putut opri. Când am văzut ce fac, era prea târziu.

— Știți că veți muri?

— Știm. Așa e războiul.

Muntenii pregătiră lațuri din niște bucăți de frânghie cenușie, de cânepă. Turcii și nemții se uitară buimaci și tăcuți la muntenii care se urcaseră în tufani și legau încet și cu băgare de seamă lațurile de crengile groase.

— Gata?

— Gata.

Muntenii săriră jos. Împinseră spre tufani pe cei opt turci. Turcii izbucniră în plâns, însă niciunul din ei nu încercă să fugă. Patru turci fură puși să se așeze în patru labe sub patru tufani. Ceilalți patru se urcară cu picioarele pe spinările lor. Gură-Neagră le porunci:

— Acum puneți-vă lațurile de gât!

Turcii își luară fesurile roșii din cap, le aruncară în iarbă și își potriviră lațurile. Muntenii se apropiară de turcii care stăteau nemișcați în patru labe, și-i împinseră cu picioarele mai la o parte. Cei din lațuri se zbătură în gol.

— Acum e rândul vostru.

Mai spânzurară în același chip doi turci. Sub ceilalți doi îi siliră pe nemți să se așeze în patru labe și să le slujească de scaune. După aceea bătrânul soldat neamț îi sluji de scaun ofițerului. Careva întrebă:

— Pe ăsta cum îl spânzurăm?

Gură-Neagră zise:

— Să se urce în copac, să-și așeze singur lațul de gât și să-și dea drumul.

Neamțul se urcă în copac și execută întocmai porunca.

Acum, de zece tufani strâmbi și urâți, cu frunzele mușcate de gura toamnei, atârnau zece oameni: opt îmbrăcați și doi rămași numai în izmene.

Toți zece aveau gurile strâmbe și limbile vinete, ieșite pe jumătate printre dinți. Capetele unora erau ușor plecate în dreapta. Ale altora în stânga, după cum se întâmplase să fie agățat nodul lațului în jurul gâtului.

Gură-Neagră veni lângă mine și lângă Diplomat:

— Voi sunteți străini. O să vă însoțească Nuși până la locul unde așteaptă femeile noastre, cu copiii și cu vitele. N-aveți de ce să rămâneți aici. În curând o să fim atacați și o să trebuiască să ne luptăm.

Diplomatul se încruntă. Se treziră undeva, înlăuntrul lui, o mândrie și o semeție pe care eu, unul, le socoteam de mult schimbate în cenușă. Cu glas aspru, care nu se asemuia deloc cu glasul lui obișnuit, zise:

— De ce să ne ducem noi să stăm cu copiii și cu nevestele voastre? Nu suntem nici copii și nici muieri nu suntem. Rămânem aici. Ne-ați dat pâine și rachiu. O să încercăm să vă ajutăm cum ne-om pricepe.

Se întoarse spre mine și mă întrebă:

— Tu ce zici, Scaurus?

— Zic să rămânem, Diplomatule.

Gură-Neagră zâmbi:

— Dar voi știți cel puțin să trageți cu pușca?

— Știu, răspunsei, numai să-mi arătați cum se încarcă. Am tras numai cu puști mai vechi, cu cocoș și cu un singur glonte. Văd că voi aveți puști mai noi.

— Le-am luat de la nemți. De arătat cum se încarcă o să-ți arătăm. Se învață ușor. Ușor înveți să omori oameni.

Diplomatul răspunse și el:

— Cu pușca știu să trag, însă mi-ar fi mai de folos dacă mi-ați da și câteva cuțite. Mă pricep să arunc cuțitul de la distanță. Lovesc cu vârful tocmai unde ochesc.

— O să-ți dăm o pușcă și o să-ți facem rost și de câteva cuțite.

Gură-Neagră adună vreo șapte, opt cuțite de pe la muntenii care aveau fiecare câte două, trei, păstrate în teci de piele, la brâu. Diplomatul, bucurându-se, pipăi unul cu degetul, trecându-l pe tăișuri și pe vârf.

— Scaurus, dacă atunci, noaptea, în vagon, aveai un cuțit de ăsta la tine, nu o gioarsă ca aia pe care o păstrezi în brâu, mă curățai. Ar fi fost păcat, nu?

— Eu știu, Stârvule?! Poate că n-ar fi fost rău. Dacă te omoram atunci, în vagon, n-aș fi ajuns până aici.

— Și-ți pare rău că te afli aici?

— Nu-mi pare. De nimic nu-mi pare rău.

Căpitanul Miloș și Gură-Neagră o luară înainte. Ne luarăm și noi după ei.

Risipiți, și mergând tupilați printre tufani, ajunserăm la marginea platoului. Acum se luminase bine de tot de ziuă. Soarele, tânăr parcă, lumina munții goi, lumina pădurile rare și lumina urcușul povârnit pe care-l suisem noaptea cu Diplomatul. Mă întrebai cum de izbutisem să-l urcăm, atât era de strâmbă și de cotită pe lângă văgăuni adânci poteca pe care în revărsarea de soare ce ne înconjura o vedeam întreagă și lângă care văgăunile adânci mai păstrau încă pe fundul lor maldăre groase de întuneric.

Atacarea muntelui nu era o operație ușoară, mai ales pentru soldații din vale, infanteriști, adunați din patru armate diferite, obișnuiți cu lupta de tranșee, dar neavând habar de această Macedonie ciudată, plină de ascunzișuri și de cotloane. Atacul, totuși, urma să înceapă din clipă în clipă. Noi, laolaltă, eram numai optsprezece oameni. Atâția putui număra, nelăsându-mă la o parte pe mine și pe Diplomat, când ieșirăm din pădure și începurăm, unii dintre noi, să ne înșirăm în jos, pe povârniș. Greșisem însă socoteala. Acolo, pe povârniș, se mai aflau la pândă încă șase bărbați care, păzind poteca, nu se clintiseră de la locurile lor toată noaptea. Fără îndoială că, la urcuș, trecusem printre ei, însă nu-i simțisem, iar ei, văzându-ne civili și fără arme, ne lăsaseră să trecem, fiind încredințați că o să fim negreșit prinși sus, cu arcanul.

Soldații detașamentului din vale, unde satul ars se vedea în limpedea lumină a dimineții ca în palmă, părăsiseră cantonamentul și se îndreptau, într-un șir subțire de câte unul, spre capătul cărării care ducea către noi. Câțâva catâri fuseseră lăsați, cu îngrijitori, să pască printre stânci. Ceilalți, purtând poveri pe spate, aveau să urce și ei povârnișul. Gură-Neagră zâmbi:

— Puțini au să ne scape.

La înălțimi, pe marginea platoului păduros, rămăseseră, pentru o ultimă rezistență, dacă dușmanul ar izbuti să ne sfărâme și să ajungă până acolo, opt oameni. Ei trebuiau să stea ascunși într-un fel de tranșee, pe care o săpaseră în pământul pietros, cu o zi înainte, și o acoperiseră cu crengi uscate și cu ierburi, de nu se cunoștea, și să nu deschidă focul, orice s-ar întâmpla, decât în ultimul moment. Ceilalți furăm răspândiți pe după tufișuri și pe după stânci, în așa fel, încât noi să avem sub ochi aproape întregul traseu al urcușului, iar dușmanii care aveau să încerce să urce să nu ne vadă. Pe mine mă luă Gură-Neagră lângă el. Băiețandrul Nuși se aciuă,

ca unul care cunoștea bine locurile, singur, într-un cotlon. Căpitanul Miloș și Diplomatul cerură să închidă ei, în partea de jos, lanțul apărării.

Înainte de a ne despărți, poate pentru totdeauna, căci moartea ne da într-una ocol, îl întrebasem pe omul cu care plecasem la drum:

— Ce te-a apucat să-ți arăți vitejia, Stârvule?

— Am visat-o azi-noapte, pe când dormeam, pe doamna Elvira Cârlan. Mă îmbrățișa și mă săruta, umplându-mă de bale. Mă îmbia s-o culc. Eu, Scaurus, cred în vise. Astăzi voi muri, păcătosule, și încă nu ți-am plătit pentru loviturile de cuțit din vagon.

— Dacă ai să mori, să știi că n-o să-mi dau osteneala să te îngrop. Am să te las să-ți ciugulească păsările munților ochii.

— Parcă nu e totuna? Totuna e, Scaurus.

Plecând și mângâind mânerele cuțitelor, îmi aruncase:

— Vezi, poartă-te bine, să nu râdă machedonții de tine.

— Mai bine te-ai gândi la pantalonii tăi. Vezi să nu-i uzi și să nu-i umpli cu ce miroase urât.

În afara prevederilor lui Gură-Neagră, nemții urcaseră, Dumnezeu știe cum, de cu noapte, tunurile în munte, în spatele nostru. Când rândul ostașilor se angajă pe povârniș, bubuiturile lor scurte începură să răsune și obuzele să se spargă în stânci. Deocamdată, obuzele trecură peste capetele noastre și ni se sparseră în față, departe. Sârbul își părăsi locul și se târî printre pietre și tufișuri spre noi.

— Dă-mi un om, Gură-Neagră. Am să fac tunurile să tacă.

— Ia-l pe fiul meu. Cunoaște fiecare tufă și fiecare colț de piatră.

Sârbul plecă de-a bușilea în susul povârnișului. Tunurile își scurtară bătaia. Șrapnelele pleznirâ din ce în ce mai aproape de noi. Ne îndreptarăm privirile în partea de jos a potecii. Șirul de soldați înainta pe brânci. Bălăbănindu-se, înaintau și catârii cu mitralierele pe spate.

— Poate că nemții cred că noi îi așteptăm tocmai sus.

Avea dreptate Gură-Neagră. După ce câteva obuze pleznirâ chiar pe marginea potecii, tunarii, urmărind poteca, începură s-o bată de-a lungul către platou. Devenii numai ochi. Buzele, care-mi plezniseră dintr-odată, de parcă m-ar fi lovit cu pumnul cineva peste ele, mă usturară. Mi se uscă și mi se întări cerul gurii și mă duru. O sete grozavă mă cuprinse și mă mistui cu arșița ei.

Fusese prea sărată brânza de burduf pe care o mâncasem mai înainte. Pântecul, lipit de iarbă și de pietre, mi se frământă și soarele care mă

ajunsese îmi gâdilă plăcut ceafa și spinarea și mă încalzi.

Gură-Neagră spuse:

— În frunte urcă turcii. Pe urmă bulgarii. Vin la rând austriecii. Nemții, în coadă.

— De ce, nene?

— Pentru că atunci când vom trage în turci și în bulgari, nemții vor vedea dincotro pornesc focurile noastre de pușcă și vor ști unde ne aflăm, ca să ne lovească. Turcii și bulgarii sunt sacrificați de la început.

Bătaia tunurilor de munte se înteți, dar obuzele lor se spărgeau acum destul de departe de noi ca să ne mai îngrijoreze.

Pândind, văzui cum un turc îmi cade tocmai în cătarea armei. Îl întrebai pe Gură-Neagră:

— Să trag?

— Ai răbdare. Așteaptă să deschidă ceilalți focul.

Drept în fața mea se târa venind un turc tânăr, cu barbă rară. Fesul roșu și-l dăduse pe ceafă. Se târa un pas, doi, cu arma, care-i îngreuna mersul, pe lângă el, apoi se ridica pe genunchi și smucea după el catârul care călca, grijuliu, din piatră în piatră. Dacă aș fi vrut, l-aș fi putut ochi între sprâncene. Mă pomenii că-mi pare rău că nu aveam încă îngăduința s-o fac. Lungitul pe burtă, tunurile care băteau, soarele, care îmi înfierbântase spinarea, buzele pleznite, care mă usturau și care sângerau, cerul gurii, care mă durea, munții negri, tufele și pietrele din jur, totul, totul mă întărâta. Mă întărâta mai ales încordarea în care mă aflam, și care mi se părea fără sfârșit, și de neîndurat. Poate că nu m-aș fi stăpânit, cu toată străşnicia poruncii lui Gură-Neagră, dacă…

În aceeași clipă, în care eu mângâiam trăgaciul, se petrecu un fapt uluitor. Turcul cu barbă rară se ridicase în genunchi să smucească după el catârul. Îl văzui cum își pune mâna la coasta stângă și-l auzii scoțând un strigăt înspăimântător. Apoi, în clipa următoare, îl văzui prăvălindu-se în prăpastie. Al doilea cuțit se înfipse în gâtul catârului care, înnebunit de durere, săltând și sărind peste pietre, se repezi spre tufișuri tocmai către cel care-l lovise. Celălalt turc, ce-i venea primului în urmă, mirat că nu auzise foc de pușcă, își săltă capul să vadă ce se petrece. Un cuțit venind prin văzduh i se înfipse în tâmplă și-l aruncă pradă nemișcării. Lovit și el în gât, al doilea catâr sări în lături, însă în cealaltă parte, și-l înghiți golful. Acum, împușcături izbucnind dinspre povârniș se risipeau pe deasupra noastră. Bătaia tunurilor își schimbă brusc traiectoria și schijele prinseră să plouă în

preajma noastră. Valul subțire de soldați care urca pe povârniș, încurajat de obuzele care ne descoperiseră, înaintă, cu oameni care se târau pe brânci și cu catâri care se lăsau trași. Era, acel val, ca o râmă uriașă, lungă, cenușie, înflorită ici și colo de fesuri roșii ca macii. Rima cenușie se târa. I se reteza mereu capul. Cădeau oameni și cădeau catâri. Râma uriașă însă rămânea, în ciuda noastră, vie și se târa înainte, către noi.

Calm, Gură-Neagră ochea și trăgea. Ocheam și trăgeam și eu. Buzele pleznite continuau să-mi sângereze dar nu mă mai usturau. Pântecul mi se frământa, dar nu mă mai durea. Ocheam, ca și Gură-Neagră, oameni și catâri. Oameni și catâri ocheau și ceilalți munteni. Îmi părea rău de catâri. Tunurile apropiate ne împroșcau din spate. Tunurile cele mari, de pe frontul din miazăzi, umpleau munții goi și negri, cu gemetele lor lungi, adânci, dureroase. Un aeroplan cu aripile negre bâzâi ca un uriaș bondar în slava cerului, zburând către sud. Văzând fumul luptei de pe povârniș, pilotul se lăsă mai jos într-un larg ocol. Mitraliera lui țăcăni de câteva ori, ca un lătrat de câine, deasupra noastră, apoi pilotul, dându-și seama că n-ar fi de niciun folos atacatorilor, se înălță și alunecă prin slăvi, mai departe. Tunurile ne prăpădeau. Focurile din vale se întețeau. Ale noastre slăbeau. Îl auzii pe Gură-Neagră murmurând:

— Ce-or fi făcut Milos și Nuși?

Nu era timp de vorbit. Șirul turcilor se topise, în câtarea armelor noastre se iveau acum văcăliile roșii ale șepcilor bulgărești și chipiile turtite ale austriecilor. În spatele lor luceau în soare căștile largi și turtite ca niște ceaune ale soldaților germani care, ca ostași încercați ce erau, se strecurau cu iscusință, folosind fiecare cută și ridicătură a terenului. După mult chin, nemții izbutiră să pună undeva, pe lângă o stâncă sau pe lângă un tufiș, o mitralieră în bătaie. Mitraliera lătra surd, se opri, apoi iar își începu clănțănitul. Departe, în spatele nostru, spre răsărit, pocniră, înăbușite repede, câteva focuri de pistol. Tunurile de munte amuțiră. Prin aer mai zbură un cuțit. Întețirăm și noi focurile. Munții huiră. Mi se înfierbântase pântecul. Poate că soarele, care acolo sus sclipea ca în miez de vară, aprinsese pământul. În gura mea, până atunci uscată-os, simții o năvala de salivă, ori poate de sânge. Era grozav de sărată. O înghiții și-mi mai trecu arșița care-mi ardea măruntaiele.

Când și de ce tăcuse mitraliera? Acum mă durea umărul pe care mi-l tot lovise, zvâcnind, patul armei. Râma cenușie se opri. Apoi începu să se retragă. Nemții și austriecii se târau îndărăt, împușcând însă. Fesurile

turcilor rămâneau nemișcate. Rămâneau nemișcate și șepcile bulgarilor. Încremenite, acopereau câteva capete din care fugiseră gândurile, chipie turtite, austriece.

— Se retrag nemții…

Nu se mai auzi nicio împușcătură. Niciuna. Dacă tunurile de pe frontul din miazăzi n-ar mai fi huruit, liniște de început de lume s-ar fi lăsat noi.

Bănuind că la mijloc ar putea fi și o vicleană cursă, muntenii mai rămaseră un timp nemișcați, în ascunzișurile lor. Gură-Neagră își chemă oamenii. Ne numărarăm din ochi. Rămăsesem numai unsprezece. Dacă sârbului și lui Nuși nu li se întâmplase nimic, pieriseră cinci. Muntenii se duseră și-i căutară pe cei ce nu se arătaseră. Am dat o mână de ajutor și eu și Diplomatul. Gură-Neagră avea fața ca pământul. Clipea des, de parcă ar fi vrut astfel să-și stăvilească lacrimile. Sfârcurile mustăților îi jucau.

Urcarăm cu greu morții care atârnau ca piatra, sus, pe platou. Izbiți de tunuri, pieriseră și acolo doi. Odihneau, sfârtecați, pe iarbă.

Pe când eu și Diplomatul tăceam și priveam morții, printre care puțin lipsise să nu ne numărăm și noi, iar Gură-Neagră se sfătuia cu muntenii cum să-i urcăm mai sus, acolo unde-i așteptau femeile și copiii lor, ca să-i îngropăm după lege, se arătă și căpitanul Miloș, ducându-l la spinare pe Nuși. Gură-Neagră se repezi și-și luă feciorul în brațe. Îi privi îndelung fața frumoasă, bătută de vânt și arsă de soare. Apoi veni încet și-l așeză pe iarbă lângă ceilalți morți.

Din ramuri și din crengi, muntenii împletiră tărgi largi și întinseră câte doi morți pe fiecare. Încărcați cu armele lor și cu mitraliera capturată de pe primul catâr lovit cu cuțitul în gât de Diplomat, ridicarăm tărgile și intrarăm în pădurea în care ne petrecusem noaptea. Cu capetele descoperite, cum ne aflam, trecurăm cu morții noștri pe lângă nemții și turcii spânzurați de copaci în zori, și mergând mai departe, ajunserăm la cealaltă margine a pădurii, unde, cotind printre stânci și tufișuri, începea un alt urcuș. Îl suirăm gâfâind și oprindu-ne deseori pentru a mai prinde puteri.

Vreme de două ceasuri am tot urcat. Am ajuns într-o poiană dincolo de care se întindea, printre stânci goale și ascuțite, o pădure rară. Aci ne-au ieșit înainte femei și copii.

În luminișuri pășteau câteva capre tărcate, cu bărbițe lungi și coarne mari, întoarse, și oile grase ale muntenilor pe care lâna crescuse lungă și deasă. Așezarăm morții în iarba uscată, sub care, aci, lângă cer, răsărise alt rând de iarbă verde, proaspătă, ca primăvara. Femeile, copiii și bărbații, toți

câți ne aflam acolo, căzurăm în genunchi. O munteancă oacheșă, voinică, cu sprâncene stufoase și cu ochi de catifea, umezi, cu pântecul la gură, îngenunche lângă Nuși și îi încrucișă mâinile pe piept. Pe urmă își trecu degetele peste trupul băiatului, ca și cum ar fi vrut să-i netezească zbârciturile straielor. Oamenii se rugau. Șopteau laolaltă un vechi cântec pentru morți, ori poate o și mai veche rugăciune. Nu știu. Chipurile tuturor păreau de piatră și de pământ aspru, întunecat, uscat. Nu jeli nimeni. Nu se văită nimeni. Însă ochii tuturor înotau în lacrimi.

Femeia cu sprâncene stufoase și pântec mare, îngenuncheată lângă Gură-Neagră și plecată peste trupul fără flacără al lui Nuși, țipă o dată, prelung și adânc, ca înjunghiată, și-și puse mâinile peste pântec. Strigătul ei ne înfioră. Apoi munteanca tăcu și-și strânse buzele mușcându-le până la sânge. Gemu înăbușit. Bărbatul o ridică de subsuori și o sprijini. Două băbuțe stafidite o luară între ele și o duseră departe, printre copaci.

Cântecul de moarte ori rugăciunea se sfârșise. Sub arbori se aprinseră focuri și prinseră să fiarbă căldări de aramă, agățate deasupra focurilor, pe crăcane. De la un izvor din apropiere, femeile aduseră apă și dezbrăcându-și morții îi spălară. Într-o parte a pădurii, între copaci, bărbații săpară o groapă largă, izbind cu cazmale și târnăcoape în pământul tare ca fierul și pietros. Unul ciopli pentru morți o cruce. Alături de groapa cea mare săpară una mai mică. Pentru această groapă, cioplitorul meșteri o cruce pe potrivă. Spălați și lăuți, morții, cu trupuri rupte, mușcate de gloanțe și de schije, fură primeniți cu îmbrăcăminte curată. Cu îmbrăcăminte curată fusese gătită mai dinainte și fata ucisă în vale. O femeie frământă câțiva pumni de făină într-o căpistere și, nemaiașteptând să se dospească coca, rotunji pâinișoare și le coapse în spuză. Alta fierse într-o căldare grâu și-l răsturnă îmtr-un găvan rotund, de lemn.

Sârbul săpa la groapa cea mare. Tot acolo săpa și Diplomatul. Eu cu nenea Zicu cel tăcut săpam groapa cea mică. Nenea Zicu săpa lovind cu târnăcopul, sfărâmând pământul tare și dislocând pietrele. Eu scoteam afară pământul și pietrele și făceam o grămăjoară, lângă groapă.

Când, după multă osteneală, totul a fost gata, aduserăm morții lângă gropi. Descoperiți, ne închinarăm. După aceea muntenii începură să șoptească o rugăciune ori poate un cântec vechi, straniu, de moarte, ajuns până la ei, din adâncă vechime.

Cântecul a fost întâi murmurat, apoi vocile au crescut. Cuvintele triste și încărcate de nespusă jale se risipiră printre ierburi, printre copaci și printre

stâncile negre și goale.

Tunurile de pe frontul din miazăzi se apucară iarăși să geamă și să se tânguie. Vaietele și bubuiturile lor le prindeau între ei munții golași, le multiplicau, le amplificau, le azvârleau în văgăuni și în prăpăstii adânci. Muntenii însă nu se sinchisiră de tunuri. Își cântară mai departe cântecul lor, iar după ce-l sfârșiră se închinară, de trei ori, se duseră lângă morți, le sărutară frunțile și mâinile încrucișate pe piept. După aceea puseră fetița pe fundul gropii, așezând-o, de parcă ar fi pregătit-o pentru un somn lung, pe o velință țesută din păr de capră, cu pernuță sub cap. Trupul i-l acoperiră cu crengi tinere, cu frunziș uscat. Prăvăliră peste ea pământ și pietre, fiecare trecând pe lângă groapă și aruncând asupra moartei o mână de pământ. Apoi îi îngropară și pe ceilalți, punându-i unul lângă altul, cu capetele spre apus. Înfipseră crucile în pământ, se închinară și ziseră într-un glas:

— Dumnezeu să-i ierte.

Se auzi prin pădure al doilea țipăt, de fiară înjunghiată. Pe urmă… Pe urmă nu se mai auzi nimic.

Pe când ne aflam încă acolo lângă morminte și bătătoream pământul și pietrele cu picioarele, una dintre cele două bătrâne stafidite veni spre noi. Purta în brațe un copil plăpând, înfășurat într-o bucata de pânză de cânepă. Copilul țipa ușor, ascuțit.

— Nevasta ți-a născut un băiat, Gură-Neagră. Să ți-l crească și să ți-l ocrotească Domnul Dumzeu.

— Să ți-l crească și să ți-l ocrotească Domnul Dumnezeu, spuseră muntenii.

Gură-Neagră luă ghemul viu, înfășurat în pânza de cânepă, îl privi o clipă, apoi începu să-l legene îmcet-încetișor în brațe.

— Să-mi trăiești, Nuși. Să mi te crească și să mi te ocrotească Domnul Dumnezeu, Nuși.

Gură-Neagră îi întinse bătrânei copilul. Și când bătrâna se depărtă cu noul-născut printre copacii uscați de toamnă, Gură-Neagră izbucni în plâns. Poate-l plângea pe Nuși cel abia îngropat. Poate-l plângea pe Nuși cel abia sosit în lumina lumii și în lumină soarelui. Plânsul lui Gură-Neagră era un plâns tăcut, adânc, care parcă venea nu din inima unui om, ci din însăși inima pământului.

Ne-am dus la izvorul ce curgea în apropiere printre pietre și ne-am spălat pe mâini. Muntencele veniră, ne chemară și ne poftiră să stăm jos pe iarbă.

Am stat jos pe iarbă. Ni s-au dat ploști mari cu pântecele ferecate în curele și metale, pline cu rachiu iute și tare.

— Să fie de sufletul morților.

— Bogdaproste. Dumnezeu să-i ierte.

Ploștile gâlgâiră la buzele noastre arse. Gurile și măruntaiele ni se aprinseră de tăria rachiului.

Ni se împărțiră pâinișoare calde, scoase atunci din spuză, și câte un boț de brânză de burduf.

— Să fie de sufletul morților, rostiră încet femeile care ne miluiau cu pomana.

— Bogdaproste. Dumnezeu să-i ierte, răspunserăm noi, cei ce primeam pomana. Bogdaproste.

Gură-Neagră și Zicu nu se atinseră de nimic. Gură-Neagră zise:

— O să mai avem de lucru astăzi. Ziua nu s-a sfârșit.

Sătui, ne ridicarăm și ne luarăm după el, cu sape și târnăcoape pe umeri.

În marginea luminișului în care dormisem, săparăm două gropi. Ne suirăm în tufani. Desfăcurăm frânghiile spânzuraților. Spânzurații căzură în iarbă. Un muntean adună frânghiile. Spuse:

— Poate ne-or mai trebui și altădată.

Pe nemți i-am îngropat, așezându-i ușurel, cu grijă, unul lângă altul. În vârful crucii lor am înfipt întâi bereta soldatului. Am pus peste ea chipiul ofițerului. Căștile, de metal, le trebuiau muntenilor. Pe turci îi așezarăm unul lângă altul, pe fundul altei gropi, mai largi. La căpătâiul turcilor așezarăm un stâlp. În vârful stâlpului înfipserăm, ca într-o frigare, opt vechi fesuri roșii.

— Dumnezeu să-i ierte.

— Să le fie țărâna ușoară.

Pogorârăm. Pe soldații dușmani căzuți acolo nu-i îngroparăm. Îi împinserăm cu picioarele ori cu uneltele pe care le aveam asupra noastră pe marginea prăpastiei de-a lungul căreia se întindea poteca și le făcurăm vânt în adâncuri. Erau prea rupți, prea zdrențuiți ca să ne mai ostenim să-i despuiem. Muntenii îi despuiară numai pe austrieci. Unul din ei avea trupul scurt, rotofei, gras, acoperit de păr, ca o maimuță. Ceilalți erau slăbănogi. Le-ai fi putut număra și coastele.

— Dumnezeu să-i ierte.

Aruncarăm în prăpastie și cadavrele câtârilor.

Căpitanul Miloș luă câțiva munteni cu el. Se duseră să demonteze și să ia cu ei închizătoarele tunurilor pe care muntenii nu le puteau târî cu ei în munți.

Puștile morților însă le strânserăm. Adunarăm și munițiile.

Din soldații și catârii care muriseră de cuțit și se prăvăliseră în timpul luptei în prăpastie, muntenii scoaseră cuțitele, le șterseră de sânge, le băgară în tecile pe care Diplomatul le păstrase, și și le infipseră în brâiele late. Nu se pierduseră decât două cuțite.

— Păcat de ele, spuse un muntean. Le aveam din bătrâni. Acum nu se mai pomenește pe nicăieri asemenea marfă.

Seara, Gură-Neagră ne chemă lângă el.

— Voi sunteți oameni străini. Trebuie să vă duceți într-ale voastre. N-aveți de ce să mai rămâneți între noi.

— Ne ducem, nene Gură-Neagră.

— Spuneați că vreți să răzbiți către Ohrida, către granița Albaniei.

— Da.

— Nu v-aș sfătui. În Albania sunt tulburări mari. Mai bine s-o apucați către răsărit, spre Bulgaria.

— Dar drumul e mult mai lung.

— Adevărat. Drumul e mult mai lung. Însă odată ajunși în Bulgaria, sunteți ca și ajunși în țară. O să vă arătăm o potecă pe care n-o știm decât noi. Să mergeți pe ea până ajungeți în vale.

— Și pe urmă?

— Pe urmă o să vă-nvețe Dumnezeu ce să mai faceți.

— Dar voi rămâneți, în munte, nene Gură-Neagră? mă gâdilă limba să-l întreb.

— Rămânem în munte. Urcăm mai sus, cu turme cu tot. Suntem la noi acasă. Mâine dimineață detașamentul o să încerce să ne atace iarăși. N-o să ne mai găsească. Ne strecurăm și ne pierd urma.

Ne deteră pentru drum o ploscă de rachiu, câte o mână de grâu fiert și câte o pâinișoară.

— Să fie de sufletul morților.

— Bogdaproste. Dumnezeu să-i ierte.

— Hai, Scaurus!

Plecând, trecurăm pe lângă muntenii care-și pregăteau așternuturile să se culce.

Câțiva tocmai plecau spre vale, la pândă. Femeia cu sprâncene groase avea acum fața lină, liniștită. La sânul ei mare, pietros, scos pe jumătate de sub cămașa desfăcută la gură, sugea lacom copilul cu cap lunguieț, țuguiat.

Ne-am luat seara bună de la ei.

— Pe aici… Mergeți înainte… Băgați de seamă să nu pierdeți de sub picioare poteca.

Merserăm… Merserăm… Țipenie de om nu întâlnirăm.

Acum… Acum, un om uriaș, cum nu mai văzusem, se afla în fața mea. Mâna stângă, îndoită din cot, și-o ținea prinsă-n șold, cu degetele înfipte în brâu. Mâna dreaptă, cu o palmă grozav de mare, cu degete lungi și groase, răsfirată, o ridicase în sus. Ochii îi avea mari. Erau oare ochi sau numai două găuri largi și adânci, pline de întuneric? Fruntea îi era îngustă cât lățimea degetului și mustața groasă și dreaptă îi reteza în două obrazul. Picioarele și le odihnea în sandale. Trupil și-l apăra cu o tunică scurtă de zale. De umărul stâng îi atârnau arcul și tolba cu săgeți, plină. De două ori și jumătate era mai înalt decât oricare alt om. Așteptam, după semnul mâinii lui ridicate, încremenită, să-mi spună răstit:

— Stai!

Nu-mi spunea nimic. Dar semnul mâinii lui mă oprise. Îmi țineam bine răsuflarea și mă stăpâneam să nu strig. De altfel, chiar dacă aș fi strigat, nu m-ar fi auzit nimeni, în afară de Diplomat. Însă Diplomatul nu-mi putea da nicio mână de ajutor.

Șapte zile și șapte nopți, îngăduindu-ne numai rare ori scurte popasuri, urcasem și pogorâsem poteci de munte. Merindea puțină o isprăvisem. Ne ajunsese iarăși sleiala. Avusesem tot timpul grijă ca bubuiturile tunurilor de pe frontul din miazăzi să le primim mereu în urechea dreaptă și avusesem grijă ca soarele să ne răsară în fiecare dimineață drept în față. Noaptea, dacă cerul era mai senin, ne mai călăuzeam și după stelele pe care le cunoșteam ca pe niște rude. Ajunsesem într-o retezătură de munte, largă, pardosită parcă de mână de om, cu mari lespezi de piatră. Îmbucăturile dintre lespezi, bătute de ploi, nu putuseră să rețină între ele țărâna adusă din văi de furtuni. Văile, înecate în ceața deasă a serii, nu le vedeam. Vedeam numai, prin fumuriul începutului de noapte, că între marginile retezăturii muntelui și creștetele altor munți, mai înalți, care se ridicau în depărtări, se întind văi largi pe care le bănuiam străbătute de ape.

Coborând din munte și ajungând pe această podea de piatră, pierdusem poteca de sub picioare. Fără îndoială că ea trecea peste aceste lespezi care

nu păstrau pașii oamenilor și luneca spre vale, pe vreun povârniș mai dulce. Noapte cum era, nu aveam să găsim celălalt capăt al potecii, oricât l-am fi căutat. Diplomatul se lungise pe o lespede și-mi spusese:

— Nu pot să merg mai departe. Nu mă mai țin picioarele. Simt că leșin. Îți propun, Scaurus, să dormim aici.

I-am întins plosca, pe fundul căreia se mai găseau câteva picături de rachiu și un pumn de grâu fiert, pe care-l păstrasem, ferit, în traistă.

— Bea tot. Mănâncă tot. Întremează-te. Mâine dimineață vom găsi poteca. În vale voi face rost de mâncare.

Plecasem să cercetez mai cu de-amănuntul platoul acoperit cu lespezi. Luna avea să răsară abia după miezul nopții. Întunericul, care căzuse după un amurg gălbui-roșcat, pe care îl sorbisem din ochi, de sus, de pe culmea goală și neagră, era destrămat și subțiat de stele.

Îl zărisem de departe pe uriaș, însă, din cauza întunericului, nedându-mi câtuși de puțin seama de ce putea fi, m-am îndreptat fără nicio sfială spre el. Apropierea numai mi-l deslușise. Era prea târziu ca să mă întorc, să-mi adun puterile puține pe care le mai aveam și s-o rup la fugă. Mă întrebai o clipă dacă nu cumva dorm și visez. Aerul rece al nopții mă înfășură și mă îngheță. Clipii din ochi. Dacă m-aș fi uitat în sus, stelele mari ale nopții s-ar fi oglindit în ochii mei.

Nu visam. Eram treaz. Îmi veni atunci un gând care nu-mi mai venise niciodată: nu cumva am murit? Mă împiedicasem ziua de câteva ori și mă lovisem la genunchi. Îmi pipăii genunchii. Juliturile erau acolo. Și mă dureau. Pusei mâna la piept. Inima bătea mai repede ca de obicei. Uriașul tăcea. Tăcea și rămânea încremenit. Vrusei să trec pe lângă el și să merg mai departe. Însă marea lui mână, cu palma desfăcută larg, cu degetele lungi și groase, răsfirate, mâna ridicată în sus, mă oprea. La cea mai ușoară încercare de a fugi, din doi, trei pași, uriașul m-ar fi ajuns din urmă. Dacă m-aș fi strecurat pe lângă el, nu avea decât să coboare mâna și să mă prindă de gât. Buzele mi se deschiseră fără voie și mă auzii spre cea mai mare mirare a mea rostind:

— Bună seara, uriașule.

Mi se păru că șoapta mea au auzit-o stelele și mi-au răspuns, așa cum îmi mai răspunseseră de de atâtea ori, clipind din ochi. Uriașul însă se prefăcu că nu mă aude. Rămăsese tăcut. Va coborî oare mâna lui peste mine și mă va zdrobi? Sau și-o va desprinde pe cealaltă din șold, mă va apuca de brâu, mă va ridica și mă va strânge la pieptul lui până la înăbușire? Mă duru

gândul. Un sfredel de foc se răsuci în trupul meu. Poate era spaima care mi se arăta în acest chip! Carnea, când îmi arse aprinsă ca de un fulger albastru, când îngheță sloi. Nu mai izbutii să îndur. Mă apropiai de uriaș, mă săltai pe vârfurile picioarelor și-l lovii cât putui de tare cu pumnul peste genunchi.

— Auu!

Îmi dusei pumnul la gură și începui să-mi ling sângele care îmi picura din pielea pleznită. Era sărat și fierbinte sângele. Mă apropiai și mai mult și-i pipăii cu degetele fluierul piciorului gros, în al cărui genunchi izbisem cu pumnul. Piciorul era rece, tare ca piatra, și rămânea nemișcat. Mă dădui câțiva pași îndărăt. Uriașul nu se clinti. Îl ocolii. Uriașul se rezema cu spatele de un vast bloc de piatră, negru, cioplit, cu mari flori rotunde de jur-împrejur.

Cu ochii țintă la uriaș, mersei câțiva pași de-a-ndărătelea, pe urmă îi întorsei spatele și fugii în direcția în care-l lăsasem pe Diplomat. Muntele pe care-l coborâsem o dată cu noaptea se înălța ca un imens stog de întuneric în fața mea. Îl găsii pe Diplomat culcat. Molfăia în gură ultimele boabe de grâu fiert. După ce le înghiți, mă întrebă:

— Ei, ai dat de capătul potecii?

— Nu. În schimb, în mijlocul acestei retezături de munte, am dat peste un uriaș de piatră. Are arc pe umăr, tolbă cu săgeți și ține o mână ridicată în sus, cu palma deschisă și cu degetele răsfirate. O mână grozav de mare.

Diplomatul îmi ceru să-i întind mâna. Mă așezai lângă el, pe lespedea rece, și i-o întinsei. Diplomatul îmi pipăi încheietura.

— *Îmi* iei pulsul?

— Da. Îți bate așa de tare inima, încât mă mir că nu-ți sare afară din piept.

— Venind încoace, am fugit.

— Nu e de fugă. Numai când an om se sperie, îi bate inima așa cum îți bate ție acum. Din cauza oboselii ai avut vedenii și te-ai speriat.

— Nu e vorba de vedenii. N-am avut nicio vedenie. Am văzut un uriaș. L-am pipăit. E de piatră.

— Vedenie…

— Hai să ți-l arăt! Nu e departe.

— Acum?

— Acum.

— Dacă într-adevăr ai văzut un uriaș, și uriașul e de piatră, n-o să se miște din loc. O să-l văd mâine dimineață. Iar dacă a fost numai o *vedenie*,

degeaba ne-am osteni s-o mai căutăm.

Își trecu mâna peste fruntea mea.

— Știi că ai fierbințeală? Îți arde capul, de parcă ai avea foc înlăuntrul lui. Numai de nu te-ai bolnăvi de exantematic.

— Nu cred.

— Du-te și te culcă mai departe de mine, pentru orice eventualitate.

Mă târâi mai departe de el și mă făcui covrig, ca să mă mai încălzesc, pe o lespede.

Diplomatul se ridică, veni lângă mine și-mi întinse plosca.

— N-am băut tot rachiul. Mai sunt câteva înghițituri. Bea. Și culcă-te. Dacă ai exantematic, te părăsesc aici.

— Parcă eu aș face altfel? Și eu te-aș părăsi aici, dacă te-ai bolnăvi de exantematic.

Băui rachiul tare până la ultimul strop. Era mai decât îmi închipuisem. Pusei plosca goală lângă mine și iarăși mă făcui covrig. Capul, culcat pe mână, mi-l întorsei însă în așa fel, ca să pot vedea printre gene măcar o parte a cerului. Ca un balaur imens, cu solzi de aur și cu solzi de argint, *Drumul robilor* se încolăcea și se descolăcea, își mlădia mijlocul într-un dans ciudat care uneori semăna cu o zvârcolire. Abia răsărit, *Carul mare își r*epezea oiștea în șușlețul *Carului mic. Cloșca își* risipise puii și nu și-i mai recunoștea. *Leul plecase* la vânătoare în pădurea fumurie, nesfârșită a bolții. *Scorpionul* își mușca singur sfârcul cozii. *Cumpăna* își înclina balanțele când într-o parte, când într-alta.

— În ce zodie te-ai născut, Darie?

— În zodia Cumpenii.

— Plină de cumpene o să-ți fie viața.

— Dar cine ești tu care îmi ursești? Am fost ursit o dată.

— Duhul munților.

— Adoarme-mă.

— Dormi, Darie, dormi somn adânc, cum n-ai mai dormit.

Cu trupul meu încălzii piatra pe care mă culcasem.

Când mă trezii, eram tot scăldat în lumină. Diplomatul, ciucit lângă mine, își ținea mâna pe fruntea mea.

— Ți-a trecut fierbințeala.

— Mi-a trecut. Când ești bolnav de exantematic, fierbințeala nu trece. Am mai fost bolnav o dată de exantematic.

— Ai dormit ca un buștean. De un ceas de când îți dau ocol să te trezești.

Mă simțeam ușor de parcă în somn îmi pierdusem trupul de carne și oase și căpătasem altul, de fum auriu.

— M-am plimbat, zise. Am văzut întregul platou. Tu știi ce-a fost altădată aici?

— De unde vrei să știu?

— Un cimitir. Toate aceste lespezi sunt așezate aci de mână de om. Sub fiecare lespede a fost îngropat odinioară un mort.

Mă sculai și plecai cu Diplomatul să vizităm ceea ce mai rămăsese din străvechiul cimitir. Pe unele lespezi era săpat chipul lunii. Pe altele chipul soarelui era săpat, flori de munte ori spice bogate de grâu. Nicăieri nicio inscripție. Uriașul de care mă speriasem noaptea se afla în mijlocul câmpiei de piatră, cu arcul și tolba de săgeți pe umăr, cu mâna dreaptă, grozav de mare, ridicată în sus, cu palma desfăcută, cu degetele lungi și groase, răsfirate.

— Diplomatule, ai găsit cumva drumul către vale?

— L-am găsit. Se află la o bătaie de pușcă de aici.

Munții dinspre răsărit și apus erau înalți, negri și goi. Dar între cimitirul de piatră, pe ale cărui lespezi ne plimbam și acești munți se desfășurau, așa cum îmi închipuisem, văi largi care mai purtau pe făgașul și pe costișele lor, ceva din verdele copt al verii. Undeva, pe o costișă, printre pomii rari, licăreau în soare câteva case albe, de piatră. Limpede, însă vâscos, mat, cerul se încovoia deasupra noastră. M-am culcat lângă uriașul de piatră, pe lespezile încălzite de soare, și am simțit în mine dorința stranie, cu care de altfel nu mă împăcai deloc, de a rămâne acolo întins, nemișcat pentru totdeauna, schimbat și eu în lespede de piatră.

Tunurile gemură și se văitară spre miazăzi. Gemetele și vaietele lor le prindeau și le sfărâmau între stâncile lor goale, munții. Uriașul de piatră rămânea nemișcat, cu uriașa lui mână ridicată în sus, privind cu găurile goale ale ochilor neclintitul cer limpede dar vâscos, mat, gol, pe care nu scria zborul niciunei păsări. Prin liniștea adâncă ce-și făcuse sălaș în învelișul meu, care mi se părea a nu mai fi de carne, ci de fum auriu, auzeam lunecând veacurile și auzeam lunecând mileniile. Am deschis ochii și am privit printre gene valea. Soarele cernea pulbere de aur. Și prin acea pulbere, călare pe un cal uriaș, cu lung și ascuțit corn în frunte, cu coif de aur pe cap și cu sabie de argint în mână, galopa un om tânăr și frumos ca un zeu. Bucefal arunca flăcări pe nări. În urma mândrului călăreț mergeau voinicii soldați ai falangei. Până la cer ajungea pădurea lor de suliți.

— Încotro își duce Alexandru falanga?

— Spre împărăția lui Por împărat.

Bunicul de la Cârlomanu se aplecă pe cartea tipărită cu slove slavone și citi mai departe:

— Și a mers Alexandru și a cucerit cetate după cetate. Și a supus neamuri și popoare. Și l-a bătut pe Darius împărat. Și pradă i-a luat cinci mii de care încărcate cu aur. Și pe fata lui Darius împărat a luat-o Alexandru împărat de nevastă.

Ridic fața galbenă spre bunic și-l întreb:

— Bunicule, dar ce-i trebuia lui Alexandru împărat atâta aur? Cinci mii de care încărcate vârf!

Bunicul de la Cârlomanu zâmbește, mă mângâie pe creștet, îmi răspunde:

— Îi trebuia. Bucefal, cel cu cornul lung și ascuțit în frunte, mânca jărăgai de aur și bea flăcări de aur. Poate că Alexandru împărat mânca aur și bea aur topit

— Bunicule, citește mai departe.

— Iaca, citesc. Și i-a bătut Alexandru împărat pe toți regii și pe toți împărații i-a bătut. Și le-a luat împărățiile și le-a strâns laolaltă într-una singură. Și pe urmă, Alexandru împărat s-a bătut în pustiu cu păsările și cu furnicile s-a bătut. Și ca gadinele pământului s-a bătut. Și acum hotarele împărăției lui erau mari, fără margini, și nenumărate bogățiile lui. Și într-o zi s-a scăldat Alexandru împărat într-un râu larg. Și din scăldătură s-a bolnăvit. Și și-a dat sufletul.

— Bunicule, ce s-a ales din împărăția lui Alexandru împărat, bogată și fără hotare?

— Praful. Praful și pulberea.

Îmi scutur capul. A murit de mult bunicul de la Cârlomanu. Sufletul lui a zburat la cer. S-a pierdut printre stele. Trupul lui… Trupul lui s-a schimbat. S-a topit în pământ. În praf și-n pulbere s-a schimbat…

Mă aplecai și culesei dintre lespezi câteva fire de praf din praful împărăției lui Alexandru împărat. Le suflai.

Privii valea. Era goală. Era pustie de oameni.

Pogorâi cu Diplomatul o potecă strâmbă. După pustietatea de sus, în vale mi se păru c-am descoperit raiul. Aci, toamna mai întârziase. Crângul era însă nemușcat de gura ei hulpavă. Iarba nu îngălbenise deplin. Râul adânc, limpede, se lăsa văzut până în fundul acoperit cu pietre pestrițe. Dincolo de

râu, la o fugă de cal, se odihneau, risipite printre copaci mărunți, case albe. O biserică scundă, de piatră, își înălța turla puțină, rotundă. Cătunul era totuși prea departe ca să vedem de acolo de unde ne aflam, dacă mai este sau nu locuit.

— Să trecem apa și să încercăm să batem la o poartă..

— Eu zic să mai așteptăm, Diplomatule. Poate trece cineva pe aici. Să nu cădem iarăși în laț.

Ne întinserăm pe iarbă, la marginea crângului, să vedem la timp dacă s-ar apropia cineva – și cine – și, la nevoie, să ne putem ascunde înainte de a fi zăriți. Diplomatul scoase din brâu un cuțit închis într-o teacă de piele lucie.

— Ce zici de el?

— E grozav.

— Mi l-am oprit pentru mine. Plată pentru osteneală.

— N-ai aruncat în nimeni cu el?

— Cum să nu arunc? Am omorât cu el un neamț. Pe cel ce trăgea cu mitraliera. Erau doi. L-am lovit pe cel care trăgea. Pe celălalt l-am lăsat în plata Domnului, să fugă, deși l-aș fi putut omorî. Era tânăr. Să tot fi avut șaptesprezece-optsprezece ani. Nemții au ajuns la ananghie. Trimit la război până și copiii.

— Ia te uită! Te-o fi cuprins mila!

— Nu. Nu era milă. Era altceva. Când am auzit lătrând mitraliera, mi-am spus că de secerișul ei n-o să scăpăm niciunul. Povârnișul era destul de bine păzit de munteni, după câte puteam să-mi dau seama. Am ascultat țăcănitul mitralierei, să văd cam pe unde era ascunsă și dacă se află sau nu departe de mine. De unde! Nemții trăgeau cu ea de la o depărtare cam de vreo sută de pași. Gloanțelor care veneau pieziș le-am dibuit zborul. M-am strecurat, ocolind printre pietre și tufărișuri, și le-am ieșit nemților în coastă. Cum ți-am spus, erau doi. Unul trăgea. Celălalt, băiețandrul, aproviziona mitraliera cu benzi. Cel ce trăgea își slăbise cureaua de sub bărbie și-și lăsase casca să-i atârne pe spate, ca o scufiță. Avea obrazul rotund și capul ras. M-am fofilat cât mai aproape de ei și am aruncat cu cuțitul. I s-a înfipt în tâmplă. Băiețandrul, uluit de acest atac și de arma neobișnuită de care mă slujisem, a holbat ochii, s-a sculat și a fugit. Aș fi avut tot timpul să-i înfig și lui un cuțit în inimă, înainte ca să se dumirească. Chiar ridicasem cuțitul. Atunci mi-a venit un gând: eu, eu zdrențuitul, sunt, în această clipă, stăpânul morții și al vieții. Pot să-l ucid, acum, pe acest om tânar, dar tot eu pot, acum, să-l

las în viață. Neamțul fugea. Aveam încă timp să-i azvârl cuțitul în spate. Nu i l-am zvârlit, Sunt bucuros că nu l-am omorât. Poate are noroc să scape cu viață până la pace.

— E mare noroc să scapi cu viață dintr-un război care ține ani de zile. Și pe urmă ce-ai mai făcut?

— M-am dus la neamț, am scos cuțitul din tâmpla lui, l-am șters de tunica pe care o purta, și l-am pus la loc în teaca din brâu. L-am și scotocit pe neamț.

— Și ce-ai găsit la el?

— Un portofel.

Diplomatul își duse mâna la piept, se căută în buzunarul dinăuntru al hainei și scoase un portofel de piele cafenie.

— Ia să vedem ce purta în el.

Căzură pe iarbă trei scrisori, scrise cu litere mari, nervoase. Toate trei începeau cu *„Mein lieber Gotthold*”[{5}] și sfârșeau cu *„deine Christl*[{6}]… Mai căzu din portofel o fotografie: Christl, blondă, își arăta șiragul dinților albi între doi gemeni care-i semănau leit.

— Nostimă muiere, constată Diplomatul, și bună de prăsilă. Dar ce-o mai fi pe aici? Portofelul e încă umflat.

— Mai caută.

Pe iarbă căzu un teanc subțire de mărci de război și apoi mai căzu încă o fotografie. Fotografia înfățișa câțiva copaci de care atârnau niște sârbi spânzurați. În primul plan al fotografiei se afla și Gotthold. Gotthold, *„Mein lieber Gotthold”*, cu casca de oțel pe cap, râdea.

Îngroparăm portofelul cu scrisorile și cu fotografiile neamțului în pământ și le acoperirăm cu țărână și cu piatră. Banii îi păstră Diplomatul.

— S-ar putea să ne folosească la ceva banii.

— S-ar putea, dacă am trece printr-un oraș. Am putea cumpăra pâine. Sătenii nu vor să vândă nimic pe bani de hârtie. Ei vor argint.

— Avea bocancii aproape noi neamțul.

— De ce nu l-ai luat?

— N-am avut vreme. M-am temut să nu vină alți soldați, să vadă de ce le-a tăcut mitraliera.

— Muntenilor nu le-ai spus nimic despre neamț?

— Am uitat. Acum mi-am adus aminte. Ce zici de cuțit? E grozav, nu?

Îi pipăi ascuțișul și vârful.

— Și mânerul! Uite-te la mâner. Argint curat, lucrătură veche, de meșter rar, cu mâna. O să-l păstrez drept amintire.

Pe fâșia largă de iarbă, dintre marginea crângului și râu, venea spre noi un om în vârstă, cu fes pe cap, mânând din urmă, cu o dârjală lungă, doi bivoli nămoloși, voinici, cu coarnele atât de groase și de lungi, încât ai fi putut lega între ele un leagăn. Bătrânul ducea la spinare *o* traistă.

— Omul nostru! Scoate doi, trei lei de argint. O să văd ce fel de nație este și-o să-l rog pe limba lui să ne vândă ceva de mâncare.

— Dac-o avea.

— Încercarea moarte n-are.

Așteptarăm până ce omul ajunse în dreptul nostru. Țâșnirăm amândoi din crâng și-i ieșirăm în cale. Mirat, localnicul se dete câțiva pași în urmă și ridică dârjala.

— Ce vreți?

— Să ne vinzi ceva de mâncare. Suntem lihniți de foame. Străini. Avem argint. Îți plătim.

Diplomatul întinse mâna deschisă și-i arăta doi lei.

— Iată. Avem argint.

— Aruncă-i.

— Poftim.

Localnicul îi prinse unul câte unul din zbor și le încercă marginea cu dinții. Avea toți dinții întregi, întregi și negri.

— Da. Sunt de argint. Dar eu n-am nimic de vânzare.

— Atunci de ce ne-ai cerut banii?

— Argint. Ați spus că aveți argint. Pe aici nimeni nu mai are bani de argint. Am crezut că mințiți.

— Ce ai în traistă?

— Mâncare. Dar n-o am de vânzare. O am pentru mine.

Își trecu cei doi lei de argint dintr-o palmă într-alta. Nu se mai sătura să-i privească și să-i pipăie.

— Argint! Voi aveți argint! Voi aveți bani de argint!

— Ți-i dăm dumitale, dacă ne dai în schimb ceva de mâncare.

— Și dacă nu?

— Ne dai banii îndărăt.

— Cum să vi-i dau îndărăt? Voi aveți argint. Să am și eu.

— Să ai. Dar pentru asta să ne dai mâncarea ta.

— Mâncarea mea? Argintul e rar. La noi însă și mâncarea e rară.

Bivolii negri se opriseră la marginea apei și se apucaseră să pască.

— Banii sau mâncarea!

Localnicul făcu pe surdul. Puse banii în chimir, își potrivi traista legată de gât, să nu-l împiedice mișcările, și se pregăti să învârtească lunga-i dârjală și să ne pocnească cu ea în cap, dacă l-am mai fi sâcâit.

— Băiete, scoate cuțitul.

Scosei cuțitul din teacă și limba lui luci în soare ca o frântură de fulger alb. Diplomatul își scoase și el cuțitul și începu să se joace cu el. Îl aruncă în sus, îl urmări cu ochii și când cuțitul veni răsucindu-se spre pământ, îl prinse de mâner. Localnicul se uită la Diplomat și se uită, mai ales la cuțit. Diplomatul zise:

— Aș putea să nu arunc cuțitul în sus. Aș putea să-l arunc spre tine. Unde vrei să ți-l înfig? Între ochi? În gură? În gât? Sau poate vrei în piept, drept în inimă?

— Dar de ce să-nfigi tu cuțitul în mine? Sunt om al lui Dumnezeu. Creștin și eu ca și voi.

— Ca să-ți iau merindele din traistă.

— De ce să mi le iei?

— Pentru că mi-e foame. Și băiatului ăstuia îi e foame. Ne vinzi mâncarea?

— Nu v-am spus? N-am merinde de vânzare.

— Atunci dă-ne argintul îndărăt.

— Cum să vă dau argintul îndărăt? N-am mai avut argint în mâinile mele de ani de zile. Și acuma, când am pus și eu mâna pe doi bănișori de argint, să vi-i dau îndărăt? Nu sunt nebun!…

— Atunci dă-ne merindea.

— N-o am de dat.

— Îmi pare rău, omule, dar n-am ce-ți face. Trebuie să te omor. Închină-te.

— Și bivolii mei?

— O să avem noi grijă și de bivoli.

Omul cu fes negru și lat pe cap își desfăcu traista de la gât, o prinse în vârful dârjalei și ne-o întinse.

— Luați merindea din ea, și aruncați-mi-o. Argintul rămâne la mine în brâu. Nu vi-l mai dau. Se cheamă că am făcut negustorie.

— Negustorie cinstită.

Ne mustră:

— Creștini! Și umblați cu cuțitele. Vă jucați cu cuțitele. Aveți voi noroc că m-ați întâlnit acum. Ei! Să mă fi întâlnit voi pe mine acum vreo zece ani! Acum zece ani! Vă arătam eu vouă merinde! Vă arătam eu vouă cuțite! Eram tânăr pe atunci. Aveam numai optzeci de ani, taică. Acuma am îmbătrânit. Omul bătrân nu mai e bun de nimic. Să-i pui paie și să-l pârlești. M-ați pârlit! Mi-ați furat, ca tâlharii, merindea!

Desfacându-i traista, găsirăm în ea un codru de pâine neagră, frământată dintr-o săracă amestecătură de făină cu coajă de copac sfărâmată și măcinată cu râjnița, și două fire lungi și groase de praz. Pâinea ca pâinea. Mă bucurai de praz. Prazul făcea toți banii.

Diplomatul era gata să-i arunce bătrânului traista îndărăt când, ținând pâinea și prazul în brațe, îl întrebai:

— Sarea ai găsit-o?

— Ce sare?

— Caută bine pe fundul traistei. Trebuie să găsești o cârpă înnodată, cu sare. Fără sare, prazul n-are gust.

— Nu știam.

— Multe nu știe omul.

Găsi și sarea.

Localnicul plecă. Atinse bivolii cu dârjala și o porni iavaș-iavaș pe urma lor. După ce făcu vreo douăzeci de pași, se opri, se întoarse spre noi și începu să ne strige:

— Tâlharilor! Mi-ați furat merindea, tâlharilor…

Diplomatul se sculă, își puse cuțitul între dinți și se prefăcu, încruntat, că se ia după el. Localnicul tăcu. Cu pași sprinteni aleargă să-și ajungă bivolii și-și văzu de drum.

— Ascultă, Diplomatule, vreau să te întreb ceva.

— Întreabă-mă. Mereu mă întrebi câte ceva. Parcă ți-aș fi dascalos.

— Îmi și ești.

Pâinea neagră și tare ca piatra îmi sângeră cerul gurii. Prazul, întins în sare, făcu să-mi trosnească fălcile. Ca să-și poată mânca bucățica lui de pâine, Diplomatul o muie în apă.

— Dacă machedonțul nu ne-ar fi dat de buna lui voie merindea, l-ai fi ucis?

— Tu ce crezi?

— Nu știu. De aceea te și întreb.

— Desigur că l-aș fi ucis.

— Pentru două fire de praz și un boț de pâine?

— Când ai ce mânca, două fire de praz și un boț de pâine valorează câțiva gologani sau aproape nimic. Dacă însă aceasta e singura hrană cu care îți poți prelungi viața două, trei zile, prețul ei nici nu poate fi măsurat.

— Acum, de altfel, te-ai obișnuit să omori oameni și direct, nu numai indirect, ca până acum.

— Și tu ai omorât ieri oameni.

— Oameni și catâri. Am tras în ei de departe. Nu le-am văzut prea bine fața. La urma urmei, poate că m-am înșelat. Poate mi s-a părut numai că i-am omorât eu. Tot într-acolo și în aceleași ținte vii trăgea și Gură-Neagră. Tot într-acolo și în aceleași ținte vii mai trăgeau și ceilalți munteni. Adevărul adevărat în această privință n-o să-l cunosc niciodată.

— S-ar putea ca ceea ce spui tu să fie adevărat. S-ar putea însă și să nu fie adevărat. S-ar putea să te ferești de mustrarea conștiinței. Știu. Degeaba scuturi capul. Acum omorul e prea proaspăt. Conștiința încă nu te mustră. Cauți însă să te pui din vreme la adăpost, pentru ziua în care conștiința ta se va trezi și va începe să-ți macine și să-ți alunge somnul.

— Chiar dacă aș fi sigur că eu am omorât ieri oameni, cu gloanțele trase de mine, nu cred să mă mustre vreodată conștiința. Am făcut-o de nevoie. Nu aveam altă ieșire. Ceea ce mă neliniștește însă e altceva.

— Ce anume?

— Eu știu, Diplomatule? Nu prea știu cum să-ți spun. Ieri însă, când eram înfierbântat și trăgeam, îmi era ciudă când nu nimeream. Și-mi părea grozav de bine când vedeam că omul în care am tras, eu sau Gură-Neagră, nu mai mișcă. Numai de catâri îmi părea rău când îi vedeam căzând. Până acum nu bănuisem niciodată că se poate găsi bucurie în uciderea altui om. Mă gândesc dacă nu cumva, nu știu cum, mai târziu, mult mai târziu, îmi va veni poftă să mai repet o dată plăcerea pe care o aveam ieri, acolo, pe povârniș, când trăgeam în oamenii aceia, îi loveam și-i vedeam cum mureau.

— Poate că era bucurie ceea ce simțeai. Poate era plăcere. Ar fi greu de deslușit. Eu cred însă că bucuria sau plăcerea pe care o simțeai, când vedeai că omul în care ai tras nu se mai mișcă, izvora nu din faptul că tu ai ucis un om, ci din acela că, omorând un om care venea asupra ta să te omoare, și pe urmă unul și încă unul, știai că numărul celor care voiau să te omoare pe tine a scăzut, că primejdia de a fi tu însuți omorât a devenit mai mică.

— Acolo între munteni ai omorât mulți oameni?

— Mulți. În unii am azvârlit cu cuțitul. Pe alții i-am împușcat. Acolo am omorât pentru întâia oară, direct, oameni.

— Și… ce-ai simțit?

— Singurul lucru care m-a mirat era ce ușor învață omul să omoare oameni. Când ocheam cu pușca, aveam o singură preocupare: să ochesc bine și să-l ucid pe cel ochit, să nu-l rănesc numai și să-l las să se chinuie. Am fost bun ochitor. Acum am constatat că am și rămas. La tir împușcam porumbeii din zbor. Îmi plăcea să constat că am mână sigură și îmi plăcea mai ales să văd că am izbutit să retez un zbor. Și mie, băiete, soarta și oamenii mi-au retezat zborul.

— După război trebuie să încerci să te ridici.

— Am să încerc, desigur. Aș vrea să mai trăiesc. Cât mai mult. Și cât mai bine. Fără să lucrez însă.

— Dar când aruncai cuțitul ce simțeai?

— Când aruncam cuțitul, mă încordam să-l arunc ca un artist. Am învățat să arunc cuțitul și o vreme am trăit din asta la un circ. Un artist care nu-și execută numărul fără greș nu este artist. Nu dă nimeni nici două parale pe arta lui. Arta care nu e perfectă, nu e artă.

— Mai înainte nu te gândeai deloc că omori om?

— Ba mă gândeam. Mă gândeam însă, în primul rând, că eu știusem altădată să arunc cuțitele ca un artist, cu precizie, și voiam să verific dacă nu am uitat cumva acest meșteșug de-a lungul anilor în care nu l-am mai practicat. În fond, aruncarea cuțitului este o chestiune de abilitate, ca și buzunăritul, ca și trișarea la cărți.

— Știi să trișezi la cărți?

— Dacă știu! As! Am dat însă o dată peste unul care m-a făcut marț. De dragul artei l-am lăsat să-mi golească pe jumătate buzunarele.

— La Paris?

— Nu. Închipuiește-ți. La Cetinie, în Muntenegru. Era chiar Nikita, regele Muntenegrului.

— Dar, Diplomatule, acum nu ai nicio mustrare de conștiință pentru uciderile făptuite?

— Eu, băiete, nu mai am de mult mustrări de conștiință. La început, când eram băiețandru, ca orice om, am avut și eu conștiință. Ca să trăiesc, am aruncat într-o zi o halcă de conștiință, în altă zi altă halcă, până când, tot hărtănindu-mi conștiința și aruncând hălci din ea, ca să trăiesc, m-am pomenit că nu o mai am. Nu se poate trăi fără inimă, fără cap, sau fără

măruntaie. Dar fără conștiință se poate trăi, și chiar foarte bine. Acum, aproape toți oamenii care participă la război ucid oameni, în speranța că procedând astfel, ei nu vor uciși. După război, toți oamenii aceștia se vor întoarce la casele lor, își vor îmbrățișa și culca nevestele și amantele, își vor săruta copiii și soacrele, și vor continua să-și trăiască viața. Ce s-ar face ei dacă s-ar lăsa măcinați de conștiință, pentru că au ucis, în război, oameni? Viața nu ar mai fi cu putință. Cum vezi, viața are leac pentru toate. Diplomatul tăcu mult timp. Cu capul culcat pe mâini, cu obrazul în iarbă, își încălzea, ca și mine, spinarea la soare. Bun și întăritor era soarele.

— Crezi că morții de sus, îngropați în străvechiul cimitir, sub lespezi, s-au închinat la soare și la lună?

— Poate că s-or fi închinat și la soare și la lună. Dintotdeauna oamenii au simțit nevoia să se închine la ceva. Grecia, în apropierea căreia ne aflăm, era plină, în vechea vechime, de oameni și de zei. Oamenii munceau pământul, își mulgeau vitele, își culegeau smochinii și măslinii și, din când în când, se mai tăiau între ei și se mai luau în pumni. Zeii petreceau, în munți, deasupra norilor. Petreceau și se uitau la năzdrăvăniile oamenilor. Rânduri și rânduri de oameni au trecut și s-au stins. Au răsărit, ca din pământ, alte rânduri de oameni. Și aceștia nu s-au mai închinat la zeii trăitori deasupra norilor. Atunci zeii au pierit, risipiți ca fumul. Pe pământ au rămas numai oamenii. Și nemaicrezând în zei, oamenii au început să se închine unora din semenii lor care-i biciuiau și din această pricină li se păreau celor de rând a fi mai cu moț.

Ne mai odihnisem. Văzduhul era cald. Cald era și pământul ierbos pe care trândăveam tolăniți. Caldă trebuia să fie și apa limpede a râului din apropiere. Mă ademeni.

— Diplomatule, când crezi că trebuie să plecăm *mai* departe?

— După ce cade întunericul. Dacă am pleca mai devreme, riscăm să ne întâlnim cu localnici sau chiar *cu* soldați. Granița bulgară este destul de aproape de aici.

— Ce-ai zice dacă ne-am despuia și ne-am scălda*? Am* mai da jos jegul de pe noi. Pe urmă ne-am trage mai adânc în crâng și am dormi cu rândul.

— Nu-mi place să mă spăl fără săpun, dar, în sfârșit, o dată în viață trebuie s-o fac și pe asta. Du-te și încearcă apa. Vezi dacă nu e prea rece.

Mă dusei pe malul apei. Îmi scosei cuțitul de la brâu și-l înfipsei adânc în nisip, acoperindu-l. Deasupra, ca să-l pot găsi după scaldă, pusei semn o piatră. Mă despuiai și-mi așezai straiele chită, la soare, pe iarbă. Îmi spălai

obielele și le întinsei să se usuce, lângă ghete. Încercai apa cu piciorul. *Era* tocmai bună de scăldat, călduță. Mă aruncai în ea, dintr-odată, și prinsei să înot. Moleșeala oboselii îndelungi, sleirea pe care o păstram în trup, lâncezeala în care mă aruncase lipsa de somn și căldura potolită a soarelui dulce, de toamnă, pieriseră la întâia atingere a trupului meu cu apa. Simții cum devin sprinten, vioi și mlădios, cum mă știusem altădată. Mi se învioră până și piciorul beteag cu care izbeam apa, cum ar fi izbit-o o pasăre cu aripa ei frântă. Mă cufundai cu ochii deschiși și atinsei cu palmele pietrele pestrițe de pe făgaș, ale căror asperități apa, în curgerea ei repede, le tocise. Ieșii la suprafață, îmi umplui pieptul cu aerul proaspăt și cald al văii verzi și râsei către soare și către cerul vâscos, mort, pe care l-aș fi vrut albastru. Apoi, iarăși mă dădui peste cap și, înotând spre adânc, cu ochii deschiși, mereu cu ochii deschiși, atinsei cu voluptate fundul. Parcă eram *o* șopârlă lungă și subțire de apă.

Când mă saturai de joacă și de adânc, mă apropiai de mal și mă oprii acolo unde râul îmi venea numai până la mijloc Mi se muiase pielea îndeajuns. Începui să mi-o spăl, petic cu petic. Zoaia adunată pe trup atâta vreme se curăța, o curăța și o risipea apa. Pielea îmi rămânea roșie, curată. Slăbisem. Arătam rău. Numai pielea și oasele erau de mine. Diplomatul mă privea de pe mal.

— E caldă apa?

— Căldicică.

— Păcat că n-am săpun.

— Intră în apă, Diplomatule. Spală-te și fără săpun. O să te speli cu săpun când o să ajungem la București. O să te vâre în cadă, cum te-o vedea, doamna Elvira Cârlan, o să te ungă cu săpun și o să-ți frece cu peria spinarea, până n-o să mai poți.

Mă apropiai și mai mult de mal și, surprinzându-l, îl stropii pe Diplomat de sus până jos cu apă. Leoarcă-l făcui. Apoi înotai până la mijlocuI apei. Acolo mă întorsei și strigai:

— Dezbracă-te și întinde-ți hainele la soare, să usuce.

Se dezbrăcă, își întinse hainele la soare și, după ce încercă apa cu vârful piciorului, se aruncă și el în râu. Gol, nici el nu arăta prea bine. Era însă ceva mai plinuț ca mine la trup. Carnea omului matur se topește mai greu. A mea, ca spuma, se topise destul de repede. Nici nu băgasem de seamă când.

Diplomatul înota ca un pește. Cum era mai în putere, din câteva salturi a fost lângă mine. Mă detei la fund, culesei o piatră albă, gogoneață ca un ou,

și ieșii la suprafață tocmai aproape de celălalt mal.

— Ai vrut să mă apuci de ceafă?

— Da.

— Și să mă bagi cu capul sub apă?

— Da.

— Să mă îneci?

— Nu. Voiam să te țin numai până înghiți câteva guri de apă, să ți se mai rotunjească burta. Ți s-a lipit de șira spinării.

Zvârlii cu piatra. Îi trecu pe lângă ureche. Pe urmă piatra plezni de câteva ori fața apei, sărind ca o minge, și se duse la fund.

— Ești nebun? Era să mă lovești în cap.

— Dacă voiam să te lovesc, te loveam. Am vrut să-ți arăt că știu să mă apăr și cu piatra, la o adică, nu numai cu cuțitul.

— Lasă gluma.

O luai spre mijlocul râului, apoi mă îndreptai în sus înotând împotriva șuvoiului repede. Apa limpede, lovită cu mâinile și cu picioarele, spumega. Florile albe, de spumă, se risipeau însă cât ai clipi și când mă opream, mă întorceam cu fața în sus și făceam pluta, apa se limpezea iarăși și mă purta devale ca pe o mică luntre cu vâsle vii. Soarele mă orbea. Eram nevoit să-mi țin ochii închiși. Așa, apa mă purtă până lângă Diplomat, care se bălăcea și el cum se pricepea. Ne stropirăm cu apă. Eram veseli, fiindcă eram goi și, uitând orice prudență, făcurăm gălăgie de parcă am fi fost numai noi doi singurii oameni de pe pământ. Nu eram. Ne oprirăm din joacă și ne întoarserăm capetele spre mal de parcă ne strigase cineva pe nume. Acolo, pe mal, un turc mărunt și gras, pe care nu-l văzusem nici când, nici de unde venise, ne adunase la amândoi hainele și încălțămintea, le făcuse ghem și tocmai le băga într-o desagă. Uitându-se la noi râzând, încălecă repede pe un catâr, îl lovi cu teaca hangerului și plecă printre arborii strâmbi și rari ai crângului. Se uita din când în când îndărăt și lovea catârul cu sălbăticie, într-una, cu teaca hangerului, de parcă ar fi vrut să-l omoare. Catârului îi scăpărau picioarele.

Tăiarăm în două râul cu mâinile, înotând cât puturăm mai repede spre mal și o dată ajunși aci, ne repezirăm, așa despuiați cum ne găseam, în crâng, după turc. Tâlharul straielor noastre însă se depărtase și se pierduse printre copaci. Ne oprirăm și ne lipirăm urechile de pământ să auzim tropotul copitelor catârului ca să știm încotro s-o apucăm după hoț. N-

auzirăm nimic. Ne uitarăm unul la celălalt prostiți. Îmi veni să râd și chiar râsei.

— Iată-ne goi, Diplomatule, ca în rai.

— Mai și râzi!…

— Dar ce-ai vrea să fac? Să plâng? Nu ne-ar sluji la nimic lacrimile.

— Tu ești vinovat. Mai bine te prindeam și te înecam. Aș fi isprăvit o dată cu tine, schilodule.

— Cu ce sunt vinovat?

— Tu ai fost cu ideea scăldatului.

— N-aveai decât să rămâi pe mal, cu jegul pe tine. Ajunsesei să miroși ca un hoit.

— Nici tu nu miroseai a mirodenii

— De aceea m-am și scăldat.

Ciorovăindu-ne, ne întoarserăm pe malul râului.

Se apropia seara. Se răcorea. Ni se făcu frig. Încercai din nou apa cu piciorul. Rămăsese tot călduță. Acum, numai apa râului ne mai putea sluji de veșminte și feri de frig. Ne aruncarăm iarăși în apă și începurăm să înotăm. Râul însă, acoperit acum de umbra neagră, a înaltului munte dinspre spus, se răcorea și el. Ca să nu înghețăm cu totul, nu aveam altceva de făcut decât să înotăm, să înotăm într-una. Înotul însă ne obosea și nu mai știam dacă broboanele de apă de pe frunțile noastre erau stropi de râu sau sudoare. Nu era rău în apă. Însă nici bine nu era. Ne întrebam cât o să mai stăm acolo și mai ales cum o să plecăm.

— Mie îmi vine să mă las dus la vale de apă. Să mă ducă apa cât o vrea și până unde o vrea.

— Lasă-te, Diplomatule.

— Tu nu vii?

— Nu. Mai aștept. Pe drumul dintre apă și crâng au trecut până acum doi oameni: machedonțul, de la care am cumpărat merinde și turcul care ne-a furat îmbrăcămintea. Ținutul pare pustiit. Dar pe drum tot mai trec oameni. S-ar putea să mai treacă oameni chiar astă seară. Tu, care cunoști toate graiurile din Balcani, o să le explici ce ni s-a întâmplat și oamenii, având totuși inimă, n-o să ne lase aici. Nu se poate ca într-o asemenea împrejurare să nu ne dea, oricine ar fi ei, o mână de ajutor.

— Poate că ai dreptate, Scaurus.

Nu se scurse multă vreme, numai cât ai fuma o țigară, și la capătul drumului se arătară două muieri care, călărind doi catâri, se apropiau de noi.

Ne duserăm mai către mal și când apa ne ajunse la buric, ne oprirăm. Muierile ne văzură. Căscară, mirate, gurile și lovind catârii cu călcâiele în pântece, le grăbiră pașii către noi. Ajunse în dreptul nostru, își întoarseră catârii cu boturile către râu și începură să strige pe grecește:

— Bărbați! Voi sunteți bărbați!… Bărbați adevărați!…

Erau două muieri tinere, oacheșe, ochioase și sprâncenate, cu nasuri scurte și subțiri și cu bărbii rotunde. Diplomatul le răspunse:

— Bărbați! Suntem bărbați. Bărbați adevărați și străini.

— Bărbați străini! Ah! Bărbați străini! strigară grecoaicele, amândouă într-un glas.

Râdeau și ne arătau dinții mărunți, de mărgean alb. Pe cap purtau conciuri, peste care trecuseră marame galbene, legate în funde mari, sub bărbie. Aveau cămăși albe ca zăpada și peste ele ilicuri roșii, cu flori negre, iar ilicurile erau ușor descheiate, acoperindu-le totuși sânii rotunzi, dolofani și pietroși. În picioare purtau opinci cu vârful mult întors în sus, cu moțuri sângerii peste ciorapi albaștri. De la mijloc în jos trupul le era înfășurat în fote. Cum erau însă călări pe catâri, fotele rămăseseră ridicate, întinse pe gâturile și spinările catârilor. Picioarele li se vedeau goale, până la genunchi și de acolo în sus ascunse numai sub cămăși.

Diplomatul, vorbind repede, le povesti pe scurt întâmplarea prin care trecusem și, cu mâinile împreunate a rugăciune, le ceru să ne scoată din nenorocire. Ah! Să-l fi auzit ce minunat întorcea frazele, ce glas mieros da din el, să-l fi văzut cum își bolovănea ochii, ori și-i ascundea sub genele lui lungi! Făcea toți banii!

Grecoaicele râseră ce râseră, devenind serioase apoi, șușotiră între ele.

— Ce spun, Diplomatule?

— Nu aud. Abia șoptesc.

De frig, mi se încreți pielea. Muierile, îmboldind catârii, veniră chiar lângă mal.

Soarele scăpătă peste munte. Cerul se făcu roșu ca un câmp vast de bujori. Una dintre ele ne strigă:

— Veniți mai aproape…

Ne lăsarăm amândoi pe vine și ne apropiarăm de mal.

— Nu așa, ne spuse cealaltă. Ridicați-vă în picioare, să vedem cât sunteți de înalți.

Altceva voiau ele să vadă. Dar, în sfârșit, le ascultarăm porunca. Acum ne era totuna. Văzură ceea ce voisem să le ascundem. Ieșirăm pe mal,

dârdâind de frig. Muierile își descheiară fotele și ni le aruncară. Se descinseră de bete și ne aruncară și betele. Potrivirăm fotele, ca și cum am fi fost și noi muieri, și ne încinserăm cu betele.

— Urcați-vă pe catâri la *spatele nostru.*

Ne urcarăm pe catâri la spatele lor. Când să plecăm îmi adusei aminte de cuțit. Sării jos, alergai și-l scosei din nisip, apoi încălecai din nou *pe* catâr, la spatele uneia din darnicele femei. Catârii o luară spre crâng și în curând ajunserăm la o potecă pe care și ochii grecoaicelor și pașii catârilor o cunoșteau dinainte. Întunericul străveziu al cerului ne învălui. Tăceam. Tăceau și femeile. Auzeam numai pașii catârilor izbindu-se de pietrișul potecii și gemetele și vaietele marilor tunuri de pe frontul din miazăzi.

Ieșirăm din crâng și ne pomenirăm lângă o coastă de munte ușor înclinată. Catârii gâfâiau. Muierile descălecară și apucară catârii de căpestre, trăgându-i după ele. Descălecarăm și noi, și merserăm pe urmele catârilor. Poteca urca. Urcând, ne încălzirăm. Ajunserăm la un fel de prispă, săpată de-a curmezișul coastei muntelui. Femeile o cotiră brusc și pieriră într-o adâncitură pe care n-am fi bănuit-o că se află acolo, cu o clipă mai înainte. Mă oprii. Se opri și Diplomatul.

— Aici or fi locuind?

— S-ar putea. Trebuie să fie un sat vechi, cu casele săpate în coasta calcaroasă a muntelui.

Grecoaicele ieșiră, ca să spun așa, în prag și ne poftiră înăuntru. Intrarăm după ele.

În fundul coridorului larg văzui, ca prin ceață, catârii legați la o iesle. Muierea care mergea în capul rândului nostru dete în lături o perdea groasă, din țesătură de păr de capră, și o ținu ridicată până trecurăm dincolo de ea. Ne aflarăm într-o odaie spațioasă, în care puțina lumină fumurie a serii pătrundea printr-o fereastră rotundă ca un fund de butoi, săpată în peretele care da spre coasta muntelui. Ne făcură semn să ne așezăm pe un pat larg, de pământ, acoperit cu piei. Apoi, printr-o ușă la fel cu cea prin care intrasem în această locuință omenească, săpată în cine știe ce veac în peretele calcaros al muntelui, deasupra văii, muierile trecură în altă odaie. Cotrobăiră pe acolo prin întuneric cât cotrobăiră și se întoarseră. Una ținea în mână o lumânare de seu, groasă, aprinsă. Cealaltă purta în brațe două cojoace lungi ca niște dulămi.

— Înfășurați-vă în ele și încălziți-vă.

Mulțumirăm. Ne înfășurarăm în cojoace să ne încălzim. Ne descinserăm. Puserăm betele și fotele aspre într-un colț al patului de pământ.

Femeile se așezară jos, pe rogojinile de papură, potrivite ca niște covoare, de la un perete la altul. Se uitară la noi cu ochii lor mari, codați, plini de adâncă uimire.

— Bărbați! Voi sunteți bărbați! Bărbați străini!

— Da, le răspunse Diplomatul. Vă mulțumim, frumoaselor, că v-ați îndurat de noi și nu ne-ați lăsat să putrezim de vii în apă!

— Chrisis, oare Dumnezeu ni i-a trimis, ori diavolul?

— Nici Dumnezeu, nici diavolul. Războiul ni i-a trimis, Popi. Războiul…

Numai răsuflările noastre clătinau aerul stătut, mirosind a pământ uscat și a balegă de catâri, în care flacăra mică, de forma unei frunze, a lumânării de seu, pâlpâia. Înfășurați în lungile și lucioasele cojoace, stam ghemuiți, pe patul de pământ, acoperit cu piei, eu și Diplomatul. Muierile tinere, care-și aruncaseră niște fuste pe ele, erau așezate turcește, pe rogojini.

Mă încălzise cojocul. Mițele lui erau aspre și îmi gâdilau pielea, iritându-mi-o. Ne uitam unii la alții. Ne adusese acolo, în hruba străveche, scobită în coasta muntelui și sub munte, războiul.

— V-o fi foame, spuse una.

— Nu ne-am ospătat cam de mult, răspunse Diplomatul.

— O să întindem numaidecât masa, spuse cealaltă.

— Și-o să mâncăm împreună, adăugă întâia.

— Pe urmă, rosti cealaltă, pe urmă o să se întâmple ce-o vrea Dumnezeu.

Plecară lăsând lumânarea înfiptă într-un braț de lemn scobit, care ieșea dintr-un perete.

Nimic altceva nu se afla în odaia aceea decât patul de pământ pe care ne odihneam noi ghemuiți, pieile care acopereau acest pat scund și rogojinile de papură, tocite de vechime, întinse pe jos. Nimic altceva. Îmi aruncai ochii pe pereți. Mă înșelasem. Se mai afla ceva în odaia aceea: o candelă de argint, cu moțul tras afară printr-un băț de plută, între două icoane de lemn prinse în perete. Pe una din icoane, o Mărie cu obrajii supți, cu buze subțiri, surâdea pruncului uscat pe care îl ținea culcat pe genunchi. În cealaltă icoană, același Cristos, devenit bărbat, cu barbă rară, roșcată, se chinuia răstignit pe cruce. Din mâinile și picioarele prinse în cuie cădeau picături de sânge. Picăturile de sânge păreau încă vii pe fața învechită a icoanei. Fruntea Cristosului era încununată cu coroană de spini. Fața lui exprima o

durere adâncă, îndurată însă cu destulă resemnare. Un soldat cu chip de brută îi întindea, în vârful suliței, buretele înmuiat în amar venin să-i ostoiască fierbințeala buzelor crăpate și uscate.

Grecoaicele aduseră din cealaltă odaie o masă de lemn, lungă și îngustă, măruntă, și o așezară pe rogojină. Masa era de fapt un lung butuc scobit pe dinăuntru, ca un jgheab, să fie mai ușor la purtat, cu partea de deasupra netezită din teslă. O acoperiră cu un ștergar alb, cu margini late, roșii. Aduseră apoi un găvan mare de lemn, plin până la buze cu lapte covăsit, patru linguri de lemn și un codru de pâine neagră. Rupseră codrul în patru. Știindu-ne flămânzi, ne făcură parte mai mare. Așezați turcește pe rogojină, mâncarăm. Femeile se închinară. Noi le mulțumirăm pentru masă și ne închinarăm și noi. După aceea ne aduseră două cămăși lungi și largi, din pânză de cânepă amestecată cu bumbac. Ne lăsară singuri. Ne dezbrăcarăm de cojoace. Îmbrăcarăm cămășile. Grecoaicele veniră din nou și, de data asta, ne aduseră o strachină neagră, de pământ, în care se aflau câteva smochine.

— Sunt proaspete și dulci…

Mâncarăm smochinele, stând pe marginea patului. Erau proaspete. Erau și dulci. Femeile se așezară ca și mai înainte pe rogojină. Ne spuseră că sunt cumnate, că soacra lor murise numai cu o săptămână înainte și că o îngropaseră în cimitirul de la poalele stâncii. Soții lor tot de războaie se țineau de ani de zile. Făcuseră armata la turci înainte de războiul balcanic. Acum îi luaseră la război nemții. Lipseau de trei ani de acasă. Aveau vești de la ei. Mai trăiau. Se aflau undeva pe un front. Se băteau cu românii. Nu prea știau bine *pe* unde, dar știau că soții lor se războiau cu românii. Noi eram români? Da? Le părea bine că eram români. Ah! Niciuna din ele nu avusese vreme să prindă și să nască copii. Aveau câteva capre și câteva oi și le țineau ascunse în munte. Le păzea, cu pușca mereu încărcată, un unchi de-al lor, bătrân. Tot la două zile îi ducea una din ele pâine în munte și aducea acasă lapte. Dacă și-ar pierde caprele și oile, ar pieri de foame. S-ar putea ca soții lor să se întoarcă sănătoși din război, dar s-ar putea ca ei să și moară. O să le fie greu de tot văduve. Pe aici sunt rari de tot bărbații. Și înainte de război erau rari bărbații pe meleagurile lor. Se căsătoreau, nunteau, rămâneau cu nevestele două, trei luni, le îndulceau la dragoste și când nevestelor le era lumea mai dragă, ei plecau cu anii de acasă, după lucru, după negustorie, după bani. Le lăsau să se chinuie cu pielea de capră pe care dormeau.

— Dacă ți-e dor de mine, Chrisis, ia pielea de capră, freacă-te cu ea și-o să-ți treacă. Auzi? Dacă aflu că te-ai dat unui alt bărbat, te spintec cu cuțitul, de jos în sus, începând de unde ai păcătuit.

— Spuneți și voi, oamenilor, viață e asta? Voi sunteți bărbați. V-am găsit goi în râu. Poate Dumnezeu v-a trimis. Poate diavolul.

— Războiul ni i-a trimis, Chrisis.

— Poate să ni-i fi trimis și războiul, Popi.

Chrisis aprinse candela și apoi stinse lumânarea. Plină de lumină era fața Maicii Domnului. Plină de lumină era fața micului Cristos. Plină de lumină era și fața chinuită a celuilalt Cristos, răstignitul. Plin de lumină era și chipul brutal al soldatului cu suliță, iar din burete picurau pe buzele arse și pleznite ale celui încununat cu spini picături de amar venin.

Femeile îngenuncheară. Șoptiră repede o rugăciune. Se închinară.

Popi îl luă de mână pe Diplomat.

— Tu mergi cu mine dincolo. Ei doi rămân aici.

Plecară. Cămașa Diplomatului era lungă. Ca să poată să meargă, trebui să-i ridice poalele, cum își ridică femeile poalele fustelor lungi când trec printr-un pârâu cu picioarele goale.

Chrisis se înălță pe vârfuri și suflă ușor în candelă. O simții cum își scoate opincile și ciorapii de lână și cum leapădă orice urmă de strai de pe trup. Îmi scosei și eu cămașa de cânepă aspră care-mi înțepa pielea ca o perie.

Am fost, în noaptea aceea stranie, ca un puiandru crud alături de făptura ei mare, cărnoasă, cu sâni pietroși.

Mă mângâie peste tot cu mâini moi, de catifea. Ardea în întuneric ca o flacără neagră. Îmi căută gura și când mi-o găsi mi-o prinse întreagă între buzele ei cărnoase. Simții, cu spaimă, că-mi bea inima.

Trăirăm acolo două zile și două nopți. După aceea, încălțați cu opinci puse peste ciorapi albi, de lână, și îmbrăcați ca doi greci adevărați, cu ghebe prin care nu pătrundea ploaia și frigul în spinare, și cu fesuri albe în cap, plecarăm pe întuneric, mai departe. În brâul cu care mă încinsesem, un brâu lat, roșu, păstram cuțitul, vechiul și bunul meu cuțit. Mai purtam cu noi ciomege, ca muntenii, și-o traistă vărgată, plină cu sărace dar gustoase merinde. Grecoaicele ne petrecuseră pe întuneric până la margine și ne arătaseră drumul. Ne despărțisem strângându-ne mâinile.

— Mergeți cu Dumnezeu.

— Rămâneți sănătoase.

Vremea se schimbase. Bătea vânt rece. Ploua. Acum însă nouă nu ne mai păsa. Putea să ne tot plouă. Spinările aveau să ne rămână tot uscate.

Prin întunericul orb pipăiam drumul cu ciomegele și cu picioarele. Inima îmi cânta ca o vioară, iar viața mi se părea nespus de dulce și nesfârșit de bună. Nesfârșit de dulce mi se părea viața. Ploaia ne bătea. Ne bătea vântul. Era negru ca păcura întunericul din jurul nostru. Dar noi pipăiam drumul cu picioarele și mergeam înainte. Drumul era larg, pietruit. Să tot mergi pe el.

Merserăm toată noaptea. Se apropiau, după cât presimțeam, zorile. Întunericul care ne înconjura rămânea însă tot de nepătruns.

— N-ai obosit, Diplomatule?

— Nu. Aș tot merge înainte. Mă simt ușor ca fulgul și sănătos ca piatra.

— Și eu la fel. Am avut noroc, Diplomatule.

— Mare noroc, Scaurus.

Un strigăt străpunse întunericul ud.

— Stoi! Stoi! Stoi!

Ne strânserăm unul în altul și ne oprirăm.

Doi soldați săriră asupra noastră, desprinzându-și trupurile de lespezile negre ale nopții ce ne înconjura și ne luară între baionete.

— Înainte!

Tăcui. Tăcu și Diplomatul. Nu auzirăm decât bocănitul pașilor noștri și bocănitul pașilor celor doi soldați bulgari care mergeau la un pas în urma noastră. Mă temui să nu ne înfigă baionetele în spate. Oamenii însă nu se legară de noi. Ne mânară din spate ca pe niște vite. Cam după un sfert de ceas ajunserăm lângă o casă țărănească. Patru sau cinci soldați prăpădiți făceau de pază. Soldații care ne aduseră aci ne lăsară în grija lor și intrară înăuntru. Nu întârziară. Ieșiră în prag și ne chemară să ne ducem la ei. Ne duserăm. Ne împinseră din spate într-o odaie măruntă în care, pe o masă jegoasă de lemn ardea o lampă. Un sergent între două vârste, cu barbă și cu mustăți mari, se ridică alene de pe un pat de scânduri acoperit cu o ruptură de rogojină, ne privi câteva clipe și ne întrebă:

— Ce căutați pe aici, mă, grecilor? De ce ați trecut pe furiș granița?

Îi răspunse Diplomatul:

— Nu suntem greci. Suntem români.

— Români? Dacă sunteți români de ce purtați straie grecești?

Diplomatul îi spuse, pe scurt, povestea noastră. Bulgarul zâmbi. Și-l întrebă pe Diplomat, românește:

— Ești bucureștean?

— Bucureștean.
— Dar băiatul?
— Băiatul e de pe undeva, de la țară. Nu prea știu.
Între timp mă uitasem cu multă băgare de seamă la bulgar. Parcă-i cunoșteam ochii și parcă-i cunoșteam și glasul. Spusei:
— Eu, nene ofițerule, sunt de la Omida, de pe Călmățuiul Deliormanului.
Se uită la mine, se uită. Nu zise nimic. Scoase o beșică de porc din buzunar plină cu tutun negru, rupse o bucată de hârtie dintr-un jurnal și-și răsuci o țigare. Scapără. O aprinse. Trase două fumuri în piept și tuși. După ce i se potoli tușea, zise:
— Atunci, tu, măi băiete, trebuie să-ți aduci aminte de mine. Ai lucrat la noi, la grădinăria de zarzavat de lângă Călmățui…
Într-o clipă toată copilăria îmi învie în minte. Buzele mi se uscară. Mi se uscară și ochii. Glasul îmi secă. De la patru ani și jumătate până la doisprezece, lucrasem de dimineața până seara la grădina de zarzavat a bulgarilor. Fărâmam, cu alți copii ai satului, bulgării de pământ după ce lunca era arată adânc cu plugurile. Făcusem răzoare. Însămânțasem ceapă și ardei, praz și gulii, pepeni și lubenițe, iar pe marginile potecilor care străbăteau vasta zarzavagerie sădisem garoafe, busuioc, cârciumărițe, gura-leului… Primeam, pentru munca mea, douăzeci de bani pe zi. Sumă mare. Cu douăzeci de bani se putea cumpăra o pâine mare, neagră, de la brutăria din gară.
Îmi stăpânii emoția și-mi stăpânii și lacrimile care erau gata să-mi năvălească în ochi și să mă facă pe mine, care acum eram băiat mare, de aproape cincisprezece ani, de râs.
— Dumneata… Dumneata… nene… Dumneata ești nenea Ivan… Dumneata ești nenea Ivan, băiatul lui bai Gheorghe… Ce mai face bai Gheorghe?
Bulgarul se înduioșă. Mă întrebă:
— Tragi tutun?
— Când am.
— Stai jos. Stați amândoi jos și faceți țigări.
Ne întinse beșica de porc și ruptura de jurnal.
Răsucirăm țigări. Fumarăm.
— Bai Gheorghe… Întrebi de bai Gheorghe. Tata a murit. La Ceatalgea. În războiul cu turcii…

Tăcurăm. Fumarăm. Timpul trecu. Se lumină de ziuă. Bulgarului i se aduse o cană de ceai. Porunci soldatului să ne aducă și nouă câte o cană. Ne aduse soldatul. Ceaiul era numai apă, apă călduță, leșietică. Băurăm. Bulgarul ne spuse:

— Ar trebui să vă trimit, mai departe, în lagăr. Nu mă lasă inima. La Omida am trăit bine. Am trăit bine și-am câștigat parale, nu glumă. Vă dau drumul. Încotro vreți să mergeți?

— Spre țară.

Ne luă fesurile grecești și ne dărui în locul lor două căciuli zdrențuite de oaie. Altceva nu ne mai dărui. Chemă un soldat.

— Du-i până la câteva sute de pași de post. Arată-le cărarea ferită care duce spre miazănoapte și lasă-i în grija lui Dumnezeu.

— Să ne vedem sănătoși și s-auzim de bine, nene Ivane…

— Să dea Dumnezeu. Mă… Să le spui rumânilor din Omida că m-am purtat omenește cu voi.

— Mulțumesc, nene Ivane. O să le spun. Dacă o să ajung cu zile până acasă, o să le spun.

După trei săptămâni de drum ferit și de noapte, în care timp ne hrănirăm cu zarzavaturi furate din câmp, ajunserăm la Dunăre și nimerirăm în satul Cosui. Intrarăm în satul aproape pustiu și după multă căutare văzurăm o fereastră luminată. Ne luarăm inima în dinți și băturăm cu degetul în ea. Ne deschise un moșneag înalt, uscat, cu mâinile lungi.

— Cine sunteți voi, mă? Ce vreți?

— Oameni, buni, bâtule.

— Oameni buni! Oameni buni! Acum umblă tot felul de oameni prin lume. Și niciunul nu e om bun.

— Suntem români, bâtule. Și venim de departe.

— Dar eu ce sunt? Turc? Și eu sunt tot român, deși trăiesc de când m-am născut în țara bulgarilor. Poftiți înăuntru!

Am plecat mult capetele ca să nu ne lovim de pragul de sus. În tinda colibei ardea o lampă atârnată într-un cui strâmb, bătut în perete. Aproape de vatra pe care mai pâlpâia încă focul, se afla o masă rotundă, măruntă, la care mâncau o femeie tânără și doi copii ca de patru, cinci ani, așezați pe scăunele mici, cu trei picioare. De pe al patrulea scăunel, cioplit dintr-o buturugă, se ridicase, să ne deschidă, bătrânul.

— Poftă bună, dadă, îi spusei eu femeii, cum știam că se obișnuiește pe la noi, pe valea Dunării.

— Mulțumim. Luați loc la masă.

Copiii se sculară de pe scăunele și se stârciră lângă mamă. Ne arătară scăunelele și ne îndemnară încă o dată să stăm la masă. Ne codeam. Bătrânul se răsti la noi.

— Acum, că ați venit și ne-ați găsit la masă, poftiți și luați loc. O să împărțim între noi puținul pe care-l avem. Mâncarea e rară. Nu se cade însă să stați deoparte, să înghițiți în gol și să ne numărați dumicații. Spuneați că sunteți români. Dacă sunteți români, cunoașteți că așa e la noi datina.

Ne așezarăm la masă. Se așeză și moșneagul. Pe masă se afla o strachină în care se găseau doi pești mari, fripți pe tăciuni și câțiva ardei grași, copți în spuză. Mămăliga, abia răsturnată din ceaun, ciupită nițeluș pe margine, fumega. Luam mămăligă cu degetele, frământam boțul rupt în mână, îl rotunjeam și întingeam cu ei în saramura gustoasă, mușcam din ardeiul copt, iute, de aprindea gura, ciuguleam și din peștii fripți.

— Dacă n-ar fi Dunărea lângă noi, nu știm ce ne-am face cu mâncarea. Mai ies cu luntrea între țărm și zăvoi și mai prind pește. Înainte, când îmi era feciorul acasă, ieșeam amândoi la pescuit. Prindeam mult pește. Suntem pescari de felul nostru. Acuma abia prind pește, mai mult șomoiag, pentru casă. Pe fecior mi l-au luat la război. Nu știu când s-o întoarce și dacă s-o mai întoarce.

Femeia își încruntă sprâncenele:

— Taică, de ce cobești? De ce să nu se întoarcă Nedelcu? Cine să-i crească plozii? M-a lăsat cu ei de coadă și a plecat. Dumneata abia îți mai tragi sufletul, taică. Eu, o biată femeie…

— Știi că n-a plecat de buna lui voie, Lițo. Toți pe care i-au chemat la război s-au dus.

— O să se sfârșească și războiul ăsta, spuse Diplomatul. N-o să mai țină mult.

— La război orice clipă poate să aducă moartea. Câți au mai murit pe aici, pe la noi, Doamne, Doamne, cât frunza și cât iarba. Și rumâni și turci, *bulgari și nemți, că se adunaseră, chemați parcă* cu trâmbița, din toate națiile. Moartea nu alege la om.

Toți oamenii știau atunci că moartea nu alege. Știam și eu. Dar mai știam că pe unii moartea îi ocolește un timp. Pe mine și pe Diplomat moartea ne ocolise. Dacă în noaptea aceea scăpam neprinși, și mai izbuteam să trecem și Dunărea, nu aveam să dăm ochi prea curând cu moartea.

Ferneia se trase cu copiii în odaie și se culcă pe întuneric.

— Voi spuneați că sunteți rumâni. După cum vorbiți, nici nu poate să fie o îndoială. Sunteți însă îmbrăcați ca grecii care trăiesc prin Macedonia.

— De acolo și venim.

— Mi-am închipuit eu. Acum s-a vălmășit lumea. Fiecare poartă ce găsește.

Focul, pe care bătrânul mai aruncase câteva surcele, deasupra cărora așezase câteva balegi uscate, ardea mocnit. Bătrânul ținea în gură o lulea stinsă goală. O tot sugea.

— N-ai tutun, bâtule?

— Aș vrea să am. N-am mai fumat tutun adevărat de luni de zile. A pierit tutunul. Mă mai afum uneori, de dorul tutunului, cu frunze uscate de salcâm. Mă ustură pieptul și mă omoară tusea. Atâta bucurie mai aveam și eu, tutunul. Acum nu mai am nici tutun.

Uitasem să spun. În drumul nostru dintre Balcani și Dunăre nu o dată trecusem pe lângă plantații de tutun. Furasem destule foi. Aveam traista doldora. O desfăcui și-i dăruii moșneagului un maldăr întreg de foi late, verzui, frumos mirositoare.

— Da. Ăsta e tutun. Tutun adevărat. Tiii!… Că bine miroase!…

Întorcea foile și le ducea la nas.

— Dar, taică, nu pot să vi-l cumpăr. N-am para chioară în toată casa.

— Ne-ai poftit la masă, bâtule, și nu ne-ai cerut parale.

— Cum era să vă cer parale pentru masa? Ne-ați găsit mâncând. V-am poftit, pentru că așa e datina, așa cere cinstea casei. Suntem oameni.

— Umple-ți luleaua, bâtule, și păstrează-ți restul. Am traista plină.

Odaia se umplu de fum albăstrui, înțepător. Tăiai câteva foi cu cuțitul, în fire subțiri, și răsucii două țigări în hârtie de jurnal. Fumam ca șerpii, toți trei.

— Și încotro vreți să mânecați voi, acuma, noaptea?

— Să trecem Dunărea, dincolo, în România.

— Și cum o s-o treceți? Dunărea e păzită.

— Poate găsim o luntre.

— Așa. Dibuind pe malul Dunării?

— Nu, *bunicule, sării eu cu gura. Vrem să găsim* aici un om care să aibă o luntre și să ne treacă în noaptea asta peste Dunăre. Un om care cunoaște bine și Dunărea și locurile. Așa, ca dumneata.

— Niciun pescar nu trece Dunărea, mai ales acum, la vreme de noapte, nici să-l pici cu ceară. Fug mulți din lagărele din Bulgaria. Care a ajuns cu

chiu, cu vai până la Dunăre, încearcă s-o treacă. Ori aici, ori dincolo, îi prind și-i împușcă. Îi împușcă și pe localnicii care-i ajută pe fugari. Voi sunteți fugari, nu?

— Fugari, bâtule. Poate vrei să ne treci, dumneata Dunărea.

— Poate ăsta e prețul tutunului pe care mi l-ați dat.

— Nu. Tutunul e numai arvuna, moșule, spuse Diplomatul. Prețul ar fi altul.

— Cam care ar fi prețul?

— Mahmudeaua asta. E de aur. De aur adevărat.

Crezui că Diplomatul se dădea la vreo scamatorie, ca să-l hotărască pe bătrân să-și calce pe inimă și să ne treacă Dunărea, însă când văzui în mâna lui mahmudeaua de aur, turcească, cu fir de arnici roșu trecut prin toartă, rămăsei bujbei. I-o întinse bătrânului, adăugând:

— O avere! Pe timpurile astea ar trebui să pescuiești un vagon de pește, dacă nu mai mult, ca să câștigi atâta bănet.

Moșneagul uscat luă mahmudeaua și o pipăi:

— Aur curat. Roșu. Turcesc. Acum e rar aurul. Tăiculiță, face să încerc să vă trec Dunărea. Zău că face, băiețașii tatii…

Diplomatul întinse mâna și culese mahmudeaua din palma plină de crețuri a bătrânului.

— Plata, când ne lași dincolo, pe mal.

— Oi fi tu deștept, mă cioclovină, că te văd după cum vorbești și după mâini că ești cioclovină de neamul tău, dar să știi că nici pe Raliș Tuie, care cunoaște apa și peștii, dar care se pricepe și la om, nu l-a făcut răposata maică-sa cu degetul. Cine poate să mă încredințeze pe mine că dacă-mi ajută Dumnezeu să vă trec dincolo, nu-mi dai un brânci în apă, ori nu-mi bagi un cuțit în burtă și-ți păstrezi în buzunar mahmudeaua? A?

— Cum îți închipui, bătrâne, că aș fi în stare să te omor pentru atâta?

— Acum e război, domnule. Acum oamenii omoară și pentru mai puțin. Acum oamenii omoară și pe degeaba. Cine ce-o să-ți facă, dacă mă omori? Cine o să știe? Prinde orbul, scoate-i ochii. Dă-mi mahmudeaua, secătură.

Diplomatul ezită.

— Vezi, bănuiala mea e dreaptă. Nu ești *om* cu inima curată. Îți atârnă viața de un fir de păr și tot nu-ți cureți inima de spurcăciuni. Ai furat mahmudeaua, de bună seamă, și-ți vine greu să te desparți de ea. Nici nu ți-aș lua-o, dacă nu mi-ar trebui. Mă aflu la strâmtoare. Altfel, așa păcătos

cum te arăți, te-aș fi trecut Dunărea fără să-ți cer un sfanț. Trebuie să-mi hrănesc nora și nepoții.

— Îmi pare rău. Mi-ai spus că am furat mahmudeaua.

— De ce să-ți pară rău? Am aruncat și eu o vorbă. Acum e război. Mulți fură. Fură și oamenii cinstiți, ca să trăiască, nu numai papugiii. Poate că ai și omorât om pentru mahmudeaua asta. Treaba ta. Păcatul tău. Mi-o dai, mă creștine? Îmi pun pentru ea pielea la bătaie.

— Dă-i-o, îi spusei Diplomatului, să nu mai pierdem vremea. Suntem la un pas de țară.

— Are dreptate băiatul, zise moșneagul, vă aflați la un pas de țară, dar pasul ăsta trebuie făcut peste Dunăre. Și Dunărea-i lată. Și adâncă. E și păzită.

Schimonosindu-și obrazul, Diplomatul îi dete bătrânului mahmudeaua. Bătrânul deschise ușa:

— Lițo, ai adormit?

— Nu, taică. Picoteam.

— Ia ceva pe tine și vino încoace.

Femeia și-a pus o fustă de stambă vărgată pe trup și a ieșit cu picioarele goale în tindă.

— Ține, Lițo, mahmudeaua asta. E de aur. De aur roșu. Curat. Turcesc. Face multe parale. Eu mă duc jos, la zăvoi. Să-i trec pe oamenii ăștia dincolo. Dacă mi se întâmplă ceva și nu mă mai întorc, să te duci la Silistra, știi tu la cine, și s-o schimbi. Să ai grijă de copii, Lițo.

Cerul nopții se înnorase. Coboram spre Dunăre pe întuneric, ținându-ne de bătrân. Căutam să ne fie pașii cât mai ușori, să nu ni-i audă nimeni. Undeva, departe, în stânga noastră, răsunară împușcături. Se auziră și strigăte străbătând noaptea. Se auziră și plescăituri în apă și gură de om se auzi strigând:

— Ajutooor, ajutooor, ajutoor…

Trecurăm printr-un stufăriș cu nămol și ne udarăm până mai sus de genunchi.

— Urcați-vă în luntre.

Ne urcarăm în luntrea goală, lungă și îngustă, care se clătina. Luntrașul scoase dintr-un ascunziș vâslele și veni cu ele la spinare. Se urcă și el, și împingând luntrea cu vâsla proptită în nămolul din fund, o urni din loc.

— Știe careva din voi să țină cârma?

— Eu știu.

— Treci și bagă de seamă. Tăiem Dunărea de-a curmezișul, pe cursul apei.

Vâslele se ridicau ușoare și se lăsau și mai ușoare, abia atingând apa. Neagră era Dunărea. Negru era și cerul. Numai pe mal, la Cosui, sclipeau două lumini la două ferestre. Susurul Dunării pe lângă luntre părea dulce auzului meu încordat.

Dunăre, apă vioară,
Face-te-ai neagră-cerneală…

Acum Dunărea era neagră-cerneală. Negru-cerneală era și aerul. Eu doream ca Dunărea, în noaptea aceea, să rămână neagră-cerneală și doream ca negru-cerneală să rămână și cerul până la ziuă.

De după zăvoiul de care ne ferisem se auzi duduitul unui motor. Ne lungirăm pe burtă în luntre. Luntrașul îmi înlătură mâinile de la cârmă, pe tăcute, și le înlocui cu ale lui.

Luntrea luneca lin, ca o pasăre lungă și neagră care era una cu apa neagră ce susura pe lângă pereții ei subțiri. Șalupa de control aruncă pe alături de noi șuvoiul de lumină al reflectorului, apoi, sucindu-l, cercetă îndelung malul cu păpuriș de lângă care plecasem. Duduitul se topi dintr-o dată. Snopul de lumină pieri. Raliș Tuie trecu la lopeți și luntrea, cu salturi mari, ne purtă la mal.

— Iaca! V-am adus. Dacă nepoții mei au noroc, ajung și eu cu bine acasă.

— Moșule, îi spuse Diplomatul, nepoții dumitale au avut noroc când te-ai gândit să ne ceri mahmudeaua înainte și s-o lași acasă. Altfel…

— Știu. Altfel mă omorai.

Îi mulțumirăm. Din inimă îi mulțumirăm. Se urcă în luntre, o întoarse cu botul spre malul bulgăresc, plecă și se pierdu în întuneric.

Lăsând în urmă Dunărea, o luarăm de-a dreptul peste câmp. Ne hotărârăm ca, îmbrăcați așa cum eram, ca niște irozi, să ocolim și de aci înainte satele și drumurile bătute și, mergând mai mult noaptea decât ziua, să potrivim ca să intrăm în București după scăpătat, pe întuneric.

— Dar până la București, mai va!

— În două zile și două nopți, dacă întindem pasul, ajungem.

— Ajungem, Diplomatule. Avem de străbătut o bună parte a Bărăganului.

— Ce-a fost greu a trecut.

— De!

Spre ziuă ne aciuarăm într-un lan de porumb și adormirăm. Curând însă ne trezi soarele. Dimineața alungase nu numai întunericul, ci și norii. Adia însă vântul, călduț, de parcă nici nu era vânt de toamnă.

— Adie dinspre miazăzi. Ne-a luat urma.

Am cules știuleți de porumb și le-am ros boabele mari și galbene între dinți. Diplomatul înghițea boabele neroase.

— Ah! De-am ajunge odată la București! Intru în prima cafenea întâlnită. Mănânc ceva cald. Beau ceai fierbinte.

— Și pe mine unde mă lași? La ușă?

— Nu. Te poftesc și pe tine înăuntru.

— Și cu ce-ai să plătești consumația?

— Schimb mahmudeaua.

— Cum o s-o mai schimbi? Ai dat-o luntrașului. Te-am văzut când i-ai dat-o.

— Parcă eu zic că nu i-am dat-o? I-am dat-o. Bătrânul însă a dat-o noră-si, s-o păstreze. Când ne-am despărțit de femeie – îți aduci aminte, nu? — am dat mâna cu ea.

— Așa e. Am dat mâna cu ea. Întâi eu și pe urmă tu.

— I-am luat-o din palmă. Nici n-a simțit. Probabil că și acuma o caută prin casă și-și dă cu pumnii în cap, ca să-și aducă aminte unde a pus-o. Poate s-o caute nu numai până poimâine, poate s-o caute până la sfârșitul lumii. Mahmudeaua e la mandea.

Într-adevăr, mahmudeaua de aur se afla în mâna Diplomatului, care se juca cu ea.

— De ce i-ai luat-o?

— De ce să i-o fi lăsat? O mahmudea de aur, pentru o noapte de vâslit, ar fi întrecut măsura. L-am plătit destul de bine, pe bătrân, cu cele câteva foi de tutun pe care le taie acum, dac-o mai fi ajuns viu la mal, și le fumează ca să-i treacă necazul.

Mergeam pe un drum de care, printre lanuri întinse de porumb cărora nu le venise încă rândul să fie culese. Printre firele de porumb crescuseră dovleci mari, rotunzi, cu coaja albă. Cerul era albastru și gol. Bărăganul întreg, galben ca aurul vechi, foșnea a pustietate. Pe o miriște deschisă între două lanuri de porumb văzui, spre mirarea mea, fiindcă eram departe tare de orice așezare omenească, doi băiețași ca de zece, doisprezece ani. Băiețașii stăteau tolăniți lângă un foc. Ceva mai departe de ei, împiedicați, pășteau doi cai bălani.

— Hai, Diplomatule, să ne aprindem câte o țigare la focul lor.

Apropiindu-ne de ei, băiețandrii ne auziră, ne priviră și săriră ca arși. Fugiră la cai, îi despiedecară, se zvârliră pe spinările lor și-o tuliră.

— Deștepți băieți!

Mă uitai la Diplomat sfredelindu-l.

— Dar ce-aveai de gând să faci?

— Să luăm caii, să-ncălecăm pe ei și, o dată ajunși la București, să-i vindem.

Ne așezarăm pe vine lângă foc, aprinserăm țigări și fumarăm. Lângă foc găsirăm doi porumbi copți. Îi luarăm și începurăm să-i mâncăm. Nu știu ce-mi veni, că scormonii cu bățul în grămada de spuză a focului. Dădui peste un dovleac copt. Îl scosei, îi scuturai coaja de cenușă și, așa fierbinte cum era, îl pusei în traista vărgată, peste tutun.

— O să se mai răcească. O să-l mâncăm pe drum.

— Crezi c-o să fie bun?

— Grozav de bun, Diplomatule. L-am scos din foc tocmai când trebuia.

După ce ne depărtarăm, băiețandrii se arătară la capătul miriștii și se apropiară călări de foc.

— O să pună alți porumbi la copt și alt dovleac în spuză. E plin Bărăganul de porumb și de dovleci.

Diplomatul mă întrebă:

— Dar tiuga băieților de ce le-ai luat-o?

— Ne lipsea. E plină cu apă. O să ni se facă sete pe drum. Și pe Bărăgan, după câte știu, apa e greu de găsit. Dar ia spune-mi, de ce crezi că s-au speriat băieții de noi?

— Ei, asta e bună. Din pricina straielor pe care le purtăm. Au crezut că suntem străini.

Cerul se umplu de vaiete. Ridicarăm ochii. Cârduri mari de cocori zburau, prin slăvile albastre spre miazăzi.

— Ultimii cocori… Mă mir chiar că au întârziat atâta.

Diplomatul nu zise nimic.

Merserăm… Merserăm… Cocorii pieriră în zare. Nu le mai auzirăm vaietele. Pustiul din jurul nostru deveni mai adânc, mai apăsător. Ca să alung urâtul care încerca să pună stăpânire pe mine, întrebai:

— Ascultă, Stârvule, de unde ai furat mahmudeaua?

— N-am furat-o. Am luat-o.

— De la cine?

— Mai întrebi? De la grecoaică, de la cine altcineva puteam s-o iau? Înainte de plecare, pe când muierile ne pregăteau merindea de drum, am cotrobăit printr-un vechi scrin de lemn care se afla în odaia de dincolo, în care tu n-ai intrat. Am găsit mahmudeaua pusă la păstru, pe fund. Era înfășurată într-o maramă.

— Ai luat și marama?

— N-am luat-o. Femeia ar fi băgat de seamă. Și apoi trebuia să-i las și ei ceva.

— Mai era altceva în scrin?

— Nu mai era nimic.

Peste două zile, după ce se înserase, am intrat în București.

Privit din câmp, orașul în care se aprinseseră puține lumini mi se păru a fi un uriaș șarpe încolăcit, un uriaș șarpe cu coarne.

Îmi spusei în gând: acestui șarpe, Darie, n-ai să-i poți smulge colții plini de galben venin, aruncându-i între dinți o batistă. Acestui șarpe, dacă vrei să nu te muște și să-ți vie de hac, trebuie să-i înfigi cuțitul în grumaz.

Mă pipăii la brâu. Cuțitul se afla la locul lui, în vechea-i teacă de piele.

Strecurându-ne printre mahalagiii care umpleau strada, văzurăm o cafenea. Diplomatul zise:

— Să intrăm.

— Să intrăm. Poate găsim ceva cald de mâncat.

— Poate.

Intrarăm. Cafeneaua era scundă, îngustă și lungă ca un vagon de tren. Becul galben, cu pălărie verde de tinichea, atârna de tavan și răspândea în încăperea ce duhnea a fum acru de tutun și a trupuri nespălate, o lumină puțină, bolnavă. La mesele de lemn, așezate pe lângă pereți, oameni de toate soiurile, dar mai ales de soiuri proaste ca și noi, trândăveau. Unii sorbeau ceai. Alții jucau cărți. Erau soioase cărțile de joc, nemaivăzut de soioase.

Hainele străine, mototolite și pe alocuri pline de noroi uscat, pe care le purtam, nu mirară pe nimeni. În București se aflau, aduși de război, oameni de multe nații, dezertori și derbedei din multe părți ale pământului.

Un băiețandru gălbejit de nesomn și de nemâncare, cu un șorțuleț murdar legat la gât, veni la masa noastră:

— Cu ce să servim pe domnii?

— Aveți ceva de mâncare?

— V-am putea servi, domnule, ceai și pâine.

— Altceva?

— Altceva, nimic-nimicuța, domnule. Nimic-nimicuța.
— Adu-ne două ceaiuri fierbinți, cu cât mai multă pâine.
— Numaidecât, domnule.
Ce bună era plinea neagră, de făină de grâu, amestecată cu măciniș de paie! Ce bună era! Dar mai ales ce gustos era ceaiul din ceașcă, fierbinte, care aburea paharul.
Diplomatul muia plinea tare în ceaiul fierbinte, o morfolea între gingii și o înghițea o dată cu sorbiturile. Ne simțeam amândoi grozav de bine.
— După ce mâncăm pâinea, mai cerem un ceai. Pe urmă ne înfățișăm doamnei Elvira Cârlan, pe Griviței. Ce-o să mai râdă patroana și ce haz au să facă fetele, când mă vor vedea venind îmbrăcat așa cum sunt, ba încă și cu un mânz grecesc după mine!
— Nu merg. N-am ce căuta la doamna Elvira Cârlan, Stârvule. În fața cafenelei ne despărțim.
— Și tu unde ai să dormi la noapte?
— Nu-mi duce grija. Mă descurc eu.
— Ești…
Un bărbat bine îmbrăcat, cu obrazul dolofan, luă în mâini scaunul fără spetează pe care stătuse până atunci, veni și, fără să-și ceară voie, se așeză în capul mesei, între mine și Diplomat. Puse mâna pe umărul Diplomatului, o mână mică, grasă, cu degete scurte și albe ca niște viermi.
— Bună seara, Cosâmbescule.
— Bună seara, domnule Aburel.
— Ce te-a găsit, mă, de te-ai travestit așa ? Parc-ai veni de la un bal mascat! Ți-ai lăsat și mustăți!
— De ce să nu-mi las? E *verboten*[7]?
— Nu e *verboten*. Dar ia spune-mi, mă, Cosâmbescule, pe unde mi-ai umblat? Te căutăm de trei luni. Comandatura a pus și preț pe capul tău. Ai umplut Bucureștii de bancnote false.
— De, domnule Aburel, ce să fac?! Ajut și eu cât pot la zdrobirea inamicului. Îi depreciez bancnotele.
— Bine, mă, Cosâmbescule, dar bancnotele tale sunt false.
— De ce false, domnule Aburel?
— N-au acoperire.
— Parcă ale Comandaturii dumitale au? N-au nici ele acoperire în aur. Și ele sunt false.

— Mă Cosâmbescule, mă, am dat lovitura. Câștig premiul cu tine, mă, am dat lovitura. Nici nu visam. Hai!

La mine nici nu se uitase domnul Aburel.

Diplomatul se ridică. Domnul Aburel scoase din buzunar țeava pistolului și-i șopti:

— Fără gălăgie.

— Fără, domnule Aburel. N-am niciun interes.

Se întoarse spre mine. Duse un deget până în dreptul sprâncenei și-mi spuse:

— Să ne vedem cu bine, Scaurus.

— Să ne vedem cu bine, domnule… Cosâmbescu.

— Nu te mira. Mă cheamă și Cosâmbescu.

Se apropie. Mă îmbrățișă și, cuprins de înduioșare, îmi sărută obrazul. Apoi își băgă limba în urechea mea. Îi pusei mâna în piept și-l îmbrâncii.

— Asta te-a învățat Talaat?…

— Asta. Și încă multe altele. Când ne-om mai întâlni, nu mă las până nu te inițiez. E un punct de onoare pentru mine.

Îl scuipai în plin obraz.

— Porcule!…

Diplomatul se uită la mine dulce. Îi lăcrimară ochii.

— De ce porc, dragă? De ce porc? Om, cam stricat, ce e drept, dar om.

Domnul Aburel îl împinse din nou.

— Hai, Cosâmbescule, nu-mi face circ. Se uită lumea la noi, ce Dumnezeu!…

Mă folosii de tulburarea care se iscase în cafenea și mă strecurai și eu în urma domnului Aburel și a Diplomatului, de teamă să nu mănânc bătaie de la patronul cafenelei pentru consumația pe care nu aveam cu ce s-o plătesc.

Orașul era negru. Ici-colo smoala nopții o risipeau luminile puține ale felinarelor sărace. Dar arborii de pe bulevard, când ajunsei să mă strecor pe sub coroanele lor, își sunau frunzișul uscat. În tot orașul suna aurul toamnei. Toamna, pe sfârșite, era, întreagă, de aur.

Căciula mult prea jerpelită, care ar fi atras atenția oamenilor asupra mea, o mototolii și-o băgai în buzunar. Acum umblam prin noapte cu capul gol, ca după mort. Nu mă mai trăgea inima să mă duc la vechea mea gazdă. Lipsisem din București mai bine de trei luni și băbătia, văzând că nu mai dau pe acasă, o fi crezut că am plecat din București, ori că am murit, ceea ce pentru ea era totuna, și o fi închiriat de mult hruba mea altuia. Era și târziu.

Și nu făcea să-i bat la ușă și s-o trezesc din somn. Îmi îndreptai pașii spre cartierul Tei, cu gândul să găsesc un loc viran, cunoșteam destule, și plin de bălării, să mă culc acolo și să aștept să vină ziua.

Am și găsit, și nu după multă căutare. Deasupra mea se încovoia cerul fumuriu: stelele se clătinau, dar nu mai cădeau. Izvorul larg, de sus, al ploii de stele, secase. Mă aciuai sub un dud cu ramuri mari și groase, plecate spre pământ. Nu mai avea dude coapte bătrânul dud. Dar frunzele și le păstrase, ele erau toate de aur, și foșneau, foșneau. Sub dud, pământul era tare, uscat și bătătorit, ca piatra.

Ascuns, pe pământ, sub ramurile dudului, ca sub o mare umbrelă, încercai să-mi adorm gândurile și să-mi dărui somnului trupul. Abia atunci îmi simții grozava oboseală. Mișcai o mână. Și mi se păru că mișc o mână străină, de plumb. Mișcai un picior, ca să mă așez mai bine, și mi se păru că mișc un picior străin, de plumb. Și inima îmi era grea. Oare ce se întâmpla la ora aceasta a nopții, cu… domnul Cosâmbescu?

N-avui vreme să mă gândesc mai departe la omul alături de care trecusem vreme de aproape trei luni prin atâtea întâmplări. Prin bălăriile înalte care acopereau locul viran se apropiară pași omenești. Mă strânsei lângă trunchiul gros, cu genunchii la gură, îmi pipăii cuțitul și-l scosei din teacă. Îi strânsei mânerul. Auzii cum se desfac ramurile. Apoi glas stins, ușor înfricoșat, auzii.

— De ce m-ai adus aici, Mișule? Spune-mi, n-auzi? De ce m-ai adus aici?

— Hai să stăm jos, fă!

— Cum să stăm jos, Mișule? De ce să stăm jos?

— Hai, fă, nu fii proastă! Stai jos, aici, lângă mine!

— O fi curat pământul, Mișule?

— Curat și neted ca-n palmă, fă!

— De unde știi tu, Mișule?

— Am trecut eu mai devreme pe-aici, fă. L-am inspectat.

Fata se așeză lângă Mișu.

— Stai, Mișule, ce faci, Mișule?

— Nimic, ce să fac? Nu fac nimic.

— Mișule, îmi mototolești fusta. Mișule, nebunule…

— Ridic-o și tu.

— Cum s-o ridic, Mișule?

— Așa, uite-așa, ridie-o!

— Ce faci Mișule? Vai, Mișule, mă omoară mama, Mișule.
— Lasă că nu te omoară, fă. De ce să te omoare?
— Mișule, dacă ne vede cineva? Mișule, dacă ne aude cineva?
— Cine să ne vadă, fă? Cine să ne audă, fă?
— Vai, Mișule, dragule, nebunule…

Tăcură. Băiatul scrâșni. Fata gemu. Se tăvăliră un timp. Se potoliră. Băiatul spuse mândru:

— Și zi-i, erai fată?
— Fată, Mișule.
— De-aia făceai fițe.
— De-aia, Mișule.

Rămăsei singur lângă dud și sub dud până când se miji de ziuă.

Din om în om, întrebând, ajunsei la un colț unde o casă acoperită cu șindrilă se lățea pe două străzi. Deasupra ușii vopsită cu albastru, am citit *pe* o firmă:

NOE DODU
FRIZERIE DE LUX
MANICURA

Obloanele frizeriei erau trase. Căutai a doua ușă și bătui cu destulă sfială în ea. Îmi deschise o femeie cam de treizeci și opt, patruzeci de ani, coaptă, dar arătând încă bine, măruntă, rotunjoară, cu obrazul roșcovan. Ochii îi erau verzi și prelungi, cu gene roșcate ca și părul, acoperit în parte cu tulpan galben.

— Sărut mâna, doamnă.
— Bună dimineața.
— Dumneata ești cucoana Anghelica?
— Eu sunt. În persoană. Dar ce poftești tu?
— Ți-am adus vești de departe, cucoană.

Mă cântări din ochi și era vădit că mai curând îmbrăcămintea pe care o purtam, decât vorbele mele, îi stârniră curiozitatea. Mă pofti în casă.

Odaia era curată, ou. Pe jos preșuri de lână înflorate, patul larg, acoperit cu macat, măsuță și două scaune, cu oglindă în colț, iar în rama oglinzii, înfipte, una lângă alta, două fotografii vechi. Rămăsei cu ochii la fotografii.

— Îi cunoști?
— I-am cunoscut.
— Și… bărbații mei unde se găsesc acum?

Îi spusei cucoanei Anghelica cum și de ce a murit Noe Dodu, cum și în ce împrejurări și-a sfârșit viața bărbatul siteav, cu două degete lipsă de la mâna dreaptă, și al cărui nume nu-l aflasem.

— Așa? Vasăzică au murit amândoi.

— Amândoi, cucoana.

Se închină de câteva ori și spuse:

— Bine c-a dat Dumnezeu și-am scăpat de ei, îmi mâncau zilele.

Pe urmă tăcu. Tăcui și eu. Cucoana Anghelica își aduse aminte de ceva.

— Tu… Nu-mi mai spune cucoană. Spune-mi țață. Spune-mi țața Anghelica. Ai putea să-mi fii și copil. Am o fată ceva mai măricuță decât tine. Jumătate e fata lui Noe. Jumătatea cealaltă a lui Costică. Săracul! Spui c-a murit călcat de tren! De, țaică, din ceva tot trebuie să moară omul. Unul moare dintr-una, altul din alta.

Se duse la ușă. O deschise. Strigă:

— Sițo! Sițo! Unde ești, afurisito? Dormi, hai? Vino-ncoa. Avem musafir. Ne-a adus știre de la alde taică-tău. N-auzi, fa, afurisito? Sițo! Unde ești, afurisito?

Veni lângă mine. Mi se mărturisi:

— Mi-a venit acasă la ziuă. Dacă-l mai prind aici pe haimanaua aia de Mișu, o să-l cotonogesc.

Din odaia vecină veni o fată aidoma cu maică-sa, numai că avea douăzeci și ceva de ani mai puțin și obrazul pufos. Când mă văzu, somnoroasă, își ascunse picioarele care i se vedeau până sus, la coapse, în halatul de noapte pe care și-l luase pe umeri.

— Auzi, Sițo maică, ce spune băiatul, că alde taică-tău au murit amândoi.

Sița căscă și se întinse. Zise:

— De! Ce pot eu să fac? Dacă au murit, au murit…

Mahalagioaica mă descusu. De unde sunt. Ce caut la București. Ce planuri am. Îi spusei ce-mi trecu prin cap. Până la urmă căzurăm la înțelegere să rămân în gazdă la țața Anghelica Dodu.

Odaia mea de dormit se afla în curte, lângă bucătărie. Avea pat, masă, scaun, oglindă și, lângă perete, o sobă de tuci *Godin*, pe a cărei ușiță cu grătar zâmbeau doi îngeri negri, dolofani, cu aripile ridicate a zbor.

— O să-mi plătești, țaică, așa, când oi putea și cât oi putea. Tot sta odaia goală. Până atunci să-ți împrumut niște haine.

Îmbrăcat în straie care mă făceau și pe mine să semăn a om, straie rămase de pe urma bărbaților ei, morți amândoi, și potrivite la repezeală pe trupul meu de țața Anghelica și de Sița cea rotofeie, mă dusei a doua zi, de cum se lumină de ziuă, pe Sărindar. Cum mă văzu, vechiul meu prieten Pandelică îmi sări de gât:

— Unde-ai fost, mă? Parc-ai ieșit din groapă, așa arăți la față. Parcă ai ieșit din groapă.

N-avea niciun rost să-i spun adevărul.

— Atunci, știi tu când am fugit de sub pază… M-am bolnăvit de tifos și-am zăcut la un prieten în Tei.

Se mulțumi cu ce-i spusei. Mulți zăceau de tifos. Unii mureau. Alții scăpau. După cum aveau sau nu noroc. Mă întrebă:

— Vrei să te apuci iar de vândut ziare?

— Altfel de ce-aș fi venit aici?

— Dar… capital ai?

— O să te rog pe tine să-mi împrumuți douăzeci de lei. Până într-o săptămână ți-i întorc.

— S-a făcut.

Îmi dădu un pol. Cu banii în mână mă înghesuii la rând. Pandelică zise:

— Te înghesui degeaba. Astăzi ziarul apare cu întârziere.

— De ce?

— Avem o bombă…

Așteptai, cu Pandelică și cu alți golani, pe Sărindar până târziu, către ora zece. Atunci ieși în pragul gangului administratorul gazetei, domnul Petrică Brânzoi, care ne bălăcări cum îi veni la gură, că facem gălăgie, și ne așeză pe două rânduri. După ce ne umplu brațul cu câte un teanc gros de jurnale, ne spuse:

— Bombă! Băieți, care vindeți ziarele, veniți să vă mai dau altele. Tragem rezerve. Să strigați așa, cum scrie aici pe afiș: Revoluție la Petrograd. Arestarea guvernului provizoriu. A fugit Kerenski. Auziți?

— Auzim, domnule Petrică.

— Na! Țineți și câte un afiș. Dacă uitați, citiți afișul și amintiți-vă.

Pandelică veni lângă mine.

— Darie, ne întâlnim aici, spre seară.

— Aici, spre seară…

O rupsei la fugă în sus, pe Sărindar. Când ajunsei pe Calea Victoriei, o apucai spre palat, strigând cât mă țineau puterile:

— *Bukarester Tageblatt… Bukarester Tageblatt… Buk-Tag, Buk-Tag*. Speciala… Revoluție la Petrograd… Arestarea guvernului provizoriu… A fugit Kerenski… S-a dus dracului Kerenski…

Trecătorii se opreau. Mă chemau:

— Hei, tu, cu *Tagul…*

Mă opream și eu. Vindeam câteva ziare, și iarăși o rupeam la fugă strigând:

— *Buk-Tag… Buk-Tag…* Specialaaa… Revoluție la Petrograd… Arestarea lui Kerenski… S-a dus dracului Kerenski…

Prin dreptul Terasei Oteteleșanu îl văzui pe mareșalul von Mackensen, comandantul armatelor de ocupație germano-austriace. Era încruntat, sub marea-i căciulă cu cap de mort pe cap. Doi aghiotanți îl însoțeau, călcând țanțoși, cu un pas în urmă. Mareșalul ieșise să-și facă obișnuita-i plimbare de dimineață, pe Calea Victoriei, care la ora aceea era înțesată de lume.

Trecându-i pe alături, îi strigai și lui în urechi:

— *Buk-Tag… Buk-Tag…* Specialaaa… Revoluție la Petrograd… Arestarea guvernului provizoriu… Fuga lui Kerenski… S-a dus dracului Kerenski… O să se ducă dracului și Kaiseru…

Mareșalul nu înțelese ce spun. Își văzu de drum. Câțiva oameni zâmbiră. Zâmbii și eu. Vechiul meu prieten, Soarele, îndulcit de toamnă, își aruncă aurul luminii peste oraș. Își aruncă aurul luminii lui și peste mine. Jurnalele trebuiau vândute. Mă năspustii mai departe, pe Calea Victoriei, strigând cât mă ținu gura:

— *Buk-Tag… Buk-Tag…* Specialaaa… Revoluție la Petrograd… Revoluție… Revoluție…

București, 1956-1962.

Note:

---

[1] *Șulfe* – marginile de jos ale hainei (n.r.).

[2] *Covercă* – un fel de colibă mică făcută din crengi ori din rogojini care servește ca adăpost împotriva soarelui, a ploii etc. (n.r.)

[3] *Adolphe Pegoud* (1889–1915), cunoscut pilot francez, realizatorul primului luping la 1 septembrie 1913, repetat după scurt timp la București (n.r.)

[4] Haiduci greci retrași în munți, protagoniști în lupta împotriva turcilor (n.r.).

[5] Dragul meu Gotthold (germ.).

[6] A ta Christl (germ.).

[7] *Verboten* – interzis, oprit (germ.).